

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Controversiae

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

M. ANNÆI SENECÆ
RHETORIS CONTRO-

VERSIARVM

LIBER I.

PROE M I V M.

SENECA NOVATO, SENECÆ, MELÆ
FILIIS SALVTEM.

HIGITIS rem magis iucundam mihi, quàm
facilem. Iubetis enim, quid de his declama-
toribus sentiam, qui in ætatem meam inci-
derunt, indicare, & si qua memoriæ meæ
non dum elapsa sunt, ab illis dicta colligere:
ut quamvis notitiæ vestræ subducti sunt, tamen non cre-
datis tantum de illis, sed etiam iudicetis. Est, fateor, iucun-
dum mihi redire in antiqua studia, meliorésque ad annos
respicere, & vobis querentibus quòd tantæ opinionis vi-
ros audire non potueritis, detrahere ipsam temporum in-
iuriam. Sed cum multa mihi ex me desideranda senectus
fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebeta-
verit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea quæ re-
tuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime
delicata & fragilis: in quam primam senectus incurrit.
Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum
sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego.
Nam & duo millia nominum recitata, quo ordine erant
dicta, reddebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem
nostrum conuenerant, singulos versus à singulis datos,
cum plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo inci-
piens usque ad primum recitabam. Nec ad complecten-
da an-

da tantum, quæ vellem, velox erat mihi memoria: sed etiam ad continenda, quæ acceperat. Nunc autem, & ætate quassata, & longa desidia, quæ iuuenilem quoque animum dissoluit, eo perducta est, vt etiam si possit aliquid prestare, tamen promittere non possit: & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia iuberis, quid possit experiar, & illam cum cura scrutabor. Ex parte enim spero bene. Nam quæcunq; apud illam aut puer, aut iuuenis deposui, quasi recentia, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit & amisit, vt etiam si sæpius ingerantur, totiens tantquam noua audiam. Itaque ex memoria, quantum vobis satis sit, superest. Neque enim de his interrogatis, quos ipsi audistis: sed de his, qui ad vos vsque non peruenerunt. Fiat quod vultis: mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me quasi certum aliquem ordinem velitis sequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quidquid obuenerit, apprehendam. Controuersiarum sententias forte ponam pluribus locis in vna declamatione dictas. Non enim dum quæro aliquid, inuenio: sed sæpe quod quærenti non comparuit, aliud agenti præsto est. Quædam vero quæ obuersantia mihi, & iam ex aliqua parte se ostendunt non possum occupare, eadem securo & composito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rem agenti & occupato, sententia diu frustra quæsitâ intempestiue molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei, rem necessariam & utilem, quod non contenti exemplis sæculi vestri, prioris quoque vultis cognoscere. Primum, quia quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est vnus, quamuis præcipuus sit, imitandus: quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei. Semper citra veritatem est similitudo. Deinde vt possitis æstimare, quantum quotidie ingenia decrescant: & nescio qua iniquitate naturæ, eloquentia se retro tulerit: quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quoti-

die data res est: siue luxu temporum nihil est enim tam mortiferum ingeniis, quam luxuria: siue cum præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuque vigentia: siue facto quodam, cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabantur Torpent ecce ingenia desidiosa iuuentutis: nec in vilius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi, saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est. Quis equalium vestrorum, quis dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis vir est? Emolliti, eneruesque, quod nati sunt, inuiti manent: expugnatores alienæ pudicitia, negligentes suæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquætia: quam non miraret, nisi animos, in quos se conferret eligeret. Erratis, optimi iuvenes, nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas diuina, hominis ore enuntiata. Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, quam Catonem per quem humano generi non præciperet, sed conuicium faceret? Ille ergo vir, quid ait? Orator est, Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. Ite nunc, & in istis vultis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine, viris, quærite oratorem. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est, qui nunc memoriæ studeat? Quis qui non dico magnis viribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis viris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt: & facerrimam eloquentiam, quia præstare non possunt, violare non desinunt. Eo libentius, quod exigitis, faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundia viris dicta teneo, ne ad quemquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Iphis quoque multum præstaturus videor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producat. Fere enim aut nulli commetarij maximorum declamatorum extant: aut, quod peius est, falsi. Ita-

ſi. Itaque ne aut ignoti ſint, aut aliter quàm debeant noti,
 ſumma cum fide ſuum cuique reddam. Omnes autem ma-
 gni in eloquentia nominis videor auდიisse. Nec Cicero-
 nem quidem atas mihi eripuerat, ſed bellorum ciuiliũ
 furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, intra colo-
 niam meam me contineuit. Alioquin in illo atrio, in quo
 duos grandes preextatos ait ſecum declamare ſolitos, po-
 tui illud ingenium, quod ſolum populus Romanus par im-
 perio ſuo habuit, cognoscere: & quod vulgo de alio dici ſo-
 let, ſed de illo propriè debet, potui viuam vocem audire.
 Declamabat autem Cicero, non quales nunc Controuer-
 ſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceroem di-
 cebantur, quas theſes vocabant. Hoc autem genus mate-
 riæ, quo nos exercemur, adeo nouum eſt, vt nomen quo-
 que eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus: Cicero cau-
 ſas vocabat. Hoc vero alterum nomen Græcum quidem
 eſt, ſed in Latinum ita tranſlatum, vt pro Latino ſit. Scho-
 laſtica controuerſia multo recentius eſt, ſicut ipſa decla-
 matio. apud nullum auctorem antiquum, ante ipſum Cice-
 ronem & Caluum, inueniri poteſt: qui declamationem di-
 ſtinguit. Ait enim. Declamare eſt, iam non mediocriter di-
 cere. Bene alterum putat domeſticæ exercitationis eſſe, al-
 terum veræ actionis. Modo nomen hoc prodiit. Nam &
 ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideo facile eſt mihi
 ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In aliis autem
 an beneficium vobis daturus ſim, nescio: in vno accipio.
 Latronis enim Porcij, cariffimi mihi ſodalis, memoriam ſe-
 pius cogar retractare, & à prima pueritia vſque ad vlti-
 mum eius diem perductam familiarem amicitiam cum
 voluptate maxima repetam. Nihil illo viro grauius, nihil
 ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio
 ſuo imperauit. Nemo plus indulſit. In vtraque parte ve-
 hementi viro modus decrat: nec intermittere ſtudia ſcie-
 bāt, nec repetere. Cũ ſe ad ſcribendum concitauerat,
 iungebantur noctibus dies: & ſine interuallo grauius ſi-
 bi inſtabat: nec deſinebat, niſi deſecerat. Rurſus cũ ſe
 dimiſerat, in omnes luſus, & in omnes iocos ſe reſolue-
 bat. Cum vero ſe ſiluis montibuſque tradiderat, om-
 nes illos agreſtes in ſiluis ac montibus natos, laboris pa-
 tientia ac venandi ſollertia prouocabat, & in tauram

sic viuendi peruenerat cupiditatem, vt vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum iniecerit, & se blandiendo vnde abduxerat, reuocarat, tantis viribus incumbebat in studium, vt non tantum nihil perdidisset, sed multum acquisuisse desidia videretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor: & omnis tristitia, quæ continuatione pertinacis studij abducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quotiens ex interuallo dixerat, multo acrius violentiusque dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore: & tantum à se exprimebat, quantum concupierat. Nesciebat dispensare vires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. Ideoque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat & ipse, cum se assidua & nunquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenij lassitudinem: quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Corpus illi erat & natura solidum & multa exercitatione duratum. Ideoque nunquam eum ardentis impetus animi deseruit, vox robusta, sed seruida lucubrationibus, & negligentia non natura infusata: beneficio tamen larum extollebatur: & quamuis inter initia parum attulisse virium videretur, ipsa actione accrescebat. Nulla vnquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere: vt eunque res tulerat, ita viuere: nil vocis causa facere: non illam per gradus paulatim ab imo vsque ad summum perducere, non rursus à summa contentione paribus interualis descendere, non sudorem vntione discutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubraret noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat. Iam vero cum rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Post cœnam serò lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digerere, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaque oculorum aciem contuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediscendi causa relegabat. Edidicerat illa, cum scripserat, cū id in illo magis mirabile videri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem pene, quo

ne quo dicebat, impetu scribebat. At illi qui scripta sua torquent, qui de singulis verbis in consilium veniunt, necesse est, quæ totiens animo suo admouerint, nouissima affigant. At quorumcunque stilus est velox tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda, adeo vt omnes declamationes suas quascunque dixerat, teneret. Iam itaque superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo. Dicebat ita vt in nullo vnquam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: iubebat aliquem nominari duces, & statim eius acta cursu reddebat. Adeo quæcunque in animum eius semel descenderant in promptu erant. Video vos iuuenes mei, plus iusto ad hanc eius virtutem obstupescere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus poterit quilibet facere id quod Cyneas fecit: qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem vrbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poëta carmen nouum, suum esse dixit, & protinus memoria recitauit: cum hoc ille cuius examen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui à Sifema prouocatus in auctione peredit diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine suo argentariis recognoscentibus, ita vt in nullo falleretur, recensuit. Cupitis statim discere. Suspendam cupiditatem vestram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo iam obligatus sum, persoluam. Plura fortasse videor de Latrone meo vobis, quam audire desideratis, exposuisse. Ipse quoque hoc prauideram futurum, vt à memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quotiens me inuitauerit memoria, libentissime faciam, vt illum totum & vos cognoscatis, & ego recognoscam. Illum vnum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse: cum in illo si qua alia virtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo facti animaduerto, semper fecit. Antequam dicere incipe-

ret, sedens, quæstiones eius, quam dicturus erat, controuersia proponere, quod summæ fiducia est. Ipsa enim actio multas latebras habet: nec facile potest, si quo loco subtilitas defuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impediatur, dicentis abscondatur. At ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem: & in illo cum omnes oratoricæ virtutes essent, hoc fundamentum tor & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum vitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæstiones controuersiarum, sicut ab illo proposita sunt. Nec his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quam vestrum, cum vos sententias audire velit, & quicquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias. Cum discipuli essemus apud Marillum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non vulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis suæ imputaret controuersie, & diceret, Necesse est me per spinosum locum ambulans suspensos pedes habere: aiebat Latro, Non mehercules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis cum maxime declamantis Marillij possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epichæremata scriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has translaticias, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur: tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de sæculo, de deliciis dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectile vocabatur. Solebat schemata quoque per se quæcunque controuersia reciperet, scribere. Et putant illum homines hac virtute caruisse: cum ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem fuerit strictius. Non placebat illi orationem inleſere, nec vnquam recta via discedere: nisi cura

hoc aut necessitas coegisset, aut magna surffisset vtilitas. Schemata negabat decoris causa inuenta, sed subsidij: vt quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret. Sed iam non sustineo vos morari. Scio quam sit odiosa Circensibus pompa. Ab ea autem controuersia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum memini, admodum iuuenem, in Marillij schola, cum iam coepisset diem ducere.

Patruus abdicans.

CONTROVERSIA I.

LEX EST: LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. Thema. *Duo fratres inter se dissidebant, alteri filius erat: patruus in egestatem incidit: patre vetante, adolescens illum aluit: ob hoc abdicatus tacuit. adoptatus à patruo est. patruus accepta hereditate locuples factus est. egerre coepit pater. vetante patruo, aluit illum: abdicatur.*

PRO ADOLESCENTE. PORCII LATRONIS. Quid mihi obiicis? Puto luxuriam. Quicquid vnquam immodesta largitione effudimus, id omne consumebatur in alimentum duorum senum. Cum vetaret me pater, aiebat: Ipse mihi cum egerem, alimenta non dabat. Eo iam perductus erat, vt omnem spem vltimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ecce oppressit increscentem. Quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quam alendus est. Quis rogatus est? fratrem tam locuples frater alere non potest? Miserrimus senex diuitias suas, & iam extremum blandimentum in stipem perdidit. Ipse, inquit, me non aluit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Nec eo quidem æstimas, quanta ista crudelitas sit: quod si quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus est? Quid adoptionem iactas? Tunc ad te veni, cum haberem diuitem patrem. Parcius quæso fratres. Iudices habemus deos. Scis tuto te facere, etiam si abdicaueris, alam. Fatendum est crimen meum, tardius misertus sum. Iterum do pœnas: egeo. Parentibus meis, cum in cetera odium sit, tantum in meam notam conuenit. O felix spectaculum, si vos in gratiam

possum reducere, faciam hoc, quod vultus quoque vestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices. alter mihi ex parentibus seruatus, alter seruandus est. porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contententes, melius elidat. Ergo fame morientem videbo, per cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem supra crepidinem Marium, aut fuisse consulē, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto? tanquam modo non sit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus? **IUNII GALLIONIS.** Ego indicabo, cur me abdicēs: tu indica cur adoptaueris. Quædam accedūt noua. Et quidem noua. Illud non miror, quod misericordia obiicitur. Illud miror, quod hic obiicit. Sic enim me gessi, vt hoc crimine duos patres obligarem, vterque me amat, vterque ali miser desiderat, vterque prohibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces viros. Vter discordiæ causam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus est, vterque pater est. Transit ad istu n fratris sui & fortuna & animus. Misericors sum. Nō mutassem patrem, si naturam mutare potuissem. **P. ASPRENATIS.** Fortuna est lex, præstare quæ exegeris. Misere: Mutabilis est casus: dederunt victis terga victores: & quos prone xerat fortuna, destituit. Quid referam Marium, sexto cōsulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem? Nec circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. **OTHONIS IUNII.** Pater timo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quàm filium perdidit. **ARELLII FVSCI.** Pater ecquid aperis mi penates tuos? Non sum hospes grauis, vnum senem adduco, hoc tibi vitio pater placui. Venit ignotus senex, volo transire iacentem, per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam, quod me tam periculose abdicant? quod totiens isti fortunam mutant, quotiens ego patrem? Redite in gratiam. Inter funestas acies armata: manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite. Iactatus inter duos patres, vtriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus

positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. **CÆSTII PII.** Tali me operi præparaueram. volebant fratres in gratiâ reducere. at nisi impetrauero vt boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterque me amauit. vterque pro me vota fecit: quantum est, dixerit, vterque me aluit? **Quæ** causa fuerit discordiæ, nescio. Timeo, ne iste prior egere cœperit. **Quid** obiicis pater? Hoc tu obiicis? scio quendam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatum. Frater me, inquit, alere noluit. Inuenisti quo possim me defendere. Possum liberos tollere, vt præ meis oculis narrem auum illorum fame perisse? Non fefelli, qualis essem, sciuisti, & cum adoptares. Bis abdicatus sum. volo vtrunque causam meam agere, neutrum pro me volo. adsit mihi alius. semper causa mea habebit aduocatum patrum, aut patrem. Alter alterum amet: vterque me amabit. Vis illum veras poenas dare? sentiat, quam bono fratri iniuriam fecerit. **POMPEII SILONIS.** De patre bene quod eum per etatem nosse non possum: sed habet & ille beneficiû meum, duos eius filios alui. Surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod eget? imo quod abdicauit, quod aluit. **ARGENTARII.** Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me duxit vxorem, cum fortasse iuuenem adoptare posset: **Hęc** abdicantis fuere verba: I ad illum, quem magis amas, quam patrem. Non omnibus imperiis patendum est: nihil interim noui facio: scis me & priori patri non paruissè. Venit demissa barba, capilloque deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semesa & tenui atque elisa ieiunio voce, vt vix exaudiri posset, introrsum conditos oculos vix alleuans: Alui. quomodo, queritis? quomodo istum. **CORNELII HISPANI.** Putate me hodie non abdicari, sed adoptari. Volo quendam futura prædicere patri. Hic quem vis adoptare, inimicum patris sui inuito patre aluit: reliquit æquo animo beatam domum vt cum mendico viueret. Noueris oportet hoc eius vitium. ad præstandam calamitosam misericordiam contumax est. Habeo quod de hoc vitio queri possim: hoc enim patrem, hoc patrum perdidit. Quam multi patres optant similem filium! Bis abdicor. Homo est: nõ vis ali hominem? cuius est: non vis ali ciuem? amicus est: non vis ali

amicus? propinquus est: non vis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem: homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixerit, pater est? **VIBII CALVI.** Circuibo tecum pater, aliena limina: ostendam omnibus, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. **ROMANI HISPONIS.** Scio pater, melius esse quod tu dicis: Istud ego si possem, nunquam abdicatus essem. **Fator** vitium meum: hoc quoque prior in me emendare valuit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem, qui me abdicabat, aiebat. Non oportet fieri, tu dicebas, Oportet: tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta. defuerunt tibi? Quisquis alimenta à mendico rogatus est, nihil amplius quam iter ei monstrat. Vnde ad fratrem, i ad filium. iam quidam nobis eandem fortunam precantur. Crede mihi, sacra populi digna est. **ALBVTII SILI.** Tollite vestras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appeller: redite in gratiam: innocens sum.

PARS altera VALLI SYRIACI. Crescere ex mea profuit inuidia; sequemur senes quo vocat ambitio iuuenilis, & concionem illi præbebimus. melius se potest iactare quam defendere. Ecquid iustus metus meus est? ne hereditæ ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera, quæ mihi cum inimico patior esse communia, & hoc est: infelicissimam & tristissimam ambo egimus vitam, excepto vno, quod alter alterum egentem vidimus, immo fecimus. Adiecit istis verborum contumeliis, Ad cælum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitor: & tunc primum fratri vitam precatus est. Lætitiâ patrimonij parati, vt ex tantarum calamitatum stupore nullam percepi nisi quod isti daturus eam omnia, illi negaturus. Liqueat nobis Deos esse. Qui non aluit, eger: qui in domum suam fratrem non cepit, in publico manet. Equauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna: nisi quod hæc prior facere non possum. Adoptauit te, cum abdicatus es. cum abdicas, abdicō. **VIBII FVRII.** Cum egeres, aiebam: Satis se vindicauit, quod à dispensatore locupletis inimici, confors modo omnis fortunæ diurnum petat. **MARILLII.** Ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quæ verba sua sibi dici? Multis debeo misericordiam: à multis tuli: quisquis est qui me vlla calamitate similem effingit, perinde habebō, ac si gradu cognationis attingat. Scio
quana

quàm acerbum sit, supplicare exteris: scio quàm graue sit, repelli à domesticis: scio quàm graue sit, quotidie & mortem optare, & vitam rogare. Etiam si tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam: ego odi eum, qui fecit tibi.

DIVISIO. Diuisio controuerfiarum antiqua simplex fuit: recens vtrum subtilior, an tantùm operosior, ipsi estimabitis: ego exponam quæ aut veteres inuenerunt, aut sequentes astruxerunt. **LATRO** alias quæstiones fecit: diuisit in ius & æquitatem, an abdicari possit, an debeat. sic quærit, an necesse fuerit illi patrem alere, & ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones diuisit: An abdicatus non desinat esse filius: an is desinat qui non tantum abdicatus, sed etiam ab auo adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vincetus, captus: an aliquam filij lex excusationem accipiat: an hoc accipere potuerit: an abdicari debeat. Per hoc quæsiuit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen rectè fecerit qui aluit: deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Noui declamatores Græcis auctoribus adiecerunt primam illam quæstionem, An adoptatus abdicari possit. hac Cestius vsus est. adiecit quæstionem Gallio alteram, An abdicari possit iam adoptatus, ob id vitium, quod antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quàm quæstio. **GALLIO** quæstionem primam Latronis duplicauit sic: Licuit mihi alere, etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte hoc vindicauit, non posse filium ob id abdicari, quòd esset suæ potestatis: nulli autem interdici miser cordiam. Quid si flere me vetes, cum vidi hominem calamitosum? quid si vetes propter aliquod honestum factum periclitanti fauere? affectus nostri in nostra potestate non sunt: quædam enim iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamuis filius familiæ sum, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaueri. Iniquum est, collapsis manum non porrigere: commune hoc ius generis humani est. nemo inuidiosum ius postulat, quod alteri profuturum est. **LATRO** illud vehementer pressit. Non feci ratione, affectu victus sum, cum vidissem patrem egentem, meus non constitit mihi: quid retueris, nescio. Hoc

aiebant non esse tractandum tanquam quaestionem: esse tamen potentius quam ullam quaestionē. **FVS CVS ARELLIVS**: Pater hoc mouit in ultimo, tanquam quaestionem: Putaui te, tanquam veteres, nihilominus velle ali fratrem. Vultu verabas, aut mihi ita videbaris. **CESTIVS** audacius: Non fuit contentus dicere, Putaui velle te, adiecit, Voluisti, & hodie quoque vis: & sua figura dixit omnia, propter quā velle deberet. Quare ergo abdicas? puto, indignaris preceptum tibi officium.

COLOR. LATRO colore simplici pro adolescente, habere non quod excuset, sed, quo gloriatur. Non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. Offensam mihi putas tantum excidisse: mens excidit, non animus mihi constitit: non in ministerium sustinendi corporis succurrunt pedes: oculi subita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego, si tunc meae mentis fuisset, expectassem dum rogaret? **FVS CVS** illum colorem introduxit, quo frequenter uti solebat, religionis. Mouet, inquit, me natura, mouet pietas, mouet & humanorum causa; & tam manifesto approbata exemplo veritas. Stare ante oculos fortuna videbatur, & dicere talia: Hi sunt, qui suos non alunt. **ALVTIVS** hoc colore. Accessit, inquit, ad me pater, nec summissis verbis locutus est: non rogauit, sed, quomodo agendum erat cum filio, alere me iussit. Recitauit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putaui. Deinde dixit, Praestiti non quantum patri praestare debui, sed quantum veranti surripere potui. **BLANDVS** colore diuerso. Venit subito deformis squalore, lacrymis. O graues fortuna vires tuæ. Ille diues modo superbius rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogatum abdicatum suum. Interrogas, quā diu rogauerit? ne diu istud nefas patiantur, ut diu rogauerit: diutius tamen quā tu. Quaritis, quid fecerit? quod solebat. **SILO POMPEIVS** hoc colore. Mouet, inquit, me, quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod nunquam patruus accessit: ego vero nō expectaui verba, non preces: complexus sum, & osculatus patrem, dedi alimenta. hoc vnum crudeliter feci, quod dixi fratrem dedisse. Non alere, sed exprobrare visus sum. **TRIARIUS** hoc colore. Timui, inquit: si non aluisset, ne abdicaret à patre: sciebam quomodo illi placuissem. **ARGENTARIVS**
hoc

hoc colore. Accessit, inquit, ad me pater obrutus sordibus, treniens deficientibus membris : rogauit alimenta. Interrogo vos, iudices, quid facere oporteat ? nam istum non interrogo. Scit quid facturus sim. Nam patrem ut alteri pari faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cum vetuisse me alimenta præstare, si qua est fides, non putauit illum ex animo vetare. lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, ut videar etiam prohibitus aluisse. **MARILLIVS** nouo colore egit. Cecidit in pedes meos senex, squalidus barba capilloque, mouit, inquam, nescio quis iste misericordiâ meam, alleuauit, cum ignorarem quis esset : vultis repellam, quod pater est ? **CÆSTIVS** hoc colore. Hæc mecum cogitauit. Patrem meum egentem video : frater nec miseretur, nec præstat alimenta, hoc est, inquam, noui vitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has iam meas esse partes. Hoc peccauit, quod non vltro ad patrem accessi. sed aiebam, Nolo quicquam amplius præstare, quàm illi præstiti. Expectaui, donec patruus ad me veniret : & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid debui facere ? perducerem illum ad patruum ? non feci, merito irascitur. Potuit enim, si aluisset, leuare quidem fortunam fratris, sed causam aggrauare. **BYRBONIS** colorem non approbat **Latro** : præstitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere. & dum descripsisset pallorem eius & maciem adiecit, Apparet illum ab inimicis alii. Hunc colorem cum improbarer **Latro**, hac sententia vsus est : Non est, inquit, abdicato quidquam ex gloria sui criminis detrahendum. **HISPANVS** hunc colorem venustius. nam & miserationi eius qui benignissime alit, adiecit aliquid : & pietati suæ nihil detraxit. **Quomodo**, inquit, illum alo ? Exiguos furtiue cibos mitto : & si quid de mensa mea detrahere potui, famelico seni porrigo. Non credis : quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte que durior est, vltro aiebat hunc sequendum, ut grauissimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. **Thyesteo** more aiebat, patrem non irasci tantum debere, sed fugere. Ipse in declamatione vsus est summis clamoribus, illo versu tragico : Cur fugis ? fratrem scit ipse. Hunc colorem securus **SYRIA CVS** **Pallius** durum sensum videbatur non due posuissa in nar-

ratione sic. Infelicissimam ambo & tristissimam egimus vitam, excepto quod alter alterum egentem videbimus. Et que efficaciter videbatur odium expressisse fraternum, hac sententia: Vos iudices audite, quam valde egerim: fratrem rogavi. Hanc partem memini apud Cestium declamari ab Albio Flauo, ac quem audiendum me fama perduxerat: cui cum prætextatus esset, tantæ opinionis fuit, vt P. Romano puer eloquentia notus esset. Semper de illius ingenio Cestius & prædicauit, & timuit. Aiebat tam in mature magnum ingenium non esse vitale: sed tanto concursu hominum audiebatur, vt raro post illum auderet Cestius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo: naturalis tamen illa vis eminebat: quæ post multos annos tamen desidia obruta, & carminibus eneruata, vigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puzo lenocinium erat ingenij, ætas: in iuuenē, desidia. Hic cum declamaret partem abdicantis, hanc summis dixit clamoribus sententiam. **ALBII.** Quis es tu, qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccauit: tu nunc peccas ad te arbitrum: odia nostra non mittimus: iudices habemus deos. Et illam sententiam: Audiuimus fratrum fabulosa certamina, & incredibilia, nisi nos fuissetus: impias epulas, detestabili patricidio furuum diem. Hoc vno modo iste frater à fratre ali meruit. Quam innocenter me contra patricidium vindico? filium illi tuum reddo. **CESTIVS** hunc colorem tam strictum non probauit, sed dixit temperandum esse: & ipse hoc colore vsus est, quem statim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo grauissimam acceperimus iniuriam, ego & filius, ego solus irascor: non est quod quisquam miretur. iam filio satisfactum est. Debuisti me rogare, vt ipse præstarem: debuisti illum ad me perducere: debuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse, ego cum egerem, fratrem rogassem, si tum non fuisset. fortasse ille me rogasset, si tu non fuisset. poterat nobis conuenire, si non fuerit in medio. quem potius miseri contumaces rogent. **HERMAGORAS** in hac controuersia transit à proœmio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, vt in eadem re transitus esset, sententia es-

set,

set, schema esset : sed vt Latroni placebat, schema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte transit à pro-
 cœmio in narrationem GALLIO, & ipse per sententiam sic
 Quidni filium mihi nolim cum isto communem esse, cum
 quo vtinam communem nec patrem habuissem? DIO-
 CLES CARYSTIVS illum sensum à Latinis iactatum di-
 xit breuissime, rarissimo genere, quod sententiâ verbis con-
 sumatur. nec enim paucioribus potest. EVCTEMON leuis
 declamator, sed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æ-
 que ab omnibus vexatum sensum, quo reconciliatio fra-
 trum tentatur.

CONTROVERSIA II.

Sacerdos prostituta.

LEX. SACERDOS CASTA È CASTIS, PVRA È PV-
 RIS SIT. Thema. *Quadam virgo à piratis capta veniit:
 empia à lenone & prostituta est. Venientes ad se exorabat
 stipem militem qui ad se venerat; cum exorare non posset,
 colluctantem & vim inferentem occidit. accusata, & absolu-
 ta, remissa ad suos est: petit sacerdotium. Contradicitur.*

CONTRA PVELLAM. PORCII LATRONIS. Sacer-
 dos nostra adhuc in lupanari viueret, nisi hominem occi-
 disset. Inter barbaros quid passa sit, nescio: qui pati po-
 tuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus.
 Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid pa-
 rum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. si nihil aliud,
 certe osculatus est te; quisquis puram putabat. O egre-
 gium pudicitie patrociniû: militem occidit. At hercu-
 les lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepi-
 sti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est:
 hætenus in te inquiri potest. Ceterum nescio quid cellu-
 lam & obscœnum lectulum voces. De pudicitia sacerdotis
 hic quæritur. Nemo inquit, mihi virginitatem eripuit, sed
 omnes quasi erepruri venerunt, sed omnes quasi eripuissent,
 recesserunt.

Quo mihi sacerdotem, cuius præcaria est castitas? cum
 ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi de amissis

Si mater tua prostitisset, tibi noceret: propter te liberis tuis sacerdotium non daretur. **FVLVII SPARSII.** Quid inclusa feceris, nec querere debemus, nec scire possumus. **CORNELII HISPANI.** Occidisti hominem. quid respondes? vim afferebat mihi. Puto, sacerdoti pro libertate vota facienda sunt: captivæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda sunt: prostituta mandabitis? Pro militibus vota facienda sunt: isti mandabitis? Id enim deerat, ut templa eas reciperent: quas aut carcer, aut lupanar eiecit. **MARILLII.** Ut sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est: ut sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquit, me attingit. domi lenonis rationes captura conueniet. Age, si quis venit pertinax? age, si quis hoc ipsum concupit quod virgo eras? age si quis, ne negare posses, ferrum appulit? **P. VINITII.** Eam sacerdotem facite, quæ aut honeste maneat, quod semper fuit; aut poenam sentiat, si esse desierit. Cuius audaciæ es puella? etiam si nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subiecta vniuscuiusque conscientia est, aliter nostræ æstimationi. Nos tantum quæ feceras palam, vidimus illi, etiam quæ secreta sunt. Indignam sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Procedente hac licitor submovere iubebitur? huic prator via cedit? summum imperium consules cedent tibi? Quæcunque meretrix prostrata fuit, fugiet? Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similem habere: fieri te sacerdotem fas erit? Nam quod ad sortem pertinet, ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc segregata est, castam te putas, quia iniusta meretrix es. Nuda in litore stetit ad fastidium emptoris: omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt. Vultis actionis exitum audire? vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eo deducta es, ubi tu aliud honestius nihil facere potuisti, quam mori. Qui stipem rogasti, sacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coegit pati: misereri debent omnes mei. Et ego misereor tui, puella: sed non facimus miserandas sacerdotes. non est apud nos maximus honor vltimorum malorum solatium. **MENTONIS.** Honorem habitum artibus maestatiq̃ue velim vestræ, quod necesse est in hac causa nominare lupanar? lenonem, meretricios quæstus, homicidium, Quis credat? Inter hæc sacerdos quæritur.

Atms

At mehercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis vestræ summa notitia est, quod prostitit: summa virtus, quod occidit: summa felicitas, quod absoluta est. Non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Aliis oculis virginem leno æstimat, aliis pontifex. **BLANDI.** Virgo sum, inquit. interroga, si dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, ut enotuit, feruisse piratis? non videbatur iste virginis vultus, ista constantia, & ne armatum quidem timens audacia. **ARRELLII FVSCIPATRIS.** Ne metuas puella, pudica es. sed sic te viro lauda, non templo. meretrix vocata es. in communi loco stetit, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti. Cetera, etiam si in communi loco essem, tamen potius tacerem. **POMPEII SILONIS.** Excipitur meretricum osculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confringitur. Aduertite aures petituræ sacerdotium, dum reliqua narro; nihil ad vos deferam dubium, nihil audietis, nisi quod vicina ciuitas vidit. Tu sacerdos? quid? si tantum capta? quid si tantum prostituta? quid si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses? **ROMANI HISPONIS.** Nunquid hoc negas, coluctatam te tamen cum viro? quem in illa volutatione necesse est prius super te fuisse. Adiciebat **ZENO**, merito occisum militem. Plus ausum, quam in prostitutam licebat. Exorasti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? **ARGENTARI.** Armatum, inquit, occidi. Quid inenmis gloriatur homicidio eius, quem nescio an sero occiderit? **CESTII PINARRATIO.** Ita domi custodita est, ut rapti posset: ita curæ fuit suis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderetur: sic emit leno, ut prostituert: sic venientes deprecata est, ut ferre opus esset. Coniecturam in vrnam nomen eius non exiit, sed eiectum est. tempus erat nos fortiri, vrna purgata est. Stetit puella in lupanari, ut nemo te violauerit: locus ipse violauit. Stetit cum meretricibus, stetit sic ornata vt populo placere posses, ea veste quam leno dederat. Nomen tuam pendit in fronte: pretia stupri accedat.

pisti, & manus, quæ diis dura erat sacra, capturas tulit,
 cum deprecaberis intrantis amplexus, ut omnia alia im-
 petraris, osculo rogasti. Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti
 non emantur: coram sacerdote obscenis homines ablin-
 ent. Non sine causâ sacerdoti licitor apparet, occurrenti
 tibi meretricem submouisset. Non est credibile, temperas-
 rasse à libidine piratas, omni crudelitate efferratos, quibus
 omne fas nefasque lusus est, simul terras & maria latroci-
 nanteis, quibus in aliena impetus per arma est: iam ipsa
 fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, præfere-
 tes ante se vincula, & catenas grauiâ captis onera. A stu-
 ptis remouere potuisti, quibus inter tot tanto maiora sce-
 lera, virginem stuprare, innocentia est? Sed lupanar
 excipit omnes: sordida iniuriâque turba huc influit,
 nec quisquam eo ut iudicet, venit. At omnes fauere sa-
 bulis tuis, at omnibus persuasum est. Nemo in tanta eun-
 rium redeuntiumque turba inuentus est, qui fortunæ
 tuæ vellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quam
 dicis, ista passa es, credis deos esse? nihil, inquit, pas-
 sa sum. hoc satis est nupturæ, sacerdoti parum. Vbi ad-
 huc fuisti? discede, ignota es: discede, niriium nota es.
 P. ASPRENATIS. Contradico, non inimicitiiis cuiusquam
 impulsus. Quod enim odium, quæ inimicitia cuiusquam
 esse possunt, quam nemo ciuium suorum norat ante-
 quam prostitit? Mouet me respectus omnium virginum,
 de quibus hodie grauis fertur sententia, si in ciuitate nul-
 la inueniri potest, neque meretrice castior, neque homi-
 cidâ purior. Piratæ te inuiolatam seruauerunt? à sacerdo-
 te se non abstinuisset pirata, leno, mango. De sacerdo-
 tis pudicitia his sponforibus credendum est? Iaculisti in
 piratæ myoparone: contrectata es alicuius osculo, alicui-
 us amplexu. An melius pirata seruauit, quam pater? Con-
 uersata es diutius inter humano sanguine delibutos: in-
 de est profecto quod potest hominem occidere. Procla-
 ma ingenuam esse te. quid expectas? cum in lupanar vene-
 ris, iam tibi omnia templa præclusa sunt. Conferuarum
 oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuatum iocos ia-
 statur, modo in puerilem, modo in muliebrem ha-
 bitum composita. istinc ne patri quidem redimenda
 es. Nulla satis pudica est, de qua quaeritur. Non lege-
 rem

rem te sacerdotem, etiam si sacerdoti seruisses. Virginem esse sacerdotem nostram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim testium summa est. Castigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te è lupanari redemisset, Conuenit omnis libidinosorum turba, & concurrit ad meretricem nouam. Illud certè fateberis, pudicitia tua precaria est. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse: ille te dicit etiam mendicasse. Pudicitiam sacerdotis meæ etiam carnifici debeo. **IVNII GALLIONIS.** Ambitiosa lex est ad sacerdotium notæ non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit. Inquirat in mores, in corpus, in vitam, Vide tu quemadmodum tam morosæ legi satisfacias. Capta es à piratis: inter seruos, inter homicidas, in illis myoparonis angustis spatiosa es. Viderimus quid in te audire potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Iudices, cum hanc feritatem barbarorum audiatis, fauetis illi, vt quàm primum mutet seruitutem. Sic istam seruauerunt piratæ, quemadmodum qui lenoni essent vendituri. Stare in illo ordine, ex eadem vesci mensa, in eo loco viuere, in quo etiam si non patiaris stuprum, videas. Aliquis fortasse inuentus est, quem hoc ipsum iritarèt, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? Ignoramus istos: quibus vel hoc in eiusmodi quæstu præcipue placet, quod illibatam virginitatem decerpunt. Seruauit te leno quam prostituturus erat in libidinem populata est. Sic leno tanquam nos castam è castis. Omnes, inquit, exorauit. Si quis dubitat, an meretrix esset, audiat quàm blanda sit. Hæstisti in complexu: osculo pacta es, vt felicissima fueris: pro pudicitia impudice rogasti. Quid faciam mulieri in crimina sua desilienti? Cum dico, Vim passa es: Occidi, inquit. cum dico, Hominem occidisti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit: An per legem sacerdos fieri non possit: & si lex illi non obstat, tamen sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur. in hæc duo diuisit: An casta sit, an pura sit. An casta sit, in hæc diuisit: Vtrum castitas tantum ad virginitatem referat

tur, an ad omnium turpium obscœnarumque rerum estimationem. Pura enim virginem quidem esse te, sed contractam oculis omnium, etiam si citra stuprum, cum viris volutatam. Es casta talis, qualis videri potest, cui lex nocere vult matrem quoque incestam. Si ad virginitatem tantum referetur castitas: An hæc virgo sit. Aiebat **APOLLONORVS** quidem placere, si fixa esset, hæreat & tuta: sed hic non repugnare controuersiam huic suspicioni. Non enim potitur adhuc virgine: & multa sunt propter quod credibile sit non esse. Illi adiciebat: Denique etiam si non effecero, vt credant iudices non esse virginem: consequar tamen, vt non putent dignam sacerdotio, de qua dubitare potest, an virgo sit. An pura sit, in hæc diuisit. An etiam si merito occidit hominem, pura tamen non sit homicidio coinquinata: deinde, An merito occiderit hominem innocentem, vt corpore prostituto volentem. Absoluta est ostendit non puram se esse, sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisque vult diuisit: An idonea sit tam infelix vt caperetur, vt veniret lenoni potissimum, vt prostitueretur, occidere hominem cogeretur, vt causam diceret. **CESTIVS** etiam alius petit, & obiicit, quod tam vilis suis fuisset, vt non redimeretur. **SILIO POMPEIVS** dum præceptum sequitur, quo iubemur, vt quotiens possumus de omnibus legis verbis, controuersiam faciamus, illam quætionem mouit, **CASTÆ CASTIS**: Lex inquit, **E CASTIS** cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibuscum versata est virgo. Non enim adicit, **E CASTIS PARENTIENS**: sed, **E CASTIS**, vult illos à quibus virgo venit, castos esse. Intellego, inquit, sub hoc verbo multa. Castis cum dicit penatibus, tu ex incestis venis: intelligo castis disciplinis, tu ex obscœnissimis venis. quid enim didicisti? & quæcumque hoc loco dici poterant. Idem & in illa parte fecit, **PVRÆ PVRI**. **HISPO ROMANVS** accusatoris vsus pugnacitate, negauit puram esse, non ad eam hoc referens, sed ad corpus: tractauit impuram esse, quæ osculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris cepit. **ALBVTIVS** figuram diuisit in controuersiam, Dixit enim: Putemus tres sacerdotium peteretiam, quæ capta est: alteram, quæ prostituta; tertiam,

quæ hominẽm occidit. Omnibus nego : & sic causam contra singulas egit. FVSCVS ARELLIVS sic diuisit. Probabo indignam sacerdotio : primum, etiam si pudica sit : deinde, quia nescimus an pudica sit : nouissimè, quod non sit pudica.

COLOR. FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dij immortales in hac puella vires suas ostendere, vt apparet, quam nulla vis humana diuinis resisteret : magis putauerunt miraculo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam. LATRO dixit : aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. MARILLIVS cum descripsisset dignationem puellæ magnam fuisse, altius quiddam superbiusque vultu ipso præferentem, hanc adiecit sententiam, quam solebat mirari Latro, immo (vt ipse aiebat) exosculari ; Narrare sane omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam à sacerdote discesserint. ALBVTIVS dixit : Nescio quis fero & violento animo venit, ipsis credo diis illum impellentibus vt futuræ sacerdotis non violaret castitatem, sed videret : prædixit illi, abstineret à sacro corpore manum. Non est quod audeas lædere pudicitiam, quam homines seruant, dij expectant. Cruente & in perniciem cruenta tuam, hæc, inquit arma, quæ nescis tenere pro pudicitia : & raptum gladium in pectus piratæ sui torfit. Hoc factum eius ne lateret, eisdem diis immortalibus fuit curæ. Accusator eius inuentus est, qui iudici eius in foro testimonium redderet. Nemo credebat occisum virum à femina, iuuenem à puella, armatum ab inermi. maiora videbantur, quam vt possent credi sine deorum immortalium auxilio gesta. CESTIVS. timuit se in narrationem dimittere, sed illam transcucurrit : hoc dixit, in sacerdote futura maxime debere æstimari, pudicitiam, innocentiam, felicitatem. quam pudica sit, miles ostendit : quàm innocens, iudex : quam felix, reclusus. Etiam habemus quandam prærogatiuam sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obiiciatur illi fuisse captiuam, lenoni postea seruasse, causam nouissime dixisse : inter tot pericula non seruassent illam dij, nisi sibi. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accusator in hoc maxime premebar ream, & aiebat occisum esse intra verba, antequam vim afferret. SILO ROMPEIVS hac figura narrauit. Eam vobis sacerdotem

promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiuit & barbaris & piratis: inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia seculi prava consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium. licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit, fuit in loco turpi, probrose leno illam prostituit: populus adorauit: nemo non plus ad seruandum pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: immo, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem video in puella rem promittere: iam praestitit. Adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accusaret caedis, absoluta est. ne qua vobis posset esse dubitatio, quae ventura erat ad sacerdotium an pura esset, an integra: iam indicatum est. **TRIARIUS** dixit: Negat se puella fecisse. Negat illum suis manibus caecidisse. Altior, inquit, humana visa est circa me species eminere, & puellares lacertos supra virile robur atollere. quicumque estis dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluistis emergere, non ingratae puellae opem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. **ALTE-RIUS** partis color nihil habet difficultatis. apparet quas proposui. dicendum est in puellam vehementer, non sordide, non obscene. Sordide **BASILIVS**, qui dixit: Extra portam istam virginem. &, Ostende istam aëginosam manum. **VIBIVS RVFVS**, qui dixit: Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obscene, quemadmodum **MYRRHEDIVS** rhetor, qui dixit: Vnde scimus, an conuenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deci lerit? Hoc genus sensus memini quendam praetorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa quae egit cum viro mala tractationis, quod virgo esset, & damnauit: postea petiit sacerdotium. Nouimus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui etiam si primam virginibus timidis remiserunt noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius vnquam inapunitam stultitiam transire passus est, statim Quidianum illud,

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

& ille excidit, nec vltra dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus è Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non & permiserint sibi, & penetraverint. ΗΡΒΡΕΑΣ inquit, cum diceret controuersiam de illo qui tribada deprehenderat & occiderat, describere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio. ἐγὼ δὲ ΕΖΗΚΟΠΗΚΑ ΤΙΩΤΕΡΟΝ ἐν αὐτῷ γεγόνῃ, ἢ ἀποστρέφασθαι. *Locus hic inexplicabilis.* GRANDÆVS Afianus æque declamator cum diceret in eadem controuersia. Num ideo occidi adulteros non paterentur, dixit, εἶδε φιλόφρονά μιν γὰρ ἰλάσθων. *Virorum amantem adulterum accepi.* In hac controuersia de sacerdote, non minus obscœnè dixit Murædus. Fortasse dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obscœnitæ & verborum & sensuum, quædam satius est causæ detrimento tacere, quàm verecundiæ dicere. VIBIVS RVFVS videbatur quotidianis verbis vsus non malè dixisse. Ista sacerdos quantum mihi abstulit.

CONTROVERSIÀ III.

Incesta de saxo.

LEX INCESTÆ DE SAXO DEICIATVR. *Thema. Incesti damnata, antequam deiiceretur de saxo, inuocauit Vestam. vixit deiecta, repetitur ad pœnam.*

CONTRA INCESTAM. LATRONIS. Hoc expectatis, vt capite demisso verecundia, se ipsa antequam impelleretur, deiiceret? id enim decrat, vt modestior esset in saxo, quàm in sacro fuerat. constitit, & circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen quasi parum violasset inter altaria, cœpit in ipso quo vindicabatur violare supplicio. Hoc alterum damnatæ incestum fuit. Damnata est, quia incesta erat: deiecta est, quia damnata erat: repetenda est, quia & incesta & damnata & deiecta est. dubitari potest, quin vsque eo deiicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est? Patrocinium suum vocat

pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier im-
precer, nisi vt nec bis quidem deiecta pereas? Veniet ad
colendum Romani imperij pignus, etiam si non stupro, at
certe carnificis manu incesta. Inuocauit, inquit, deos. sta-
tura in illo saxo deos nominasti: & miraris, si iterum te de-
iici volunt? si nihil aliud, in loco incestarum stetit. **C E S T I I**
P I I N A R R A T I O. Quid agam? exponam quando stuprum
commiserit? cum quo? quibus conficiis? Ista quia probauit,
damnata est. quid postea accessit, quod illam virginem fa-
ceret? quod iacuit in carcere? quod ducta est ad saxum?
quod inde proiecta? ait se innocentem, & miraris, quia perire non
potuit. Ita lex de sacerdotum iure in iudicio quari voluit,
de iudiciis in supplicio? ampliatu à iudicibus in pœnam,
postulat, vt, cum contra pœnam causa tua non fuerit,
contra causam tua pœna sit. Non putas legem cauisse vt
perires: quæ cauit, quemadmodum perires? Exoremus te
mulier vt iterum absoluaris. Aut tu sacerdotium violasti,
aut dii sacerdotem. Male de diis existimas, si sacerdoti suæ
tam fero succurrunt. lata est sententia: pronunciatum est:
damnata es. Interrogo te hoc loco mulier: responde mihi.
Sunt dii? A R E L L I I F V S C I P A I R I S. Iterum experiamur:
quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus lo-
cus, & immensæ altitudinis, dicebam tibi, Incestam lex
mori voluit. stat moles abscissa in profundum, frequenti-
bus exasperata saxis, quæ aut elidant corpus, aut de inte-
gro grauius impellant: inhorrent scopulis enascentibus læ-
tera & immensæ altitudinis tristis aspectus, electus potissi-
mus locus, ne damnati sæpius deiciantur. **F V L V I I**
S P A R S I. A superis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius
pœnam saxum extruendum est. **I V N I I B A S S I.** Nihil pu-
tabam amplius adiici posse audaciæ istius, quam quod in
illa cruce Vestam nominauerat. ab ipso enim supplicio in
templum vsque reuoluta, quicquid secundum deos san-
ctissimum est, contactu tuo polluit: quam à saxo nusquam
reueri fas est, nisi ad saxum. Quanto minus quam in tem-
plum resilioit? huc potius venit, vbi damnatur, quam illud
vbi absoluitur. **A L B V T I I S I L I.** Si quis adhuc dubitabat
de deiecta, veniat, & sibi ipsi credat. Hæc impudentia
virginis est: in vire tam beata cum tot superent virgines,
cum tot principum filia sint, postulat, vt præteritis his
pro-

propemodum ab inferis eruat is sacerdotem. Quare ergo si incesta sum viuo? nescio: hoc vnum scio, nec fieri quod non potest, nec portentum esse quod potest. Absit, nefas est, vt id saxum absoluat, quod tantum damnatos accipit. ARGENTARI NARRATIO. Pene Iudices narrare coepi, qualis eiset rea. sed quid efficiam, cum illam incestam probauero? nempe vt de saxo deiicienda videatur. iam visa est. Non imitabor istius impudentiam, vt repetendo iudicium, quod factum est improbasse videar. quod exigebatur, probaui: quod iudicatis exequar. CORNELLII HISPANI. Deos deasque inuoco, quos priore iudicio non frustra inuocaui, incesta quam tardissime pereat. inuocaui, inquit, numina. Quid inuocas mulier? Si innocens es, dii non sunt. Videte quantum sacerdos peccauerit, quæ nec absolui potuit, nec mori. Aut tu sacerdotium violasti: aut nos sacerdotem. Erras si satis ad sacerdotium putas, perire non posse. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Vestam, cuius vitam carnifex rupit. à templo ad saxum, à saxo ad templum. hic pudicæ sacerdotis inter supplicia & vota discursus est. inter superos inferosque iactata, in nouam poenam reuixisti. POMPEII SILONIS NARRATIO. Quod ad rerum expositionem pertinet, Iudices, non committam vt deorum immortalium vltionem morer. incesta saxo deiiciatur. lege damnata es: habetis iudicium. deiecta est: habetis exemplum. VIBII GALLI narratio; breuis expositio rerum est. Aduersarium incesti postulauit, accusauit, damnaui, carnifici tradidi: permittis iam abeam? Accusator recede, camus ad absolutionem tuam. ita dii damnatam absoluere maluer, quam sacerdotem? Sero innocentiam damnata concupisti, vitam deiecta.

ALTERA PARS. SILLI SPARSI. Damnata deiecta est: absoluta descendit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti, non cadere. CESTII PII. Nullam habebat gratiam: in templo dixerat, itaque tantum deos inuocabat. Lex sacerdotem non vsque ad saxum differret, nisi expectaret deorum sententiam. CORNELIO HISPANVS descripsit altitudinem montis, etiam secure despicientibus horrendam, & adiecit: Carnifex quoque recedens impellit. nihil fecit tanquam rea, contumax est innocentia, turpe putabat sacerdos rogare, nisi deos. MARIL-

LII. Mirandum est, si oppressa est virgo sine gratia? Cuius enim genibus submitit manus? quem deprecata est, quæ tarde rogauit etiam deos?

DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit, Vtrum lex de incesta tantum sit, quæ deiiciatur nec pereat: An etiam dampnata, si innocens post damnationem apparuit, deiici non debeat: An hæc innocens sit: An hæc deorum adiutorio seruata sit. CESTIVS & illa subiunxit huic vltimæ quæstioni. An dii immortales, humanarum rerum curam agant. Et si agant, an singulorum agant. Si singulorum agant, An huius egerint. Improbabat Albutius, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæstionem tractasset, sed tanquam problemata *φιλοσοφῶντων*. EVSCVS ARELLIVS pater sic diuisit: Vtrum incestæ pœna sit deiici, an perire: vtrum prouidentia deorum, an casu seruata sit. Si voluntate deorum seruata sit, an in hoc vt crudelius periret.

COLOR. Hic color fere sententiis, quas proposui, permixtus est. Quid tamen Cestius senserit, indicabo. Contra sacerdotem qui dixerunt, videri deos infestos illi, in hoc eam seruasse, vt diutius torqueretur, aiebat Cestius, malle se casu videri factum, quàm deorum voluntate, nam si semel illos interuenire huic rei fateremur, manifestius erit in pœnam seruata esse sacerdotem, quàm in pœnam actam: quæ non probabat ille TRIARI. Remissam tibi pœnam putas? ampliata est, & ipsa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri solet: & verbum in sententia positum, non est damnantis, sed dubitantis. Declamaue- rat apud illum hæc ipsam controuersam Varus Quintilius tunc Germanici gener, vt prætextatus, cum descripsisset circumstantem turbam dolentem, quod tam cito oculis pœna subduceretur, dixit: Exaudierunt dii immortales populi vota. Incestam, ne cito præceps supplicium transcurreret, reuocauerunt. Cestius multa contumeliose dixit in ipsam sententiam. Sic, inquit, quomodo quadrigas, reuocauerunt: nam & ante posuisti similitudinem, quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixisset, nouissime adiecit rem quam omnes improbauimus. Ista negligentia pater tuus exercitum perdidit. filium obiurgabat, patri maledixit. PASTOR ALETIVS hæc controuersiam apud Cestium iam Senator dixit, & hunc colorem

lorem optimum putauit : sic veneficiis corpus induruit, vt saxa reuerberaret. Multum Cestius hanc corripuit, & dixit, Hoc est, quare ergo auditores meos inuitem ad alios audiendos ire : hoc male mihi facit ille, qui aut athleta aut pictes est. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuersia, durius saxo : & in Bassum Iulium multa, qui dixerat, Virgo de sub saxo. Othonem Iunium patrem memini colorem insulsum inducere, quod minus ferendum est, quòd libros coloram edidit. Fortasse, inquit, pœnæ se præparauit. & ex quo peccare cœpit, cadere condidit. SILO POMPEIUS hunc colorem tentauit. Præstatur, inquit, quædam damnatis sacerdotibus verècundia. erubuimus quicquam ex damnata veste detrahere. HISPANVS dixit : Ita putaueras vna te pœna posse defungi, cum in saxo deos nominasses ? TRIARIUS indignantium voces descripsit, & dicentium : Quia non potes, non vis mori. MARILLVS dixit : Constituta in saxo inuocauit deos. publica indignatio exorta est. audet ista nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos roget, nisi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIUS dixit : *τίλανα ἔσθ' ὁ δ' ὄπτερον,* (ait,) PUTON ait : *αἰεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βίβλησιν.* Misera etiam secundo. Puton ait (forte Buto vel Blution) *Semper hostem putaueris per quem detecta fuisti.*

CONTROVERSA IV.

Vis fortis sine manibus.

LEX ADULTERVM CVM ADULTERA QUI DEPREHENDERIT, DVM VIRVM QVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAUDE SIT. Altera. LICEAT ADULTERVM IN MATRE ET FILIA VINDICARE. Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit : deprehendit adulterum eum uxore, ex qua filium adolescentem habebat : imperauit filio vt occideret. Non occidit : adulter effugit. abdicat filium.*

CONTRA FILIUM. PORCI LATRONIS. Adulteros meos tantum excitaui, me miserū, quamdiu iacuerunt, postquam deprehenderam? Ego te non abdicem, quem possem

occidere? O acerbam mihi virtutis meae recordationem! O tristem victoriae memoriam! Ille onustus modo hostilibus spoliis vir militaris, adulteris meis tantum maledixit: solus ego ex omnibus maritis, nec dimisi adulteros, nec occidi. Quid rideris? inquam, quod non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis quidem capi potui, nisi domi, utcumque potes? ne truncus quidem capi potui, nisi domi, utcumque tamen potui, obluclatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri, tantum meo sanguine cruenti.

CORNELLI HISPANI. O dignum, cui aut pudica contingat vxor, aut impudica, dum armatus est. Te respubli- ca inuoco, quae manus meas possides: quis non putet aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? **CESRII PII.** Conceptus est iste: ex quo sciemus, cum adulteros deprehendero. Nunquam putavi futurum salua republica, ut vir fortis sentiret se manus perdidisse. **MARILLII.** Adulteros meos vsque ad limen persecutus sum, cucurri miser ad ferrum, quasi manus haberem. **TRIARI.** Deciderunt arma cum manibus: tunc primum sensi me manus perdidisse. Dij boni, & has manus aliquis derisit? **ASPRENATIS.** Arcessitus ut occideret adulteros, venit ut dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidit. Steti deprehensus ab adulteris meis. Patris desertor, matris leno, quam puto iam creditis non esse filium viri fortis, tertius in cubiculo derisor stetit. **FVLVII SPARSI.** In bello meas, in domo etiam filij manus perdidit. processit in bellum hic vnus omnium adolescentis filij vicarius, in acie vicit, domi captus est. portat inter spolia viri fortis volutantes adulteros. Adolescens, venit tempus militiae tuae: indignare si deceptus es. Tam frustra ad filium, quam ad gladium eucurrit: ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa sua arma labentis. **ARGENTARI.** Ante patriam quam patri negavit manus. Libenter causam eius suscepi. quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riserunt, cum deberent mori? vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. **IULII BASSI.** Non est quod putetis puniri illum: ad suos dimittitur. inquam, ad matrem suam: nescio an & ad patrem? Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putauit. Nulli vnquam plus debuisti viro forti, vsque eo pro vo-

bis pugnauit: pro se non posset. Adolefcens, quos dimiffi-
fti, fequere.

PARS ALTERA. VIBII GALLI. Matrem, inquit, non
occidifti, quem minus hoc crimine perdere debui quam
patrem? Pater occidere iuffit: lex vetat. non comparaf-
fem patri legem, nifi cum illa lex fuiffet alterum putauit
parcidium, matrem coram patre occidere. ARELLII
FVSCIPATRIS. O misera pietas! Inter quæ parentum vo-
ta conftitifti? Non femper fcclera noftri iuris funt: atro-
ces quoque animos & mifericors natura debilitat.

DIVISIO. LATRO hac vſus eſt diuifione: An licuerit
filio: An vindicare oportuerit: An ſi licuit, & oportuit, i-
gnoscendum ſit illi, ſi non potuit, indulgentia repugnan-
te. An licuerit, in illa diuiſit. An tunc liceat adulterium ſi-
lio vindicare, cum maritus non eſt: An tunc liceat, vbi
maritus in eo loco eſt, quaſi omnino non eſſet. An o-
portuerit, tractationis quidem eſt, quam vt quiſque vult va-
riat. Latro tamen ſic ordinauit: Oportuit, etiam ſi pater
non iuberet, occidere adulteram, viri fortis uxorem. O-
portuit, iubente patre, etiam ſi ipſe poſſet occidere. O-
portuit, cum & iuberet, & ipſe non poſſet. Noui declama-
tores illam quaſtionem tentauerunt ex verbo legis natam,
ADULTERVM CVM ADULTERA QVI DEPREHEN-
DERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT,
SINE FRAUDE SIT: An nemò poſſit occidere, niſi qui
deprehenderit. Tentauerunt & illam, An non poſſit abdi-
cari filius, ob id, quod illi facere ſalua lege non licuit.

COLOR. Color pro adoleſcente vnus ab omnibus qui
declamauerunt introductus eſt: Non potui occidere: ex illa
Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controuerſia
dixit, cum abdicaretur is qui adulteram matrem occiden-
dam acceperat, & dimiſerat terrore. LATRO deſcripſit ſtu-
porem torus corporis, in tanto inopinati flagitij ſpecta-
culo, & dixit: Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia.
ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, mem-
brorum omnium torſionem deſcripſiſſet, adiecit: Ante-
quam ad me redeo, exierunt. GORGIAS inepto colore,
ſed dulci. **PAMMENES ex bonis declamatoribus dixit.
GORGIAS egregie dixit. PAMMENES, dixit. *EVS-
CVS ARELLIUS dixit: Mauis erat ſcelus quod imperabas,

quàm quòd deprehenderas. ALBUTIUS non narrauit, sed hoc colore egit ab initio vsque ad finem. Ego me defendere debeo: si quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris maius viribus meis, dicam: Ignosce, non possum. Ignoscit filio pater nauigationem recusanti, si non ferat mare: ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita: Liceat & marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, nisi quòd putat aliquos esse qui non possint? Et in descriptione dixit: Cum me vocauit pater, hoc, inquam, putauit supplicium futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit. Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. SILO POMPEIUS hoc colore narrauit. Non putauit mihi licere. BLANDUS hoc colore. Vtrinque filij nomen audio: pater rem petit iustior, mater faciliorem. Et illud post descriptionem adiecit: Fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui. CEBITIUS hoc colore egit. Profiliuit, inquit, prostratus mater, & amplexu suo manus meas alligauit. Ago confusio meæ gratias, quòd nihil in illo cubiculo vidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat, vt occiderem: mater, vt viueret. Pater, ne nocens impunita esset: mater, vt ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et vltimam sententiam dixit: Occidere matrem si turpe est noluisse, non potui. ARGENTARIUS dixit: Non est quod me ex hoc habitu æstimetis, quòd manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit: Dat poenas tibi: perdidit virum, perdidit filium, ægrotanti non assidebo, egentem non alam, omnia mihi libera sunt, iam vitam illi non debeo.

EX ALTERA parte multa sunt pulcherrimè dicta: sed nescio an Græcis nostri celsuri sint. In hac controuersa dixit AMAS: Habet aliquid corrupti hæc sententia. LATRO dixit: Quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea, quòd non & oculos perdidissem. SILO POMPEIUS dixit: Fili, aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehensi sunt adulteri dimissi. LATRO dixit: adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIYS dixit innuisse nuntia.

tia. frigidius dixit contrariam illi sententiam : adulteros
 interuentu meo ne excitauit quidem. **VIBIVS RVFVS** di-
 xit : Adulteri marito non affurrexerunt. **PO MPEIVS** dixit :
 Adolescens , denique adulteros excita : postquam tu veni-
 sti, securius iacent. **LATRO** dixit : Erratis, qui me putatis
 manus non habere. filium vocaui : vt intrauit, ab adultero
 salutatus est. **FVSCVS** dixit : Fili, tuam fidem ostende, te in-
 tegro, manus me non perdidisse. controuersiam mihi de te
 facit adulter, veni, vtrius filius sis, indica. **PVNITIVS** &
 pulchre dixit, & noue sumpsit ab omnibus bene dicta. Ir-
 rupi in cubiculum adulterorum : quid mentiar miser ? a-
 perto cubiculo expectabant adulteri. **CESTIVS** dixit : Vo-
 caui filium, risit adulter, tanquam qui diceret : Meus est.
VIBIVS RVFVS dixit : Adulter matris exit, & commodo
 suo. **HYBREAS** hunc sensum optimè dixit. **DIONYSIVS**,
 filius eius Dionysij, qui Ciceronis filium doctit ; elegans
 magis Declamator, quam vehemens, hunc sensum & ve-
 hementer dixit, & eleganter. **VIBIVS RVFVS** dixit : Quam
 otiosi, quam securi adulteri transierunt præter oculos meos,
 præter filij manus ? **LATRO** cum exeuntes adulteros de-
 scripisset, adiecit : Adolescens, parentes tuos sequere. **NI-
 CETES** illam sententiam pulcherrimam, quæ nescio an
 nostros antecesserit, sed illum Albutium, qui Græcis præ-
 eminere, cum pugnantem in acie se descripisset, dixit : Me
 miserum, quas manus adulter effugit : & illud Albutij. Non
 potui, inquit, matrem occidere. quo excusator sis, adii-
 ce, & patrem. **ALBVTIVS** sic narrauit, vt tanquam filio
 sciente factum esset adulterium, suspectum patri, quasi
 conscium matri suæ fecerit. **P. ASPRENAS** dixit : Exit
 nouissimè matris, & dedit adulteris locum. Idem dixit,
 Matrem occidere non potes, adulterum certe occide. An
 & iste pater est ? dixerat Nicetes **MVRHEDIVS** dum
 hanc sententiam imitari vult, stultissimam dixit : Reliqui
 in acie pugnares manus.

CONTROVERSIA V.

Raptor duarum.

LEX. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM, AVT IN-
 DOTATAS NVPTIAS OPTET. Thema. *Vna nocte*
quidam duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias.

CONTRA RAPTORUM PORCII LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri accusatus, stupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior disciplina publicæ severitas surgat, iam binæ rapiuntur. MENTONIS. Postera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis: cum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus. coit populus, velut publico metu exterritus, & vix credens duos tantum raptores fuisse, cum interim producitur publicus pudicitiae hostis, quem vna nocte vnus virginis iniuria non fatigauerat. CESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. quantum suspicor, ne rapta quidem es. quæris argumentum? non irasceris. quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit: vna queritur. Misericors sum, inquit. Gaude, habes qui te vindicet. Vide qualem habitura sis virum: non est vna contentus. ARGENTARIUS eundem sensum dixit, hoc adiecto: Non est vna contentus, ne vna quidem nocte. POMPEII SILONIS. At quam bene mimum egit, quomodo raptam se quæsit, qua vociferatione, quam perbene illi optionem cessimus TRIARII. Perieras raptor, ni bis petire meruisses. IUNI GAL-LIONIS. Sumatur de illo supplicium, constituatur in conspectu publico: cædatur diu: toto die pereat, qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta deciperis, dicam tuus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic. dum te peto, in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retro ambes fluant, & sol contrario cursu orbem reuocet: confugiat sacrilegus ad aras: raptorem rapta vindicat.

EX ALTERA PARTE POMPEII SILONIS. Postero die cum illi narratus esset nocturnus error, dum pu-
 tar

putat se in vnam incidisse, huic priori supplices submit-
sit manus, hanc prius deprecatus est: exorauit propter
hoc, puto, ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis
raptorem mori vult, altera seruari reum: alter iudex dam-
nat, alter absoluit: inter dispares sententias mitior vin-
cat. Dicam quod sentio: magis irasceretur, si vnam tan-
tum rapuisset. diceret, Ergo ego sola digna visa sum, cui
iniuriam faceret? ARGENTARIJ. Referat nunc Virgi-
niam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ sunt. Ex
tribus potentior est qui intercedit: non est inuidiosa po-
testas, quæ misericordia vincit. Quid cessas puella? pro
marito roga. Hæc sententia deridebatur à Cestio, quasi
improba.

DIVISIO. In hac controuersia de prima quæstione
nulli cum altero conuenit. LATRO primam fecit quæstio-
nem: Non posse raptorem, qui ab rapta mori iussus esset,
seruari. Si legatus, inquit, exire debet, peribit: si militare
debet, peribit: si legem dicere debet, peribit: si raptam du-
cere debet, æquè peribit. Si is ante te rapuisset, & nuptias
optasset, interposito deinde tempore, antequam nuberet,
hanc vitiaisset: negares illum deberi mori, rapta iubente?
Atqui nihil interest: nisi quod dignior est raptor mori:
cuius inter duos raptus ne vna quidem nox interest. Si ra-
pta nupsisset, deinde post tertium diem rapuisset aliam,
negares illum mori debere? Atqui quid interest? nisi quod
honestius tunc maritum defenderes, quàm nunc raptor-
em defendis. Alteram fecit: An rapta, quæ nuptias optat,
nihil amplius raptori præstare possit, quàm ne sua lege
pereat: contra alienam legem nullum ius habeat. Optasti
nuptias: non occidetur tanquam raptor tuus. at idem si ea-
dem nocte qua te rapuit, stationem deseruit, fuste ferie-
tur. si sacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? er-
go ego non nubam? Tu raptori præstas, vt illum ipsa non
occidas: non potes præstare, ne quis occidat. Quomo-
do sacrilegus, quamuis à te seruatus, periret, sic alterius
puellæ raptor à te seruatus peribit. Si rapuisset te, deinde
deprehensus in adulterio adseruaretur in tormentum diu-
tius pereundi, tu interim educta nuptias optasses (da-
tur enim optio & in absentem) vetares illum occidi à ma-
rito? Quid interest, qua lege pereat, nisi quod mode-

stius alienam legem interpellares quam tuam? Tertiam fecit: cum quod utraque optat, fieri non possit, an ea eligenda sit optio, qua ultio ad utramque perveniat. Atqui mortem optat mea optio, & te vindicat: tua me non vindicat. nec hoc tibi mea optio praestat, quod mihi, occiso raptore invidiam. Illa respondet: Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam mihi contumeliosum erit, te dignam videri in cuius honorem occidatur: me indignam in cuius honorem servetur. Isto modo & mea te vindicat. Nempe lex duas poenas scripsit vitiatore: alteram passurus est: non eris inulta. iam raptor non erit impunitus: habebit poenam, indotatam uxorem. Respondet eodem modo. Morietur: sed non mihi. Servabitur, sed tibi. Quartam fecit quaestionem: Si non potest utriusque rata esse optio, utra dignior sit. Ultimam non quaestionem, sed tractationem. Nullum non raptorem impunitum futurum: si haec via impunitatis monstratur, ut qui plures rapuisset, tuior esset. Neminem non inuenturum aliquam humilem, qua se in optionem commodaret. FVSCVS ARELLIVS primam quaestionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire utriusque debet. Lex, inquit, quae dicit: RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM OPTET, AVT NVPTIAS: de eis loquitur qui singulas rapuerunt. non putavit quemquam futurum, qui vna nocte duas raperet. Non quaero, quid optetis, quod severissime optare potestis, occupo. necesse est raptorem mori. Quare? utriusque raptae debet ultio contingere. Utramque enim non potes ducere, utriusque mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est. Putare enim utramque nuptias optasse: quid futurum est? an raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quam duas: quid fiet? vna nubet? Nuptiae ad vnam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utriusque debet mori. quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod utraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod utraque volet, si utraque mortem optauerit. Ergo fiat id, quo vno duae vindicari possunt. Hic tractavit: Ne exemplo quidem vile est, non utriusque perire cum qui duas rapuerit, nec hunc morem pernicio-

perniciosissimum introduci ciuitati, vt aliquis propter hoc non pereat, quia perire sæpius meruit. Reliquam partem controuersia Fuscus in hæc diuisit: Vtra optio honestior sit, vtra iustior, vtra vtilior. CESTIVS hanc partem controuersia sic diuisit: Vtra puella dignior sit, quæ valeat: vtra optione raptor dignior sit. Cestius & coniecturalem quæstionem tentauit. An hæc cum raptore colluserit, & in hoc rapta sit, vt huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid spargi possit suspiciose, de eo etiam dicendum. Colorem hunc esse, non quæstionem: eam quæstionem esse, quæ impleri argumentis possit. CESTIVS aiebat, & eam impleri posse argumentis. Hunc sensum à Latinis iactatum. NICETES dixit: *Ἐνὶ τῷ ἀγῶνι τῶν ἕρπυων. Ad tertiam nox inhiavit. Aliter, Ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ κλέπτην.* GLYCON dixit. DIOCLES CARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVEVS subtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicum. In hac controuersia dixit ALBVTIVS, Ambulat in masculos. adeo nullum sine amatore vitium est, vt hoc quidam disertum putauerint. ego tamen magis miror hoc Albutium potuisse dicere, quam aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIUS: Gratulor vobis virgines, quòd citius illuxit. ARGENTARIUS dixit, Quæritis quid isti finem rapiendi fecerit? dies.

CONTROVERSIA VI.

Archipiratae filia.

THEMA. *Captus à piratis scripsit patri de redemptione. non redimebatur. Archipirata filia iurare eum coegit, vt duceret se uxorem, si dimissus esset: iuratur. Relicto patre secura est adolescentem. Rediit ad patrem, duxit illam. orba incidit. pater imperat, vt archipirata filiam dimittat, & orbam ducat: nolentem abdicat.*

CONTRA FILIVM. PORCII LATRONIS. Pro dii boni, & hæc puella hospitio patris excepta est. Prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ spei vxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse vel patrem. Ca-

ptus, inquit, in tenebris iacebam. Narra, obsecro, soceri tui beneficia. Possum, Iudices, esse securus? filius meus ait se uxori parricidium debere. **CESTII PII.** Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellæ pater?

EX ALTERA PARTE. SILII BASSI. Hodie captiuus essem, nisi hæc archipirata filia fuisset. Vt dixi, Patrem habeo: inter bonos captiuos sepositus sum. Archipirata a filia vocatur, puto ex aliqua nata captiua: certe animum eius natura à patre abduxerat: misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium: nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuam nomen inserui. Eo loco me deseruit, in quem venire etiam patres timerant. Arctius nos fortuna alligauit, quam ut orba possit diuelleret. Vidisses tectum pannis corpus, omnia membra vinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obritas catenis & inutiles manus talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam: hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus (hoc enim iam pridem te vocabat) socer, inquam, tibi tuas gratiam referet. Quidam auitas paternæque flagitiis obtruncant imagines: quidem ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat, fecisse, laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, vnusquisque felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non sumus, natura nos regit, & in quemcumque vult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandi, cum sumus nostri. **Quis fuit Marius, si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis.** In tot consulatibus nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hæreditarie extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruium regem tulit Roma: in cuius virtutibus humilitate nominis nihil est clarius. **Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcumque volueris renouet nobilem: ad humilitatem peruenies.** Quid recenseo singulos, cum hanc urbem possum tibi ostendere? Nudi steteret colles. Inter hæc tam effusa membra, nihil est humili casa nobilius. fastigiatis supra tectis auro

auro puro fulgens præluceat Capitolium. Potes obiurgare Romanos, quod cum humilitatem suam obscurare possint, ostendunt. Sed hæc non putant magna, nisi appartuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est. ista tamen habet propinquos, habet animos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimum. Omnes vxores diuites seruitutem exigunt. Crede mihi, volet in suis regnare diuitiis: & tamen æquum est eam possidere domum, quam meam agnouerit. Si cœperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius effulserit domus, si parum blandè fecerimus, relinquit: & tu e est tormentum, carere diuitiis, cum illas iam senseris. Vides quid inter duas vxores interfit. ista si nos reliquerit, repetet suos: hæc quod dedit, dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus vxores: quidam dictas non acceperere dotes: quidam emptis contenti fuere mancipiis: & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent maluerunt, quàm suam vendere. Aliquis in adoptionem inuenis petitur? si volet ire, quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis captare orbos senes vult, & suas spes in alienas mortes diffundere? excutiat testaments, scrutetur census. Vbi vero quæret vxorem, videat an nuptias suas amet, an nihil plus faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid viro incidereit mali, vna tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus vna felices esse: quod solemus, vna infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo, infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. **CESTII PII.** Solent qui coguntur à patribus vt vxores ducant, illa dicere: Non sumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contra, refugio vxorem quia vxorius sum. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Insolens malum est, beata vxor. Cum immensum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quàm beatè seruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium: pater, vtra magis diues est? Locuples est, pater, quam mihi concilias. O si scires, quàm diues hæc fuisset. Orba, inquit, est. & hæc orba est. Inter duas or-

bas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci.

DIVISIO. In hac controverſia nihil litium fuiſſe fere omnes conſentiunt. **LATRO** primam queſtionem fecit: An pater propter matrimonium, filium abdicare poſſit, cum liberum cuique huius rei arbitrium ſit. **GALLIO** ſubiecit huic: Etiam ſi poteſt imperare filio, ut vxorem ducat, an ei qui iam habet? **LATRO** ſecundam fecit: Si ius eſt patri, etiam propter matrimonium abdicandi, An liberum huic fuerit, non parere cum iuraſſet. Hoc in hæc diuiſit: An nemo iureiurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt: An expleuerit iuſurandum, ducendo illam vxorem. An etiam ſi non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iuſurandum fecit: hunc autem cogi à patre ſuper iuſurandum facit: An poſſit patere patri: An debeat. Hic de meritis puellæ & moribus.

COLOR. Colore hoc uſus eſt. **LATRO** pro patre: Puellam non miſericordia motam, ſed libidine, & ideo non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit: Etiam ſi beneficium dediſſet, non eſſe ſic referendam gratiam. deinde beneficium eſſe quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. **HISPO ROMANVS** alio colore dixit: illam non amore adoleſcentis, ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrudere. **BVTEO** longe accerſito colore uſus eſt: voluit eam nubere non inuito patre, ſed ſecreto ſuadente, palam diſſimulante totum hoc geſtum. ratione illa honeſtam conditionem nuptiarum inuentam, cum alio nullo modo poſſet. neque enim aliter illos eſſugere potuiſſe, niſi patiente patre. Sed aiebat **LATRO**, non eſſe tanti, detrudere illi commendationem ſoluti adoleſcentis, ut detraderetur inuidia relictæ patris. **FVSCVS ARELLIVS** egregie declamauit: Non enim propter nuptias orbæ dimitti illam, ſed quamuis orba non eſſet, eiſci iuſſit. non aliam ſibi magis placere, ſed illam diſplicere dixit: & hoc quod **LATRO** tranſcurerat, preſſit. Timere ſe puellam temerariam, inter piratas educatam, impiam in patrem. **GALLIO** illud quod omnes ſcholastici tranſcurat, dixit: Timere ſe, ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis omnes occaſiones indicaret: aut certè ne videretur. nolle ſe ſuſpe-

se suspectum esse reipub. illi iurasse? timuit, ne à puella videretur improbe iusiurandum exegisse. Ne quid liberi sibi esset, adiecit, iurasse per patrem. TRIARIUS dum sententiam puerilem captat, ineptè dixit, Iurasse & se per orbam. Aiebat enim CESTIVS, valde hanc fieri orbam, etiam si iurasset. LATRO aiebat quoque iusiurandum ineptum esse: nihil enim minus convenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrem relicturæ. Omnes honestam matrem puellæ dederunt: omnes dixerunt eam misericordia motam, non amore. Solus POLLIO iudicio fecisse vult eam: etiam à misericordia discessisse. dixit enim illam non potuisse cum piratis vivere. Ut primum honestam occasionem inuenerit discedendi, discessisse. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimam imaginem mouit. Cæpit enim subito quo solebat cursu orationis feruere, quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapì, comburi incendiis villas, fugas agrestium: & cum omnia impleisset terrore, adiecit: Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit. GLYCONIS valde lenis & Græca sententia est. Tolerabilem dixit illam rem, cum iusiurandi vim describeret: hoc esse quod fœdera sanciret, quo astringeretur exercitus. ὄργος ἐστὶν ἀεισμαι, καὶ ἀειπεία ἐστὶν αἰσθητικὸν μῦθον. *Iusiurandum est firmitermentum, apud piratas etiam verum manens.* ARTEMON circa eundem sensum versatus est à patre adolescentis, cum dixisset relictum patrem, adiecit: λοιδορεῖ νῦν τὸ ἀρχιπείρατος, τὸ μειγφόνον τὸ ΠΡΟΚΕΛΟΝ (quod alij ὄργιον) ἀεισθεῖς, εἰ θέλει, τὸν ἑπιόρχον. *Conuiciare nunc archipirata sanguinario . . . adde si libet etiam periuro.*

CONTROV. VII.

Tyrannicida à piratis dimissus.

LEX. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIAN-LTVR. Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit si præcidissent manus dupliam pecuniam se daturum. pirata illum dimiserunt, patrem egentem non alit.*

PRO TYRANNICIDA. PORCII LATRONIS. Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquit, præciantur. in quam partem corporis durius sæuitia incurrat? cetera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Talem me dimittite, qualem à piratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, cum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus. Si irasceris: scribe potius, Si occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne manus quas piratæ soluerunt, iudices alligent. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra marique priuatum mala publiceque congeffit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus sum durius quàm patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. iniuria matrimonij nihil abstulit corpori. piratæ quasi beneficio meo viuerent, gratis miseri sunt. Vnum hostem inexorabilem habui. quod felici re, quod subito inimico, non ante tyrannidem nauigau. Genui, inquit, educaui. nempe istud beneficium & tyranno præstitisti, & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus est. Magnis sceleribus iura naturæ intereunt. non magis tu pater quàm illi fratres. Audite nouam captiui vicem. Turus sum, si pater meus nihil habet. Quicquid habes, pro redemptione filij mitte: non est quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas? quærite nunc quomodo tyranni fiant. CES TII PII. Cedo mihi epistolas patris. quæris vnde habeam, cum mihi nullas miseris? Duplam dabo pecuniam: apparet, pro vnico filio rogat. Duplam pecuniam dabo: vnā summam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniam, sed rogare illos potes. & audacter roga; in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum. age: parum est, si dixerō. non redemisti. Alere non possum: perdidī manus. non credis? epistolam lege. Duplam pecuniam dabis, auaris dabis, piratis dabis. si excusabant piratæ, ipsas mihi cum præciderent manus: Pater iussit, aiebant, magnum facinus est, sed magno licet. Egens sum, inquit, mentiris. Cede mihi patris mei censum. Quid ergo
alis

alis patrem? dimissus fortasse promittam; cum rogaueris, nihil pacifcor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam esse epistolam, & habes argumentum: dic, Ego rogare pro adultero soleo. **Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur.** Plus de manibus meis timui. **CORNELII HISPANI.** Quid me rogarit pater, nescio: publica vindicta cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captum me piratae nihil aliud quam alligauerunt. **Q. PIVS.** Duplam pecuniam dabo. Polliceris, inquam, petitur vnde tantas patrimonij vires habeas, etiamnum, tanquam de tyranni arca loqueris. Corrupti frater vxorem meam, quam nec tyrannus violauerat. Vt pretium piratae constituerunt: **Ganifus sum, inquam, locuples pater poterat dare, etiam si duplam poposcissent.** Remiserunt me reip. cum manibus, patri cum epistolis. **POMPEII SILONIS.** Pactus sum de redemptione, scripsi patri. quicumque pro tyrannicida vestro pependistis, certum habeo, solliciti optatis, vt litera ad patrem perueniant. **Egeo, inquit, sic subito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit.** **ARELLII FVSCI PATRIS.** Causam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, cum manus meas vidit. **Quid mirum, si non putauerunt turpe piratae, accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas: si sancte vixi & innocenter, effice vt iste manus meas, qui odit, desideret.** Tarde mihi epistola solui videbatur. Hoc prorsus ad fabulas. repleto sceleribus nostro saeculo, deerat, vt narraretur aliquis solutus a piratis, & alligatus a patre. **BLANDVS.** Hic qui vnde viuat non habet, quam care tyrannicida vestro se mancipat! quid agis pirata filij, piratarum magister, eius crudelitatis emptor cuius nec pirata venditor est? **ROMANI HISPONIS.** Pater piratis salutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. **Quid necesse est? potui vilius solui.** Vt praecidatis manus. Obstupuerunt piratae: & cum dimitterent, dixerunt: **I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere.** **MENTONIS.** Adhuc, Iudices, tanquam pro manibus meis egi, verum est consistendum, vobis remissa sunt. Exhibeo res publica piratarum depositum tibi. manus hae tuae saluae ad te perlatae sunt. Fac quod voles. illud vnum rogo, si peccauerunt, cuiuslibet tu vincendas trade. si isti tradis, si

alligabit quomodo voluit. præcidet. ALLEGII FLAVI? Adhuc qualem optem patrem, nescio. diuitem? debilitat? egentem? alligat. neutrum manibus meis expedit. Duplam? dabo, vt manus præcidatis. Filium minus crudelem habuisti. MARIILLI. Vt allata est epistola, cœperuntque eam piratæ soluere. vt recitata dupla in epistola pecunia est: Hic est, inquam, pater, quem vobis laudaueram. TRIARI. Vbi est patrimonium tuum illud, quo tyrannos instruis, quo adulteros facis? vbi est? certe in me nil impendisti.

PARS altera. SILII BASSI. Infelix futura est etiam victoria mea, si non tenuero causam, fame moriar: si tene-ro, hoc tantum consequar, ne fame moriar. Daxi vxorem nimium fœcundam? peperit mihi tria nescio quæ prodigia, variis generibus inter se & me furentia. vnum qui posset patriam opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Testor, Iudices, omnes ciues meos. vna seruiui-mus, nemo tyrannidem me vno sensit magis. Argumentum habeo maximum, quod vivo. Non pepercissetis mihi, si pu-tassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, vicit re-spub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter se tyran-nidem exercueiunt. Habebat iste nescio quam vxorem, quam in arce cognouerat. Si alligare te possem, proficiscen-tem alligassem. Non opus est tibi magna impensa ad susti-nendum patrem. tu mecum alimenta patire. nolo me tam bene alas, quam ego te alui: nolo ignoscas mihi quicquid passus es, quicquid timuisti patrem. posse flagella, scinde rugas, vltiores subiice ignes, & mortuam hanc partem; quæ tantum in contumeliam suam spirat, quia extinguï non potest, exure. si parum est, fac quod ais ne piratas quidem se. iste, manus præcide. exhibeo tibi, hæ sunt illæ, quæ quid-libet seribunt. Vbi est gladius tuus? stringe. tyranno licuit vulnere mori: adulter vno ictu breuiter confectus est: pa-ter te pro benefi. io similem sortem rogo. ne tu quidẽ apud piratas famẽ timuisti. neminem tyrannus sic torfit. PORCII LATRONIS. Fili, nil amplius quã famẽ deprecor: si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, vt aut tanquam ad-ulter moriar, aut tãquam tyrannus. Par erat vtriusque for-tuna illo tempore, tu alligatus eras, ego senectute immobi-lis, & vincto simillimus: tu in sollicitudine, ego in omnium meorum

LIVIA
meorum sollicitudine
modum. hoc vnum
vires eorum accepti
datus, sed pro domo
dum in quatuor
interponit manus
baru Latrone, vno
aliquem ex sua
VISTI RVI. Hæ
præbeo, præcide. &
PARENTES ALANT
meum transire
DIVISTO. Per
nec patris per
tendens sit. Daxi
est, bonos etiam
hic alendus sit. Hanc
An alendus sit, quid
co querit. An
An alendus sit, si
ultimum, An
tum quasi
lino, non possit
quibus conatur,
ritur. An omnia
quædam carcerum
cum illi carcer
An hæc per aliquid
alio, quam quid
perit. Vt
An quædam
nec non carcer
hæc lege possit
in carcerem
hoc quædam
non eo carcer
hæc quædam
& carcerem
si carcerem
nisi carcerem

meorum sollicitudine : tu lucem non videbas, ego etiam modicam. hoc vnum inter nos interest, quod tu etiam à piratis cibum accepisti. **BLANDI.** Deprecabar, non pro adultero, sed pro domo; ne fratrem occideret; tyrannicidium inquinaret; patrem respergeret. roganti mihi, & has interponenti manus pæne præcidit. Hæc sententia deridebatur à Latrone, tanquam puerilis. Hoc & pro isto est, vt aliquem ex suis reliquisse videatur, quem non occiderit. **VIBII RVELI.** Hæ nempe scripserunt epistolam manus. præbeo. præcide, & ale. **POMPEII SILONIS.** **LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR.** ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

DIVISIO. Fere hac vsi sunt diuisione : An lex causam nec patris nec filij æstimet, sed hominis : Pater an filio alendus sit. Dixit legem hanc pro malis patribus scriptam esse, bonos etiam sine lege ali. An omnes alendi sint. An hic alendus sit. Hanc quæstionem **LATRO** in hæc diuisit. An alendus sit, quòd filium à piratis non redemit. hoc loco quærit, An potuisset redimere, An voluisset. deinde, An alendus sit, si etiam præcidi filij manus voluerit. nouissime, An præcidi voluerit. **HISPO ROMANVS** separatim quasi iuris quæstionem fecit : An qui non redemit filium, non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc vtraque quæstio continet, vt aiebat Gallio, & prior in qua quæritur : An omnis pater alendus sit : dicitur enim : Quid si quis filium excecauerit ? quid si quis non redemerit ? Et cum ad alteram quæstionem ventum est, in qua quæritur, An hic pater alendus sit : nihil aliud dici potest, quare non alatur, quàm quòd non redemit ; quàm quòd duplam promisit, vt manus præciderentur. Græcorum improbam quæstionem satis erit in eiusmodi controuersis semel aut iterum annotasse, An in tyrannicidam vii pater hac lege possit. quasi enim sacras & publicas manus esse : in quas ne piratæ quidem licere quicquam putant. Nostri hoc genus quæstionis summouerunt. **SILIO POMPEIVS** non eis tantum vsus est quibus ceteri, cum dicerent hunc patrem non debere ali, quod non redemisset filium, & quod præcidi manus filio voluisset : sed à priuatis causis transit ad publicam causam. dixit enim, non debere ali hominem perniciosum Reipublic. qui tyrannum

Homerus Iliad. a. vers. 479.

SILIO POMPEIVS & ipse iram fassus est. aiebat enim non habiturum fidem, si se negasset iratum fuisse: sed iræ causam non dixit. **Q. FVSVS** transeundas aiebat eas offensas, quibus ille gloriaretur. hanc causam posuit, quod relictus esset ab vnico filio, quòd inuito se nauigasset: cum videres senem orbum iam pæne egentem, iam tum illum fugisse, ne aleret: & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epologo filium. Et **SPARSVM** hoc colore declamasse memini, hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum. **CESTIVS** alio colore vsus est. dixit enim, non iram illam patris fuisse, sed calliditatem: Non habebam, inquit, vnde redimerem. Quem rogarem pecuniam in rem auara ciuitate, in qua ne filij quidem patres aiunt? vsus sum consilio. sciebam piratas non crudeles esse, sed auaros. volui efficere vt desperarent illum redimi, & propter hoc superuacuum, & cum impensa futurum, dimitterent. An prudenter cogitauerim, nescio. feliciter certe cogitauit. post epistolas illas quas accusat, dimissus est. **LATRO** se totum ab istis remouit coloribus, & aduocauit vires suas tantototius actionis impetu, vt attonitos homines tenuerit. hoc enim colore vsus est: Nescio quid scripserim: olim iã mihi excussa mens est. ex quo vidi filium vnum in arce, alterum in adulterio, tertium in patricidio: ex quo respersus sum sanguine morientis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbis, egens, edimeos. Hic color illius viribus approbandus est. Quando enim opus est, vt aliquis accusando se miserabilem faciat? **ALBYTIVS** omnes colores miscuit: & vñ hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propositionem cœpit. Alimenta pater à filio petiit. deinde cum ad defendendum venit, quòd scripsit duplam se daturum, si manus præcidissent, primum Latroniano colore vsus est. Hoc, inquit, respondeo, nescio quid fecerit, in insaniam malis actus est, hic philosophicum locum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur, deinde anthypophoram sumpsit. Mentiris. Ille vero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse. Executus est omnia. hoc illi inter cetera obiecit, quòd occupans fratrem suum ignorasset aut dissimulasset: aut tyrannice.

facere. deinde ad illum colorem redit Cestianum: Sed illum puto consilio fecisse quæ fecit. quid ergo? quid iste tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit. flet: mori vult, sed non fame. In hac declamatione hanc ALBVTIVS sententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes: Panem quem cani das, patri non das. GLYCON egregie dixit: Ελεησάτω αὐτὸν, ὅς κεν γὰρ οὐδὲ πατέρι τῷ ἴδιῳ. Misereat vos eius qui ob alimentum patri datum periclitatur. GORCONIVS fuit Buteonis auditor, postea scholæ quoque successor, vocis obtusa, sed pugnacissimæ, cui Baro scurra rem venustissimam dixit: Centum raucorum vocem habes. Hic putavit varium colorem se excogitasse pro patre: Ego, inquit, dictavi, Duplam dabo, si manus non praecideritis. libratio vna syllaba excidit NON: & scripsit, si praecideritis. Digna res, quæ voce illa diceretur. ARTEMON dixit: φιλόπαις πῶς πατέρα σοι π... ANDREAS dixit: ἀξέει οὐ σὺ γὰρ καὶ πῶς τὸν αὐτοῦ αὐτὸ τὸ σὺ γὰρ πατέρα εἶ. NICETES dixit: διὰ τὸ δῶσα, αὐδὲν ἔστι τῆς χεῖρος, ἰσχυροῦ οἱ πατέρα, μή τις τῶ ἐπιβήσας, μή τις ἐπιβήσας. Artemon dixit: Pater filij amans & tibi aliquid.... Andreas dixit: Inhospitalis scapha aduersariorum pater est. Nicetes dixit: Duplam dabo, si manus secabitis. Quarebant pirata num quis tyrannus, num quis mæcchus?

CONTROVERSIA VIII.

Ter fortis.

LEX. QUI TER FORTITER FECERIT, MILITIA VACET. Thema. Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet: nolentem abdicat.

CONTRA TER FORTEM. PORCII LATRONIS. Miserrimus pater iam non viderem filium, nisi abdicarem, fortis plus quam aut legi aut patri sat est. Tertio mihi non redditus, sed relatus est. quod patriæ superest, patri vindico. fugit me filius, & quidem ad hostem. Quo usque pauidus præliorum nuntios expectabo? fili, mihi vacationem peto. CESTII PII. Abdicet filium, vt habeam. non minus vacatio mea Reip. profuit, quam militia, duxi vxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio audiui velut denuntiantis deos. Faciat adolescens iam fecitatis suæ finem. Ego à dijs vacationem in vnam pugnam

ignam petij. Accidat, inquam, quicquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. Cum diis pactus sum. Non timeo, inquit. Hoc est cur timeam. Obiicitur mihi, quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam lassum. Magna omnia sunt. Nihil hoc putas, quod viri fortis pater timet? Miserum me. iam hosti nimis notus sum, iam pro te nescio quid etiam lex timeret. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est? Nunquid luxuriam, inquit, obiicis? ego vero etiam te morari posco inter voluptates. Quousque in duro castrorum iacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus viues? simus hirsutes; trium victoriarum vota solvenda sunt. Tot acies sustinisti, tot vulnera possum cum Republica queri. sero dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quam vitam. Hoc ergo me examinat, quod mori tibi iam facile est. Denique vno quiesce bello. POMPEII SILONIS. Causa abdicandi est, ne sine filio viam: quem tandiu non viderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatae felicitati molestus es? quid expectas, donec castris eiciaris? MENTONIS. Erubescit Respublica tam cicatricoso milite vti. Non oportet tantam virtutem sine successore concedere: ducenda vxor est. sed iam nunc te admono, ne vnum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere coepi, quam dimisit Respublica. Nullum iam tibi vulnus, nisi per cicatricem imprimi potest. adhuc diutius fuisti cum hoste quam apud patrem. Domi tantum sanatus es. IVLII OTHONIS PATRIS. Optimus virtutis finis est, antequam deficias, desinere.

EX ALTERA parte, *** Ter fortiter pugnantem abdicas, certe abdicatis pugnare licet. ALVTII SILI. Quis hic subitus insonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboravi. pudet me, ter victi militans. P. ASPRENATIS. Quousque, inquit, periclitaberis? Bene habet, Iudices: pater me putat dignum esse qui saluus sum. Senator post sexagesimum & quantum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Praetorio licet praetexta toga vti festis, aut solemnibus diebus: nunquid necesse est? Quicquid aut praemij aut honoris nomine datur, in vtramque partem sum

liceat: alioquin desinit pramium esse, cui necessitas iungitur. Parco tibi pater: qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera osculararis. Ad hæc noua & diuersa imperia subito me circummagi putas posse: non ita est. Ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, desidia, iniustitia, timor, non dediscuntur, & quotidie hæc omnia aut castigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces sumus. Crede mihi pater; non sum mei iuris, cum ille prælij clamor exortus est: invadere hostes libet; obstantes cunctos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hostium spoliis adornauit: huic supplicationes illas debeo. propter hoc me etiam cum abdicatis, diligis. non animus, non lingua constat: in alieno opere deprehensus sum: toga ipsa humeris non cedit. Ad obsidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad interceptos hostium com meatus ire iusseris, otium imperas animo non otioso. Quotiescunque tumultus aliquis exortus est, in me ciuium diriguntur oculi, meas spectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi: nunquam pugnaui, nisi coactus. Credisne quicquid refero tibi? scimus quem vitæ cursum agamus: eadem pericula nos ubique circumstant, & totidem vitæ ad mortem sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit: sæpe quos labor roborauerat, desidia consumpsit. **MARILLII.** Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus est. Pugnabo & abdicatus: nec verebor: ne vilis sit opera mea patriæ. Athenienses abdicato vicerunt duce. Quantum inter illum & me interest? ille abdicatiorem virtute deleuit, ego merui.

DIVISIO. Prima quæstio illa ab omnibus facta est vulgaris: An filius ob id, quod sui iuris sit; abdicari possit. deinde, An debeat. Hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem primam solent tentare quam Romanæ aures non ferunt An vir fortis abdicari possit. Non video autem quid allaturi sint, quare non possit. nam quod & vir fortis est, & totiens fortiter egit, non plus iuris illi adfert, sed plus commendationis.

COLOG. Colorem à parte patris quidam duriolem fecerunt: voluerunt enim videri inuisum filio patrem: itaque
malle

male illum cum hostibus viuere, quàm cum patre: pæne omnes, esse adolescentem infatigabilem gloria: sed propter ipsum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt, & non disputaerunt hoc modo, quo Silo Pompeius disputauit, qui sic diuisit, vt diceret: etiam si patrem non haberes, desinere debebas. quia patrem habes, desinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio, qui sic diuisit hanc partem: Hoc impero Reip. causa, tua causa, mea causa. sequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere. illud Reip. causa imperare, sic tractauit. Primum vt pluribus iuuenibus pateat ad virtutem aditus: non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab vno occupari: deinde expedire Reip. non videri tantum ex vno pendere, futurum vt & animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu vir fortis occidisset. Ad vltimum, vtile est Reip. ter fortem seruari, vt sit qui ostendatur inuentuti iam illum magis posse ornamentum esse quàm præsidium. Illum sensum veterem, iam pro virt. forti nescio quid etiam lex timet, hoc loco GALLVS posuit. hoc quoque inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut consulit. Nec illam quidem secuti sunt tractationem, qua vsus est BLANDVS, qui dixit: Militia tibi superuacua est, inuidiosa est, periculosa est. Superuacua est: quia non cogeris, immo verecundè veteris. Glorix causa aliquis militat, consecutus es gloriam: vacationis causa, consecutus es præmium. Tria domi præmia sunt. Et sic transit, vt diceret, inuidiosum esse, vnum hominera totiens optare omnes honores intercipere. Quam periculosa res esset inuidia, quam magnos viros oppressisset. Hic exempla. Periculosam esse militiam, eodem loco collegit. Illud vnum adiecit de lege. Non posse illum iam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent: & adiecit: Ideo lex ter fortem dimisit. scit illum iam obseruari ab hoste. His ergo omisissis, illi qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt: non possem pati. non possum desiderium tui sustinere. Hoc loco ÆSCHINES ex bonis declamatoribus cum diceret, Non me gloria cupidiorum tui fecit, non omnibus admiranda virtus. Confitebor, inquit, affectus patris, quos vt quisque volet, interpretetur. *ἔτιος αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιθυμῶν: adeo infamiam adamatunt.* Videbatur hic, dum in-

dulgentiam exprimit, non seruasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione retineri patrem quam affectu: cum in ratione habeat aliquem locum & affectu. ASPRENAS colorem secutus est longe alium: dixit enim se non negare Reip. viri fortis operas, sed ad necessarios usus referuare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa sententia eius hoc loco valde laudata est: Nunc illi militent quibus necesse est: tu militabis, si erit necesse. Sic venisse populum Rom. ad Scipionem *Emilianum*, cum maius bellum Numantium apparuisset: quam quod alij duces sustinere possent. Magnum interuallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium, cum pirata maria clausissent. Magna praesidia non esse consumenda. Hoc loco ASPRENAS de lege dixit & ipse sententiam. Videlicet ad hos casus lex per fortem seposuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidam gloriae & bellicosum facerent. NICETES quidem vsus est hoc verbo: *ἔγω γὰρ εὐχόμενος εἶμι τοῖς ἀντιπάλαισι δεξιμασίων. Si stamus illum iudicibus belli ardore insanum.* & sic egit ut quereretur quod cessarent manus suae, quod inermes essent. LATRONI non placebat hic color: malebat adolescentem iudicio quam morbo militare. Hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti sunt cum patre, tanquam MENTO: qui dixit semel tantum se militare velle, ut aliquid videretur Reip. supra legem praestitisse. Quidam perpetuam denuntiauerunt militiam, quamdiu vires fuissent, non defuturum Reip. virum fortem. Non probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri abscindendam spem filij in perpetuum. VIBIVS RYRVS hoc colore egit quo Mento: sed illud adiecit, peruenire ad se voces inuidorum illas: Nunquid amplius pugnavit, quam quod necesse illi fuit? Quidam hoc compositum, & similitum inter nos putauerunt, ut ego militare vellem, tu verares. LATRO vehementer egit à parte patris, & adiecit: Abdicato non permittram exire, iniiciam manus, tenebo: nouissime antelimen exeuntis cadauer hoc sternebam, ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Planctus, summus declamator Latronis hunc sensum, à Latrone fortius

fortius dictum, à Lesbocle Græco tenerius, qui dixit sic
 κέσο μοι ως πείρης, Ἐν πείρω γινώσκῃσι & πατέρω. *Iacebo ut
 murus: fossam & patrem transi.* FVSCVS ARELLIVS reli-
 giose patrem induxit omnibus territum: aiebat præcento-
 rem suum in hac controversia describentem pericula futu-
 ri proelii, Homeri versus ob hoc edidisse.

Δαίμονι, φησὶ σὺ σὲν ἰδρῶ.

Te genere tuus perdet furor. Hom. II. ζ. vers. 47.

Glycon dixit: σὺ κίπιν ἐν ᾧ γενέσθαι, κατεφρονέει τέ τις, πατέρει
 ἐμῇ. Diocles Carystius dixit: αὐτὸν ἔπι τῆς, μίαν παρορήσας ἀ-
 εὐεσίαν. αὐτὸν δὲ δότι τῆς, τρεῖς ἀρίστας ἀπολέσας. Glycon di-
 xit: σὺν ἑστὶν ὁ ἰκκὸν οὐκ εἰς ἑνὶ ὑποκείμενον. ΤΟΣ παρορησπικῆνο
*Si nactus eris, una appones fortitudinem, sin minus tres a-
 mittes.* Glycon dixit: *Non bene sufficit in rem subiectam....
 prætermissam.* Æschines non ille orator, tunc enim non de-
 clamādi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit no-
 bis cum denuntiaret filio periculum & prælagiis tangi se
 diceret: ἔστι πατήρ, ἔστι ἔ τῆς μὲν πικῶπιτον. Æschines dixit:
est pater, non est fortuna qua maximè futura prælagit. Dio-
 cles Carystius dixit sententiam, quæ non in declamatione
 tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti
 genere, cum de fortunæ varietate locum diceret: μίαν γὰρ
 ἐστὶ παρὰ τῆς ἀσφάλεια, τὸ μὴ ἐσοῦσθαι αὐτὸν παρορησπικῆνο
*Vna est enim ad fortunam securitas, non toties eam experiri.
 alias παρορησπικῆνο.* Dorion dixit, rem paulo quidem elatiorem.
 quàm pressa & civilis oratio recipit, sed qua egregie atto-
 nitos patris affectus exprimeret: ἢ σε ποιῶμαι, τέκνον, ἐν ἄσ-
 κῆρα ποιῶμαι, ἀλλὰ εἰ μὲν φησὶν, φοβοῦμαι μὴ πὲρ ἀσπῆξαις,
 μὴ πὲρ πόλεμου μὴ τῆς δοκῆς, φοβοῦμαι παρὰ τῆς οἰκνῆρας.
 τί, τέκνον ἱερὸν ἱρῆας; *Quid tibi faciam ut faciam quod tibi pla-
 citum sit? Sed si quidem prauertant, timeo ne quid non acies,
 ne quid non bellum. Ne hoc quidem sufficit? Metuo orbi terra-
 rum. Quid tibi erubescis?*

M. ANNÆI SENECAE
CONTROVERSIARVM

LIBER II.

SENECA MELÆ FILIO
Salutem.

VM repeterem quos vnquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus philosophus: qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuscum: cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, vt similitudinem eius effugeret, quam impenderat, vt exprimeret. Erat explicatio Fusci Arellij splendida quidem, sed operosa & implicita: cultus nimis exquisitus: compositio verborum mollior, quam vt illam tam sanctis fortibusque præceptis præparans se animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia vaga & effusa, principia, argumenta, narrationes arida dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permessa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciuia quam læta. Ab hac cito se Fabianus separauit: & luxuriam quidem cum voluit, abiecit: obscuritatem non potuit eadere. Hæc illum vsque in philosophiam profecuta est. Sæpe minus quam audiendi satis est, cloquitur: & in summa eius ac simplicissima facultate dicendi, antiquiorem tamen vitiorum remanent vestigia. Quædam tam subito desinunt, vt non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces sententias: & quotiens incidebat aliqua materia, quæ conuicium sæculi reciperet, inspirabat magno.

gno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur,
 & ille pugnatorius mucro: splendor vero velut voluntari-
 us non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis le-
 nis, & pro tranquillitate morum remissus: vocis nulla
 contentio, nulla corporis asseueratio, cum verba velut in-
 iussa fluerent. Iam videlicet compositus & pacatus ani-
 mus; cum veros compressisset affectus, & iram doloremque
 procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ effuge-
 rat. Suasoriis aptior erat: locorum habitus fluminumque
 decursus, & urbium situs, morisque populorum, nemo de-
 scripsit abundantius. Nunquam inopia verbi substitit, sed
 velocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circum-
 fluebat oratio. Hæc eo libentius, Mela, fili carissime, refe-
 ro, quia video animum tuum à ciuilibus officiis abhorren-
 tem, & ab omni ambitu auersum, hoc vnum concupiscen-
 tem nihil concupiscere, vt eloquentiæ tantum studeas. faci-
 lis ab hac in omnes artes decursus est. Instituit etiam
 quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putes tibi fie-
 ri, quasi id agam, vt te bene cedentis studij labor teneat. E-
 go verò non sum bonæ mentis impedimentum: perge quod
 inclinatus animus: & paterno contentus ordine, subduc for-
 tunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius inge-
 nium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium ca-
 pacissimum: est & hoc ipsum melioris ingenij pignus, non
 corrumpi bonitate eius, vt illo male vtaris. Sed quoniam
 fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foroque se & honori-
 bus parant, in quibus ipsa quæ sperantur timenda sunt: e-
 go quoque aliquando eius processus audis, & hortator,
 laudatorque vel periculosæ, dum honestæ modo, indu-
 striæ, duobus filis nauigantibus, te in portu retineo. Sed
 proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi
 exercitatio, sicut Fabiano profuit: qui vt aliquando, cum
 Sextium audiret, nihilominus declamabat, & tam dili-
 genter, vt putares illum illi studio parari, non per illud al-
 teri præparari. Habuit etiam Blandum rhetorem præ-
 ceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum
 intra libertinos præceptores pulcherrimæ disciplinæ con-
 tinebantur: & minime probabili more, turpe erat doce-
 re, quod honestum erat discere. Nam primus omnium La-
 tinus rhetor Romæ fuit, puero Ciccone, Plotius. Apud

Blandum diutius quàm apud Fuscum Atellium studuit: sed cum iam transfugisset, eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis eius sententis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego tanto minorem natu quàm ipse erat, audiebam quotiens inciderat, non quotiens volebam. In huic ergo libellum, quæcunque ab illo dicta tenco, conferam.

CONTROVERSA IX.

Adoptandus post tres abdicatos.

THEMA. *Diues tres filios abdicavit petit à paupere unicum filium in adoptionem. pauper dare vult, nolentem ire abdicat. Contradicitur.*

PRO ADOPTANDO. PORCII LATRONIS. Hancine meam esse fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ista videlicet domus adolescentem me non capit, quæ se senem fecit. quietiora tempora pauperes habuimus: bella ciuilia aurato Capitolio gessimus. Diuitias putas aurum & argentum, ludibria fortunæ, quæ interdum cum ipsis dominis veniunt? Denuntio tibi diues, etiam si venero, dabo operam, quam in tua domo facillimum est, ut abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nunquam tamen futurum putau, ut aut patet meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitor: & sine causa sæpe fluit, & sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem. vidi ambitiosa turba clientum limina deserta, sub domino rectore venalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar? Multa tibi succurrunt exempla, etiam si in vna domo quæras. **R. VFI VIBII.** Habendos esse liberos is quoque iudicat, qui non liberrissime habet. Ego illos in friuola inuitau i nostra. qui illis meam promisi domum, suam eripiam? Quid faciam? Si paruero, abdicabor. si non paruero, abdicabor. Patrem amo. hæc est contumacia mea. Diues filium nõ habet: me dabis? si diues reduxerit suos: me recipios? ita non adoptari, sed

60mm.

commodari recuso. CESTII PII. Accipe vitæ meæ testem. quid magni æstimas diuitem, cui placere difficile est? Vultis scire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educavit, qui abdicavit? diu dubitavi ille amicum tentare, an hic filium. Abdico, inquit, hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, sperare possum? NARRATIO CESTII PII. Diues sustulit vnum filium, non fuit contentus, quid enim erat diuiti vnus? tres sustulit, poterat vnum in adoptionem dare, abdicavit vnum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti superesse putatis? quartum abdicat. ARELLII PVSCI PATRIS. Quisquis es auarus pecuniæ custos immensæ, cum multa quæseris, poterisne omnibus frui? Filium quæris. ecce turba iuuenum sine patre. Impera quiduis, non negabo: militabo dummodo vbiunque færo, tuus sim. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod diuites rogent? vnde talem patrem? non irasceris, nisi vt ames, quid porro ista matrimonia, in quæ male sani ruitis? gaudia dominorum, an onera sunt? Mille cum ventum inter vices suas exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis domum. Merito abdicasti, an immerito? Si immerito abdicasti, odi patrem tot eiicientem innocentes; si merito, odi domum tot facièrem nocentes. Aliquid in domo locupleris non agendum agam, quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est. Petis iterum potius filios quàm recipis. Colit etiamnum in Capitolio casam victor omnium gentiû populus, cuius tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens est: nemo ab eius origine est, quem non reliquerit. Pater egrediètem te, certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine deseram: ero in publico filius. Amo æque paupertatem ac patrem, vtrique adæcui. Non possum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi seruum venderes, quærerès quis emptor esset. Nô mehercule habeo, quo tibi irato satisfaciam. Interim plurius omni matrimonio puto hoc somnium, quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis eius bene de abdicatione? Ego in domum vestram intrabo, tanquam ego vos eiecerim? ego ornamenta vestra occupabo? Tum illic si quid commiserò, me nec meus recipiet pater. Quid est quod aut negandum mihi, aut excusandum sit? Non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores, neque lu-

ellium studuit se
eloquentiæ hab
m, vt audiret
nec ille diu ded
em natu quam
em quotiens volu
illo dicta teno

IX.

ratos.

uit à pauperes
re vult, nolunt

ONIS. Hanc

ex abdicor & ab

ne non capit, qu

es habuimus: be

rias putas auro

um ipsis dom

et venero, dabo

et abdicet. Eri

unquam tunc

odisset, aut d

ium. Fragilis

ndientis specio

fluit, & sine r

ducem sine co

atum limina de

id ex summis o

ulta tibi succu

RS. VVI VI RTA

, qui non liber

nostra, qui illi

id faciam? Si p

or. Patrem amo

habet: me dabit

on adoptari, sed

comm

xuriantem habitum, neque potatus obiicis filio. hæc non si potes, aliqua saltem ex commentariis amici tui describere. madentem vnguentis hesternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, ut foeminis placeat. foemina mollis, & cetera quæ morbi, non iudicij sunt. Abdicatio loquax est. Quam te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum! Accusatorem non habeo: me miserum, etiam laudatorem habeo. & cum cui non omnes placent, hoc enim malo dicere, quam omnes non placent. Non tibi per multos liberos sulca domus est, neque turba lateri circumerat, nec multus intra limen hæres est: quanquam nec sic quidem debuisti dare, cum deos cum votis patris vidisses certantes, & tutior aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum superest, & habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Cræsus inter reges opulentissimus, ad tormenta post tergum victis manibus ductus est. Tu Crassè, post euestigata illa fugitiuorum arma urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Parthos egres sepulchro quoque. Dicta præterea illa contumentium non fero. quoties enim inter diuitias suas exemplo istam posueritis domum, meliores perdentem diuitiis suis liberos? hoc scio nostros fuisse maiores: hoc illum Ælium Tuberonem, cuius paupertas virtus fuit: hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera. hoc ceteros patres nostros, quos apud aratra ipsa, mirantes decora sua, circumstetere lictores. Surgite, surgite iuuenes: & meum rogando patrem, vestrum rogare discite. **BLANDI.** Tres genui: quatuor abdicat. Abdicat, inquit, apparet unde venias. **GALLI VIBII.** Si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum. quare? ne auferam patri filium, filiis patrem: nec tam vicino exemplo emendatis. Qui abdicauit suos, quaerit alienos. nulla certa felicitas est. Paulo ante ego diuitis filijs inuidebam: modo illi mihi. laudat me pater, cum abdicet: laudo ego patrem, cum abdicet. hæc vna inter nos disputatio est: iste me dignum putat beato patre, ego meo. **FABIANI PAPIRII.** Ecce instructi exercitus læpe ciuium cognatorumque conferturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus confertur, illatorum multitudine cadauerum, vel spoliantium. Si quaerit aliquis,

quæ causa hominem aduersus hominem in facinus coe-
 git? nam neque feris inter se bella sunt: nec si forent, ea-
 dem hominem deceant, placidum proximumque diuino
 genus. Quæ tanta vos fert ira, cum vna stirps, idemque
 sanguis sitis: vel quæ furia in mutuum sanguinem egere?
 Quod tantum malum humano generi vel sorte vel fato in-
 uectum? an vt conuiuia poculis extruantur, & tecta auro
 fulgeant, patricidium tanti fuit? Magna enim uero & lau-
 danda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius
 quàm lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid
 ventri negetur libidinique, orbis seruitium expetendum
 est? quid tandem sic pestiferæ istæ diuitiæ expetuntur, si
 ne in hoc quidem vt liberis relinquuntur? quid tandem
 est quod in vitio corruerint? Primum si inde incipere ve-
 lis, ædes ipsæ, quas in tantum extruxere, vt domus ad
 usum, & munimentum paratæ, sint nunc periculo, non
 præsidio: tanta altitudo ædificiorum est, tantæque viarum
 angustia, vt neque aduersus ignem præsidium, neque ex
 ruinis vllum vllam in partem effugium sit. Ad delicias
 dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cadunturque gen-
 tium siluæ: aris ferrique usus, iam auri quoque in extruen-
 dis & decorandis domibus nempe vt anxij interdij, & no-
 ste ruinam ignemque metuant, qui tectis iniectus est for-
 tuitus. Hinc & vicina urbium excidia sunt: quippe non
 defendis vni, sed in communi periculo apprehendam: hos-
 tesque aliena & in sua damna. validiora ceduntur alia, i-
 ipsaque cum maxime flagrant, spoliū ex alienis ruinis fe-
 runt. In hos ego exitus varius ille secatur lapis, vt tenui
 fronte parietem tegat, quam vinctis seuerè in hoc pau-
 mentum leuatum & infusum tectis aurum. O paupertas
 quàm ignotum bonum es! Quin etiam montes siluæque
 in domibus marcidis & umbra fumoque viridibus. *Quid
 faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo, hac est contuma-
 cia mea.* vt maria amnesque murentur, vix possum credere
 quemquam vidisse siluas patentisque campos, quos rapi-
 dus amnis ex præcipiti, vel cum in plana infusus est, placi-
 dus interfuit: non maria vnquam ex colle vidisse lata aut
 hiberna, cum ventis penitus agitata sunt. Quis enim tam
 parus oblectare animum in vita possit, si vera cognoue-
 rit? Videlicet quæ instantibus tangi comprehendique ma-
 que

nibus aut *ſenu* poſſunt. An magna non capit? exiguum eſt, & hoc. litoribus quoque moles inuehuntur, congeſtiſque in altum terris exaggerant ſinus: alij foſſis inducunt mare; adeo nullis gaudere veris ſciunt, ſed aduerſus naturam alieno loco, aut terra, aut mari mutata agris oblectamenta ſunt, vt imbres faſtidio rerum nature laborantibus. Iam ne liberi quidem, niſi alieni placent. **HISPANI CORNELII.** Solus omnium abdicor; quia me mens pater diligit, alienus appetit. **VIBII RVFII.** Diues filium non habet: me dabis? diues reduxerit ſuos: me recipies? ita non adoptari, ſed commodari reuſo. Quid mihi obicitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat: Diuitem, inquit, te eſſe volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitium incommoda: aiebat multos diuites accuſatos: ego certe memini abdicatos. Abdico, nō eſt patris mei verbum. **TRIARII.** Quare abdicas? nunquid dies nocteſque impendo turpibus conuiuiis? plurimum viuo in lupanari? ſi neſcis quæ crimina obiiciantur, ab amico diſce. Si omnes mali ſunt, quid iſto patre miſerius? ſi boni, quid crudelius? **ROMANI HISPONIS.** In hanc ego domum ibo, in qua totiens aut inſanitur à patre, aut totiens peccatur in patrem? cum prodiero repente diues, dicent omnes: Quis eſt iſte, quem magna fortuna non decet? hæc eſt diuitis quarta abdicatio. **SILONIS POMPEII.** Quantumcūque eſt, mihi ſatis eſt: vnicus ſum, fortiter fortunam meam ſeram. Hoc nunc mihi primum accidit: dictus ſum diuitis filius, & iam abdicor. Quid videri me velis, neſcio: innocenter? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Vt cūque tamen abdicatio tolerabilior eſt: vnum abdicat, adoptio tres. Non poteſt mihi dici quod ceteris abdicatis: In tua poteſtate fuit, ſi paruifſes patri, non perdidifſes patrem: etiamſi non abdicares, perditurus fui.

PARS ALTERA. PORCII LATRONIS. Si neſcirem quid mali eſſet pauperies, nunc intelligeretur, cum abdicacionem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis paruerunt. *Emiliorum*, & Scipionum familias adoptio miſcuit: etiam abolita ſæculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent. Sic iſta patriciorum nobilitas ab fundamentis vrbis, vſque in hæc tempora conſtat. **A-**
doptio

adoptio fortunæ remedium est. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis diuitiarum conuictos strepit, accusatioque consequitur, neque quiescere finit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius ostendit censu. Senatorium gradum census ascendit: census equitatem Romanum à plebe discernit: census in castris ordinem promouet: censu iudex in foro legitur. Non persuadeo tibi? I ergo ad illos quos mauis sequi quàm reducere. **FVSCI ARELLII PATRIS.** Facilius possum paupertatem laudare, quam ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Aristidem? Tunc paupertas erat sæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? Pompæ ista exempla. Fictilibus fuerunt dii faciles, tibi non noueris diuitias esse paupertatem. Quid vos liberis vestris optatis: ego meo imperium.

DIVISIO. Non puto vos quærere, quomodo hæc controuersia diuisa sit, cum habeat negotij nihil. **FVSCVS** tamen sic diuisit: Dico mihi licuisse adoptare: dico mihi licuisse recusare adoptionem: dico etiam ut licuerit, recte tamen recusasse: & quod iure fit, verum est, & quod sine iure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris sum: & hoc subitior patri, quia pius sum, in hoc sine dubio, ut pius sim, & ad manum argumentum est, nempe abdicanti respondeo, quid ita? quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse. quid ago, cum respondeo emancipanti: quid enim ad amittendum patrem interest, vtrum eiiciat, an transferat? Si non licet recusare, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuisit: Dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem: dico multo magis à te: dico minime illi. **SILIO POMPEIVS** sic diuisit: cœpit euertere, & explosa quæstione: In omnia participatio, dum fit: etiam si in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater sit. Deinde quærit, an inuitus filius dari in adoptionem possit: si non potest à nobis abdicari, quod arbitrij sui est: an possit, non cum contra voluntatem patris est, sed cum male arbitrio suo utitur. hic subiecit, an hic bene usus sit. De officij parte tractauit, & ita diuisit: Turpem esse adoptionem, iniuriam esse, periculosam esse. Cum diceret turpem, dixit

aliena bona inuadere, & trium filiorum sub se sortem esse,
 & liberis spem reconciliationis paternæ eripere, quàm in-
 humanum esset. Cum inutilem diceret, dixit patri inutilem
 esse, adoptanti inutilem esse. Cum patri inutilem diceret,
 tractauit quàm graue esset, vnico carere filio, quem alius
 concupisceret. & cum diceret diuitem esse, quodque qui tot
 haberet solatia, filium quæreret: dixit: Tibi non erit facile
 adoptare. Inutilem esse diuiti cum diceret, sic tractauit:
 Futuram vt ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco
 belle videbatur dixisse. Si animum patris intelligis, dat tibi
 notam reconciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse.
 Cum inutilem sibi esse diceret, paupertatem laudauit, in
 diuitias inuectus est: dixit se posse diuitiis corrumpi, quibus
 corrumpi possit exercitus. Cum in diuitias inuheretur,
 dixit: Aiunt multa vitia diuites habere istos, & hoc grauif-
 simum, quod suos non amant. Nec esse quod quisquam se
 satis putet firmum ad repellenda vitia, contactu ipso no-
 centia transeunti bono. Nec peccare discam? Ecce tu quam
 cito abdicare didicisti. Dixit futurum, vt diuiti displiceret
 propius inspectus, ipsum amorem paupertatis ab illis fa-
 fastidiri: dixit futurum, vt abdicaretur, si adoptatus placue-
 rit, ego nec meo placeo: adiecit periculosam sibi futuram
 adoptionem in domo, suos dominos desiderante, & tota
 familia expellere institutum heredem cupiente. LATRO
 vltimam quæstionem posuit, quam fere solebat: Etiam si nõ
 rectè fecit, quod adoptari à diuite noluit: an tamen bono
 id aduersus patrem animo fecerit, an ignoscendum sit de-
 inde, an bono aduersus patrem animo fecerit. In hac quæ-
 stione bona pars adolescentis est, patrem amantis, & opi-
 bus præferentis. LATRO tamen negabat patrem datum
 manus, bono aduersus se animo factum, sed consensum fi-
 lium aduersus patres dicturum tacitum, nescio quem.
 BROCCO quidam non male re vsus, qui dixerat adole-
 scentem videri sibi habere capitata quædam vitia, male
 de se existimare eum qui ire ad iudicem districtum inno-
 cens nollet. ARGENTARIUS omnes priores transiens par-
 tes statim ad hoc venit, Debueritne patri parere, an non
 debuerit: & in figuram contulit declamationem. Volo, in-
 quit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere, vt
 in adoptionem diuitis daretur. Quàm bonam, inquit,
 causam.

causam pater habebit? Dicit hic, deinde transit. Sic cum declamasset eam controuersiam, quæ usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo: contulit suam causam cum illo.

COLOR. De colore magis quæsitum est, an adolescens debeat aliquid in diuitem dicere. quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, & in amicum patrum? non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui sibi abstinentiam conuictorum imperauerant, non bene præstiterunt aliqua sententiæ dulcedo surrepsit. Aridi declamatores fidelius quos proposuerant colores, tuentur. nihil enim eos sollicitat, nullum schema, nulla dulcedo sententiæ subrepat. sic quæ malam faciem habent, sæpius pudicæ sunt: non animus illis deest, sed corruptor. **FABIANVS PHILOSOPHVS** hoc colore usus est, ut diceret: Etiam si substinerem, ac tradi diuiti nolleni. & in diuitias dixit, non in diuitem. Illas esse quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres, malos filios facerent. **GALLVS VIBIVS** fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insanix. Huic accidisse vni scio, ut in insaniam non casu incideret, sed iudicio perueniret. nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat, quod simulabat, ad verum redegit. Hic controuersiam postero die quàm erat à Fabiano dicta, declamauit. Solebat autem sic ad iocos peruenire, ut amorem describeret pæne cantantis modo, ut diceret, Amorem describere volo, tanquam, bacchari volo. Deinde describebat, & totiens cepturus repetebat: Amorem describere volo. In hac controuersia plane quod voluit, consecutus est, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingessit: Diuitias describere volo, & multa minus facundè & corruptius quàm Fabianus, sed dulcius. hoc vnum occurrit, in quo pusillum inest insanix. Non me delectant ignoti domino seruorum greges, nec sonantia laxi iuris ergastula. patrem gratis amo. **FVSCVS ARELLIVS** & hunc colorem dixit. Omnibus offendor, cum primum de adoptione ista cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati, & audio in ista domo tres fuisse filios. Necesse est timeam infelicem liberis domum. & alias causas dicit. licet enim plura abdicato dicere propter quæ non litiget: sed nunc refero, cui rei quis

que maxime infiterit. LATRO illo colore vsus est, sordida lena fetribus diuitis filiis fuisse: semper, inquit, illos colui, immo adhuc colo. cum abdicati essent, ego illis fuisi vt tacerent, & patrem cedendo mitigarent. Dixi, Cum primum tempestiuum putabitis, patrem vestrum rogabit meus. Ecce admonent me aptissimum esse tempus. Verum est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus. diues filios quarit. CÆSTIVS illo colore, Quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione. non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit: dum illos correctos putauerit, me statim abdicabit. Non faciet? Atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut facilius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, vt dixit, egit: Nolo diues esse. RUFVS VIBIVS hoc: nescio diues esse. Hæc in hoc loco cum diceret, excepta sunt. Non est quod putes omnibus diuitias conuenire. nihil est insolentius nouitio diuie. Sed & illud dixit: Alius animo è loquitur, vt ex contemptu diuitiarum gloriam petat. ego non dico, diues esse nolo: sed nescio. ALBVTVS & ipse diuitias infecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiam. Munera, inquit, regia respicit, cum auro dominum timet accipere. & illum locum egregiè tractauit. Omnes cibos habeo suspectos, omnes portiones. trium pædagogum: ex illis occidere me volet, quisquis fengalissimus fuerit. Non venenum pauperes timent, non hæredem: adhuc nec abdicationem timebamus. SILO POMPEIVS illo colore egit: Nemo illi placere potest. Ne in hoc quidem aliquem retinuit, vt non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in diuitem, dixit: Non est quod mireris, si te oderunt, quos abdicasti. Colorem aperte* paratius aliquid cur hic desideret? quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est, in hoc vsus: quidam ita, Diuitias filio dare vult, vt filius eripiat. Itaque Latro optimo colore vsus est. In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, vt facilius per te abdicati reconcilientur. CÆSTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer. vellem timere. ALBVTVS hoc colore vsus est: Summam sibi amicitiam cum diuite fuisse: dixisse illum sibi dabitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium:

nium: ego istum fratrem liberorum iudicabo. Itaque cum
 & tertium abdicaret, dixit: Nisi mihi illudis, vnicum et-
 tiamnum filium habeo. venit ad me, & ait: Redde quem
 educaſti mihi: si emendati fuerint liberi mei, habebō hunc
 cum illis: si perseverauerint, habebō pro illis. Tentasti sta-
 tim illum reducere in gratiam cum filiis. intempestiuum
 erat. Tentavi, quotiens subtrahendum eum respondit, non
 tanquam possit diuiti deesse filius. **SILV** dixit: Amicos,
 inquit, abdicat. vsus sum. quid ergo? maus inimicum ado-
 pter? si intraueris domum videbis, an aliqui animum pa-
 tris à filiis auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet
 caput diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem gra-
 nabuntur, libentissime recipiam. Sic de me diues meruit,
 vt illi darem filium paratissime commodato. **BLANDVS**
 hoc colore egit, vt diceret, Diuitem inexorabilem esse li-
 beris: omnia se fecisse vt illum placaret, videre se magnas
 causas & graues. Itaque certam futuram adoptionem. **O-**
THO IVNIVS pater solebat difficiles controuersias belle
 dicere, eos in quibus inter silentium & actionem medio
 temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros
 colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros vo-
 cabat: tantum in illis somniorum est. & hoc vitium ab an-
 tiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim co-
 lores * probant qui non possunt coargui, non vt omnia as-
 seuerent, vt non esse aliquo homine offensus. Sed ridiculum
 est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum
 interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit
 an seruum: alteri enim credi non debet, alteri non solet.
OTHN tamen **IVNIVS** bene dicebat has controuersias,
 quæ suspiciose dicendæ erant. Item memini, optime dice-
 re illū pro iuvene adulterij reo, in quem **SYRIACVS VAL-**
LIVS homo disertus ad calumniā iurauerat. Erat genus
 iudiciale. Speciosum iuuenem dominus suus deprehendis-
 se cum vxore in cubiculo suo testatus est, & ob id vxorem
 suam dimisit. hoc nomine, seruum pro adultero postula-
 rum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat,
 præiudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cum in
 cubiculo visa esset cum seruo à marito. **OTHO IVNIVS**
 nullam rem certam posuit, sed tantum circūuentam à viro
 mulierem egregie tractauit: cuius astio quam vsil s fuisse,

statim apparuit. NIGRO BRVTIDIO dicente, qui hoc colore vsus est, Accessitum à domino seruum, qui inter se medius & dominam, cum domina rem haberet, illum non esse passam, maritum indignatum profuuisse quasi in corruptorem. Vsus est colore. dixit. n. accessitum vt dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum secunda actione hanc colorem vigeret, diserte multa dixit: inter quæ & hoc: Adulterum accusator in cubiculum vsque perduxit, patronus in lectum, & pæne causam abstulit & illud cum Syriaco vafre & facit, & belle responder, cum prius a actione diceret, non posuit causam, sed argumentatus est: dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cum seruo. NIGER BRVTIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quòd causam non posuisset, & instirixit assidue, quare non appareret, quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. cum responderet Syriacus, ait: Primum non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Appollodorum habuisti, cui semper narrare placet: ego Theodorum, cui non semper. deinde si quæris Niger, quare ego non narrauerim: vt tu ista narrares. Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit, Per annos duodecim in officio fui: Dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc consuetudo vestra. Inuriam vocatis finem seruitutis. Tamdiu vobis cordi sumus, quam diu viui. Hæc à Syriaco dicta, magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi, prætereire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longius aberravi. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant. Bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat, sed omnibus sententiis utebatur ad hoc tendentibus: tanquam, Non possum inquit, pati sine patre me: an sine te putas pati posse quemquam? aut patrem putas pati sine liberis posse? & illud: Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. & illud: Recipiat, inquit, suos, non possum sine te pati. hoc fortasse illi placebit, quòd ad tuum patrem reuerti voles. & illud: Non amas abdicatos? domum illorum occupa. ama, serua, dixit & illud: Libenter, inquit, pauper sum & ego. Dicit aliquis

Quare

Quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi volo? Et excusationem si dixerò, filij mei causa facio: honestius autem nunc facio, quam si filium ei facerem. & illud: Hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune, consentiatis licet duo senes. Iungit & illud, Temerariam adolescentiam, & incautam contumaciam: fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ero pater orbo diuite. & illud in ultimo: Scis me non inuitum esse pauperem, ego te genui, ego diuitias docui contemnere, sequere auctoritatem meam. nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisco, crede fidei meæ. hoc fieri expedit, quod, inquit, me tibi diuiti: nihil amplius dico. Totam bene dixit controuersiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum sic esse: deinde mirarere, quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cum aperire liceret. Bene de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte satis dulcem dixit sententiam: *Ὅτι ἀμεινότησαι πονηρῶν ὁμολοῶν οἷα ἐφίστανται.* ARTEMON dixit: *Ἐσὺ γὰρ ἐπειθῆς τῶν βεβήλων κτήμην. Πλετῆσιν οἷς πλεῖστοι πατέρες ἀπάντων σι.* HERMAGORAS dixit: *Ἐπειδὴ σήμερον τίς ἄσκαρος ἐνός δ' ἀπ' ἠτον.* Glycon sententiam: *Quia consensus agit maligno, consistens qualia aggrediantur.* Artemon dixit: *Non tu pater es stabilium possessionum, diuites sunt quibus diuites parentes obueniunt.* HERMAGORAS dixit: *Circumlustrabimus quatuor unius secretum.*

CONTROVERSIA X.

Infurandum mariti & vxoris.

THEMA. *Vir & vxor iurauerunt, ut si quid alteri obrigisset, alter moreretur. Vir peregre profectus, misit nuncium ad vxorē, qui diceret decessisse se. Vxor se precipitauit. recreata, iubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur.*

PORCII LATRONIS. *Dij immortales, qua debetis providentia humanum genus regitis: effecistis ut illud non periculum esset amantis, sed experimentum.* CESTII PII. *Antequam iurarem, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non viuam. Huic pater non credit. nec est nouum: nec vir illi credidit. Quæris quod*

iurandum fuerit? Ita patri placeam. **FVSCI ARELLI**
PATRIS. Iam vxor non navigabo, non peregrinabor. fi-
 des tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic est. so-
 lemne est amantibus. ideo non nisi iurantibus credimus.
 Hos diuidere vult socer, quos ne mors quidem diuidit.
 Moriar, inquit, habeo & causam, & exemplum. Quædam
 ardentibus se maritorum rogis miscuerunt, quædam vi-
 caria maritorum salutem anima redemerunt: quam ma-
 gna gloria breui sollicitudine pensata est! O te felicem,
VXOR: inter has viua numeraris. **MARILLI.** Assiduæ etiam
 contentiones erant, ego magis amo: immo ego: sine te viuere
 non possum. immo ego sine te. qui solet esse exitus certan-
 tium. iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit,
 vt viui non diduceremur, cum illud quoque caueremus,
 ne morte diuideremur. respexistis nos dii. nunquam vos
 violauimus. **HISPONIS ROMANI.** Difficile est, Iudices,
 eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam
 sine ratione iucunda sunt. nec est quod putetis de abdi-
 catione hodie tantum illius agi: de spiritu agitur. Scitis
 quemadmodum suos amet. non magis sine patre viuere
 potest, quam sine viro. **IVNII GALLIONIS.** Socer (si e-
 nim te appellabo quamdiu vixerò) quid sibi voluit al-
 tiores huius gemitus, & fortiora inter lacrymas suspiria?
 nescio quid videris fortius puella promittere. non sum
 rant, vt bis pro me pericliteris. **ARGENTARIII.** Nocet illi
 indulgentia suorum, in duo pericula mulier incidit: quo-
 rum neutrum esset expecta, si aut minus amaret virum,
 aut minus antaret patrem. **ALVII FLAVI.** Nec est quod
 putetis, illi facilius istius esse desiderium; & patrem amat
 tanquam iurauerit.

PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe si quid ac-
 ciderit viro, peritura est: & si bene filiam meam noui. pe-
 ritura est si quid genero meo acciderit. Filia mea mori-
 tura est, adiciam quod sit indignum, si quid filia meæ
 acciderit, vir eius victurus est. Vide qua te lege constrin-
 xeris: si parueris, viues. **BLANDI.** O conditionem æquam.
 alteri vitam debet, alteri deuouit. **PAPIRII FABIANI.**
 Non possum, inquit, relinquere virum. Quicquam non po-
 test, quæ mori potest? pæne dum falsæ mortis nuntium mi-
 sit, vere recipit. Vir dum nimis amat vxorē pæne causa pe-
 riculi

riculi fuit: vxor dum nimis amat virum, pæne causa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes sine viro pati: peregrinationem eius tulisti. facilius potes carere eo qui spiritum debet, quàm eo qui impendit?

DIVISIO. Et hæc controuersia non erat in diuinatione. nam præter illam quæstionem, An pater abdicare posset propter matrimonium, reliqua, cum ad æquitatem pertineant, tractationis sunt. Primam tamen coniecturalem quæstionem **LATRO** fecit: proposuit illam, An etiam si non malo aduersus vxorem animo maritus fuit, fecit tamen, vt tam temerarius & inconsultus relinquendus sit. deinde, An etiam malo aduersus vxorem animo fecerit. **FVS CVS ARELLIVS** iuris quæstiones subiecit. Non posse illam discedere à viro: nam & hoc iureiurando illam obligauit. hunc enim animum fuisse sine dubio iurantium, vt viui non diducerentur, cum illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur. **LATRONI** contrarium videbatur, onerati iurifurandi inuidiam, cum extenuari deberet: & illud iurifurandum contra fortunam videretur, hoc etiam contra patrem. **CERTIVS** contra fecit, & toto dixit iureiurando illam libertatem: illo ca u solutos ipsos vinculo religionis: & ideo non futurum periculum vxoris, si quid accidisset viro. **SILIO POMPEIVS** contra dixit, illam teneri iureiurando: & adiecit, Et si repudio dicta fuerit, non tamen solui fœderis pactiorem: & i leo inquit, Honestum mortis titulum vindico: ne si quid acciderit, aut ego pro aliena vxore moriar, aut illa pro alieno viro.

COLOR. **HISPO ROMANVS** hoc colore vsus est, iurandum iocotum fuisse: sicut multa quotidie iurant amantes, & ipsum iurasse: idque oblitum se an iurasset, misisse nuntium, vt experiretur affectus vxoris, non vt perimeret. vxorem intellexit: falsum nuntiam esse, & ex eo se loco præcipitasse, ex quo præcipitata perire non posset: Vt quomodo ego illam, inquit, falso nuntio terrueram, sic illa me falso periculo terreret. **MARILLIVS** præceptor noster licenter verbo vsus est, satis sensum exprimentem, solum diceret vxorem intellexisse mariti mendacium: &

ipsa aduersum temerarios mariti iocos relinquit. Hanc con-
trouersiam memini me videre NASONEM declamare a-
pud rhetorem Atellium Fuscum, cuius auditor fuit. Nam
Latronis admirator erat, cum diuersum sequeretur dicendi
genus. habebat enim ille constans & decens & amabile in-
genium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat videri,
quam solum carmen. Adeo autem studiose Latronem
audiuit, vt multas eius sententias in versus suos transfule-
rit. In armorum iudicio dixerat Latro: Matramus arma in
hostes, & petamus. N A S O dixit:

Arma viri foris medios mittantur in hostes,

Inde iubete peti.

& alium ex suasoria sensum, quem à Latrone mutuatus est,
memini Latronem in præfatione quadam dicere, quod
scholastici quasi carmen didicerant, Non vides, vt immorta
fax torpeat, exagitata reddat ignes? mollit viros ocium,
ferum situ capitur & rubiginem ducit; desidia dedocet.
N A S O dixit:

Vidi ego iactatas mora face crescere flammis:

Et rursus, nullo concutiente mori.

Hunc autem cum studeret, habebatur bonus declamator.
Hanc certe controuersiam ante Atellium Fuscum decla-
mauit, vt mihi videbatur longe ingeniosius: excepto eo,
quod sine certo ordine per locos discurreret. Hæc illo di-
cente excepta memini: Quicquid laboris est, in hoc est, vt
uxori virum, & viro uxorem diligere concedas. Necesse
est deinde, iurare permittas, si amare permiseris. Quod
habuisse nos iusurandum putas? Tu nobis religiosum
nomen fuisti. Si mentiremur, illa tibi iratum patrem inuo-
cauit ego socerum. Parce pater, parce socer: non peiera-
uimus. Ecce obiurgator noster, quam effrenato amore
fertur, quamquam esse * filiam preceris: charum quidem,
quod illum ab indulgentia sua auocet. Dij boni, quomodo
hic amavit uxorem? amat filiam, & abdicat: dolet pericli-
ratam esse, & ab eo audipit, sine quo negat se posse viuere.
queritur periculum eius, qua pæne caruit hic qui amare
caute iubet. Facilius in amore finem impetres quam mo-
dum. tum hoc ponis terminos, vt nihil faciant, nisi consu-
derate; nihil promittant, nisi vt ius facturi: omnia verba
ratione & fide ponderent. Senes sic amant. Pauca nosti,
pater,

pater, crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus: & fortasse, quod non putas, peierauimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes iurent? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Nec est quod tibi placeas vxor tanquam prima peccaueris. periit aliqua cum viro, periit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, focer, felicitatem tuam. magnum tibi quam paruo constat exemplum! in reliquum diligenti res fact. lumus: errorem nostrum confitemur exciderat iurantibus, esse tertium qui magis amaret: sic dij, sic semper. Perseuera, focer, recipe filiam: ego qui peccaui, poena dignus sum, quare vxore necata, focero causa sim orbitatis? Discedam è ciuitate, fugiam, exulabo: utcunque potero, desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer, si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controuersias, sed non nisi ethicas: libentius dicebat suasorias molesta illi erat omnis argumentatio: verbis minime licenter vius est, nisi in carminibus, in quibus non ignorauerit vitia sua, sed amauit. Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, inuicem petiit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret. æqua lex visa est. scripserunt illi quos tolli vellent secreto, hic quos tuos esset vellet. in vtriusque codicillis iidem versus erant: ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo, quæ inter arbitros fuit,

Semi bouemq; virum, semiuirumq; bouem.

Secundum:

Et gelidum Borean egelidumq; Notum.

Ex quo apparet summi ingenij viro iudicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim, decentiorem faciem esse, in qua aliquis nauus esset.

CONTROVERSIA XI.

Raptor patrem suum non exorans.

LEX RAPTOR NISI SVVM ET RAPTÆ PATREM
INTRA TRIGESIMVM DIEM EXORAVERIT,
PEREAT. Thema. Raptor raptæ patrem exorans: suum non
exorat. accusat dementia.

CONTRA RAPTOREM PORCII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie: ego virum non fleo. Quid contremiscis senectus? quid lingua trepidas? quid oculi obstupuistis? nondum est trigessimus dies. Vitam rogas? dedi, & perdidisti. Mori, inquit, filium vis. ego te mori volo? immo furor tuus, illa caeca & temeraria cupiditas: & inter hæc pater illius, qui nimis citò exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit iniuriam? Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiae pudicitiam tulit. timeo ne verum sit quod audio, ne nouo inauditoque more de nuptiis puellæ exoratus sit. **CESTI PII.** Quo melius de re iudicare possitis, narrabo me iuuenem. habui patrem sanæ mentis: nec tam seuerum scilicet, vt crudelis esset, nec tam indulgentem, vt incautus. Duxi vxorem, quam pater iusserat: & tamen nuptiarum mearum me poenitet. Fili, nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaueram dedi? Ipse dispensasti triginta dies: vt haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia vitia eius à prima adolescentia repetam, virgineam rapuit, patrem acculat. Hæc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurum, quod filio negaui? impertravi, inquit, ab illo: alij aiunt illum à te. medijs me diebus accusas. Rapuisti virginem, cum tam libenter viueres? **ARELLII FVSCI PATRIS.** Moriar, inquit, etiamnum minaris: nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? iam lassus es, nec vllum adhuc rogasti. Non possum, inquit, exorare tam diu. Nouo more obiicit dementiae constantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortasse non potero: & ideo irascor, dum licet. **POMPEII SILONIS.** Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ est: nimium indulgenter nutritus est: omnia sibi putat licere, nec ille vnquam me rogauit. Ignouit, inquit. Ita alius ante me rogatus est? Non nosti conditionem legis tuæ: in hac qui pares sententias habent, percunt. ipse ad alienam se misit: lex illum misit ad meam. **RAPTOR NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM EXORAVERIT, PEREAT.** Vis scire, lex vtrum maluerit? non exoratus irascitur. ex duorum patribus eum raptor accusat, qui legem sequitur. **ARELLII FVSCI.** Miraris me dubitare? ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me in-
 tempesti-

tempestiue proditis lacrymæ? Nondum erat tempus
 flendi. Non est, quod quicquam tibi promississe lacrymas
 putes. fleo, quod necesse mihi est spectare filium morien-
 tem. Quid facturus sim, adhuc nescio. utique tu ante tri-
 cesimum diem nescies. Exorabis, inquis, patrem. Quid
 ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? O Dij, effregit
 fores. & identidem leges inuocantem coegit pati stuprum
 nisi tam facile puellam exorauit, quam patrem. Mortem
 vita meruit, accusatione deprecatur. Consumuntur inte-
 rim dies. Vter nostrum consumit? Rogo, inquit. Non est
 tuum me rogare. Nunc ego rogare debueram. qui peri-
 clitor. **PAPIRII FABIANI.** Demens sum, vides: turpiter
 viuo meretricem amo, leges ignoro: dies tuos non nu-
 mero, ad iudicem vocatus non adsum. Ergo moriar, in-
 quit, hoc si reo dicis, non curo: si iudici, videbo: si demen-
 ti, non intelligo. Demens, inquit, es. & huic aliquis igno-
 scere potest, qui sic rogat? Vos mei iudices estis. iste habet
 suum iudicem. nec potest inexorablem queri, quem non-
 dum expertus est. **IUNII GALLIONIS.** Rogo, inquit. Num
 sic? si volebas rogare, adiuuisses propinquos, amicos,
 maiorum imagines, lacrymas, repetitos alte gemitus.
 Testor Deos, sic rogaturus fui puellæ patrem. Cum,
 inquit, multum in suppliciis habitum submiseris, cum
 dixeris: Pœnitet quod rapui, quod te priorem non roga-
 ui: cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum ami-
 cis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua ma-
 tre. Me miserum, quam pœne promisi? anime dura. heri
 fortior eras: & multum habeo quod deliberem. diuersi
 me affectus distringunt. inter reum & patrem distrahor.
 Hinc iniuria est, hinc natura. Quid properas? nemo
 tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, misereberis?
 nihil promitto ante tricesimum diem. Miserum me,
 quod tantum triginta diebus irasci possum. longiore
 tempore opus erat. Audi à demente exempla huic cri-
 mini. Denis vicenisque annis inter bella iuuentus conse-
 nuit: nos triginta dies ferre non possumus. Deliberabo.
 lex nihil vult temere fieri, Magna res est, inquit, delibera-
 cogita, tempus accipe. effregisti domum ciuis, vt dicis, et-
 iam misericordis. Morere. non est hoc nocenti graue.
 Ego nihil peccaui: propter te mori cupio. ratio à me

exigitur alienæ culpæ, non meæ potestatis: Quid ergo facturus es? non pronuntiabo ante supremum. Quid sic miraris, si illum citius exorasti? facilius est iniuriam donare, quàm crimen. Agendum in medium senex, cuius misericordia crudelis sum: non putasti mecum deliberandum? Vnde autem scis, quem filium habeam? ego certè adhuc nescio, qualem filiam habeas. Nullum tempus vni verbo angustum est. Iam, inquit, angustum tempus est. & tibi vacat accusare? **VIBII RVFI.** Quis vnquam præter me ignoscere iussus est? iam, inquit, tempus angustum est. ita non putas me subducere quantum superfit? Iam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat: nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti. non dico quia dignior sum, qui prius roger: quia pater tuus: id quod inimum est, propius habito. Huc videlicet illa pars legis pertinebat, vt suum patrem exoret. Patrem natus sic aliquis exorat, si deprecatur? Apparet nunc te primum rogare. Demens sum: immo si vis, argumentum dabo tibi, filius meus moriturus est. nondum testamentum mutavi. **CORNELII HISPANI.** Multi me affectus diducunt: necesse est de aliis querar, de aliis erubescam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouisset, si sic rogatus esset.

PARS ALTERA. ARELII FVSCI PATRIS. Me miserum, pater, iræ tuæ detractum est nihil, & tempori nullum. infelicior sum, quàm si neutrum exorasset. Mortem timeo, postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi, optime focer, pro ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam? **PAPIRII FABIANI.** Non possum dissimulare, pater, quòd illum exoravi, tuum beneficium est. certe cum exoratus est, hoc dixit: Aliud quidem suadebat dolor meus: sed quid faciam? patris tui misereor. Miserere pater, scis, quàm brevis sit aduocatio mea. Misereor, inquit, vis verum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miser ab hoc patre veniens timerem patrem? **CESTII PII.** Timeo mortem, nec iam habeo cui percam. **MARILLII.** Si tibi tam pertinax aduersum me odium est, audacter quid

quid sis facturus, pronuntia. dic exorari te non posse, quid me incerta mortis expectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoque velut admotam cervicibus meis securim expauesco. si non impetro vt viuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse. lex illius, diu mori. Responde, pater, si seruaturus es filium, iam tempus fuit: si occisurus, iam tempus est: non possum sustinere vltra hæc tormenta. diebus paucis & in me mihi aliud licet. **BLANDI.** Ita parum contigit tibi, quod solus periclitante filio non rogas?

DIVISIO. **LATRO** sic dimisit, An intra tricesimum diem raptor agere possit: sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere est. Si cum alio potest, An cum patre possit, cui vitæ mortisque arbitrium datum est. cum illi accusare eum liberum est, quem mortiferum esse non exorasse, etiam cum patre potest agere, An ob id potest, cuius faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusare ei necesse est. deinde si possit agere, An debeat. Irascendi causam tractauit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat. Si non exorauit filius, dementia est. tantam dementiam ferre non possum, cum adhuc an exoretur incertum sit. Hic paterno affectu tractauit spem faciendi, non probabat **Fulcum**, qui paulo apertius agebat: * est controuersiam promittere. potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. **FABIANVS** eam quæstionem fecit, & in ea multum moratus est: dementiæ non posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam esse legem, vt pater à filio sanari deberet, vt non regi. **LATRO** eleganter dicebat quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res iudicatas referri: tanquam, An quicquid optauerit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat: quasi iam pronunciatum sit, non debere. Nemo quæstionem hanc iam tractat, sicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, An pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantum accusari à filio debeat. Aiebat enim manifestius esse de lege & officio patris quæri, & fingi quasdam controuersias, in quibus pater furiosus probari non possit, nec absolui tamen

propter nimiam impietatem, libidinem scdam. Quid ergo, aiebat, nunquam utar hac quaestione? utar, sed cum aliis deficiat. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem videri tanquam forensem facere, ut ineptas quaestiones circuncideret: in nulla magis illum re scholasticum deprehendi, Remittit, inquit, eam quaestionem quae semper pro patribus valentissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius: sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in schola dementiae agere. GALLIO & superiore vsus est quaestione, & illam adiecit: An agi cum patre dementiae possit, ob id quod facturus esset; non ob id quod fecerit. neminem iniuriarum accusari, quod iniuriam facturus sit: non adulterij, quod adulterium commissurus sit: ne dementiae quidem, quod demens facturus sit aliquid. Tu vero, inquit, mecum agis, non quod non exorasti, sed quod exoraturus non es: puta enim me hodie exorari. ergo demens videor, qui vno me verbo sanare possum? Lex triginta dies dedit: quia iudicavit aliquid duriores futurum. Etiam si demens est, qui non exoratur à filio, num qui etiam vigesimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non sim, etiam num enim exorari possum. Itaque si quis vestrum agere mecum hoc crimen non potest, ut si quem ad triginta dies exorare possum, post triginta queri non potest, aut crimen non habeo, aut accusatorem. SULO POMPEIVS fecit quaestionem, qua Gallio vsus est, nihil acturum adolescentem, etiam si damnaverit patrem. nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptorij, quam si exoraverit patrem. LATRO haec omnia quasi membra in aliquam quaestionem incurrentia tractabat, non ut quaestionem: quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quaestionem incurrere, in qua quaeritur, An raptor possit accusare patrem intra tricesimum diem. Nam cum dico, non potes accusare eum in cuius arbitrio positum est, moriaris an viuas: non magis quam magistratum in ius vocare, quam de iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quam miles in imperatorem suum animadvertere. adicio, Non potes accusare. nihil enim tibi proderit. etiam si damnaveris, morieris. Lex enim;

si non exoraueris, perire te vult. non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quaestionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicuius esse tam palam furiosum, ut nihil intelligat: hunc exorari à filio non vult. Atqui eodem loco est manifestus. CLEMENS IVSTVS parum hoc putabat valens esse, tanquam quaestionem: satis valens, tanquam argumentum: & illam alteram satis valentem quaestionem, non posse cum patre agi eo nomine, quod non peccauerit, sed tractaturus iste iniquitatem tractationis ponebat, cum diceret, Agere mecum dementiae, etsi iam potest, nunquid enim peccavi? non sum exoratus, non dum tempus transit, etiamnum exorari possum. quam iniquum est nondum esse me nocentem, esse iam reum!

COLOR. Omnes infamauerunt raptae patrem, quasi cum raptore colludentem. GALLIO dixit, Ingenuus virginem rapuit, sitamen rapuit. SILO POMPEIVS eandem suspicionem in omnia contulit. Exoravit, inquit, raptae patrem. Ita tu, cum tam exorabilem patrem haberet, rapuisti? HISPANVS dixit: omnia cito facta sunt: iste cito rapuit, ille cito ignovit nisi demens sum, est aliud suspicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta est, & statim exorata: immo nescio an exorata, deinde rapta. spero te innocentiolem fuisse quam vis videri. Tu exorasse te dicis. Ego te exoratum puto, dic quid tibi cum socero conuenit? RYFVS VIBIVS dixit: Dic mihi, quid tibi conuenit, quando tibi nuptias promiserit. nec victum te hercules fateberis, cum dies venerit. ASPRENAS dixit: Iam, inquit, non multum reliquum est ex triginta diebus: si ex illo dies numerarem, cum primum exorasti. aiunt iam triginta dies praeterisse. LATRO dixit id quod inter sententias scriptum est. adoriar: dic ergo verum. CESTIVS hac figura declamavit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus esset raptae pater: deinde ad hanc sententiam transit: Nunquid peiorem causam habeo, si apud alterum iudicet? LVCIVS eadem figura declamavit, & HISPO ROMANVS: sed transit mollius. Scio quid responderi mihi possit: Facile est domestico iudici sa-

tisfacere. Videro te, cum ad raptæ patrem veneris. In hac
 controuersia TRIARIVS dixerat: Non scies an exores, nisi
 vltimus dies venerit: & tunc, quoad lucebit, perseuerabo.
 Deinde cum scholasticorum summo fragore: & tu quis
 quis ex carnifex, cum strictam sustuleris securim, ante-
 quam ferias, patrem respice. Belle deridebat hoc ASTI-
 NIVS POLLIO. Filius, inquit, ceruicem porrigat, carni-
 fex manum tollat, deinde respiciat ad patrem. & dicat:
 AGON? quod fieri solet victimis. Sed iocō quoque remo-
 to, aiebat rem verissimam, non posse carnificem venire,
 nisi eo tempore quo iam pater exorari non posset. CRIS-
 TIVS ex altera parte hoc colore vsus est: quia priorem
 rogasset raptæ patrem, suspensum esse volui, statim illum
 securum esse nolui. De me queritur, quod illum potius
 cogitare de patrimonio filij, quam de periculo volui. LA-
 TRO hoc colore vsus est. Scitis periclitantes alieno ar-
 bitrio agere: illi qui circa erant sodales, qui occurrerant
 amici paterni, aiebant: Eamus statim ad raptæ patrem. in
 huiusmodi casu illi rogantur: nam raptoris patres rogant.
 SILO POMPEIVS diuersum colorem huic securus est. Non
 erat, inquit, duritia patris mei: item amici suaserunt, ad
 raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod tar-
 de suum exoret patrem. HIRPO ROMANVS bello docifi-
 mo vsus est, Vultis, inquit, amici eamus ad raptæ patrem?
 occurremus. ille domi est. FVSCVS ARELLIVS dixit: Ille
 prior rogatus est qui magis timebatur. TRIARIVS à par-
 te adolescentis dixit: time ne mutetur etiam exoratus.
 Hunc sensum non imprudenter SILO POMPEIVS impro-
 babat. aiebat enim non posse mutari semel latam senten-
 tiam. Quidam voluerunt videri, cito exoratum raptæ
 patrem: quidam tarde. FVSCVS ARELLIVS dixit: Magnam
 partem legis contumpsi: nec de mora queror: raptæ pa-
 ter rogabatur. CRISTIVS non probabat, & hac sententia
 vsus est, cum hunc colorem arguendum putaret: Vult
 videri rogatum diu raptæ patrem, effecit vt videatur
 eum diu non rogasse, malo autem videri hoc patrem tar-
 de exorari, quam tarde rogari. HERMAGORAS solebat
 interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter &
 fortius attingere: sicut in hac sententia fecit, cum suspi-
 cionem facere vellet, inter raptæ patrem & raptorem col-
 lusionis.

lusionis: Πέπρωται, φησὶν, ὁ τῆς φαρμακείας πατήρ ὅδε. αἷς πε-
 ρέως μόνον ἔσθ' τῆς φαρμάκων. Artemon dixit: λέγε σέ πρ. Οἱ
 * αἷς πατέρες τῆς ἐφ' αὐτῶν κείται, σ' ἐπιπλάσει, καὶ
 σιαπῆς αἰεί. Glycon dixit: μάλα δόσῳ, σέ μίσην . . . ἔπ' ἐφ'
 θῶν Ω Κ Ρ πόπερον ἀπὸ τῶν μίσην, ἔσθ' αἷς αἷται ἔλθον. Per-
 suasus est, ait, hic corrupta pater, quam cito tantum non an-
 te corruptionem. Artemon dixit: Dic te aliquis . . . ad cor-
 rupta patrem Antiphona iacet, te aspicit, & semper tacet.
 Glycon dixit: Valde animi pendeo, te medium adhuc asse-
 cutus sum . . . virum repelle anxiam curam, cuius antea
 repuli commiserationem. Hunc sensum Commodius dixit LE-
 PIDVS, Neronis præceptor: Miser eris, nisi etiam ultimo
 die egomet iam tui misereor. DIOCLÈS CARYSTIVS à
 parte patris ethicos dixit: ἑθῶν ἀσπὶ, ἑθῶν ἀλιεῖς τίς ἀρ' ἤρ-
 πασέ σέ καὶ εἰς τὴν παρελθόντα; εἰς τὴν παρελθόντα καὶ ταῦτα ἤτοι ἰσθὺς ἑ-
 ρέδ' ἔσθ' ἢ τὸ ὄμοιον. Inclamabant ciues, inclamabant pisca-
 tores, qui suam te rapuit? ad quid adfuisi? ad quid adfuit?
 præsertim positus insidiis, siue adhibens quiddam simile.

CONTROVER. XII.

Nepos ex meretrice susceptus.

THEMA. Abdicauit quidam filium. abdicatus se con-
 tulit ad meretricem: ex ea sustulit filium. ager ad pa-
 trem misit. cum venisset, commendauit ei filium suum, &
 decessit. adoptauit puerum. ab altero filio accusatur demen-
 tia.

PRO PATRE. FORCII LATRONIS. *Qualem vidi! i-
 ipsa fungebatur officiis, sedula circa lectum ægrotantis in
 omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed
 laniantis capillis. Vbi est, inquam, meretrix? Venit ad me se-
 dulo, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias.
 Non expectaui, dum iste permitteret, amens cucurri. Cete-
 ra quemadmodum narrem scio: steterim, an sederim, quid
 loquutus sim, quid audierim, nescio: hoc vnū scio, iacuis-
 se me inter duos filios: accedē huc puer, depositū, crimen
 meum; non habeo miser, cui te moriturus commendem.
 CESTII PII. Recepi in sinum nepotem. Vultis, & hūc ab-
 dicem? duos filios tuli. huic numero iam adueni. Patrem
 accusat, fratrem infamat, infantem persequitur. Rogo vos?

non satius est meretricem amare, quàm neminem? Noui generis dementia arguitur: satius etiam, si non agnoscerem meos. Tradidit infantem, & exspirauit: non habuì cui redderem. Offerebam me propinquis, expectabam, vt aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum fratre cessante. illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepisti: nempe eius quæ meum receperat. Fateor me aliquando insanum fuisse. Nescio quis esset abdicatus: meliorem extulì. PAPIRII FABIANI. Quam nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! assidebat mulier tristi vultu affecta, ægro simillima ipsa, demissis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus est? in sinu meo & filium & animam deposuit. domum perituli. dementia vocat, quod infantem non abdicauì. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum me rogaret pro filio? Ignosco tibi, quòd tam durus es. ægrum fratrem non vidisti. Ille magni successor modo patrimonij natus in lectulo precario moriebatur. Non seruatorum turba circumstabat, non amicorum: inter infantem & mulierculam, deficientis adolescentis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Vt intraui, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quòd adhuc nihil deprecatus sum? non contumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea: expirantem coheredem tuum ad vitam volui reuocari. Vt saluus esset, rogauì deos: & licet dementia vocès, si vixisset, recepissem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præstate fratrem, cum subito nuntiatum est, in vltimis esse filium: nec hoc à fratre ò me miserum, quod solum nepotem recepi. ALVTII SILLI. Vt vidit vxorem, vidit & fratrem, circumspiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, quòd habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere: vt nepotem agnoscerem, rogatus sum. Non potest vno crimine dementia intelligi. Nemo sine vitio est. in Catone moderatio, in Cicerone constantia desideratur. ad summam, tres fuimus: omnes peccauimus: ego, quod abdicauì: frater, quod tacuit: tu quod pro fratre non rogasti. Non sum vno herede contentus: duos habere

habere volui : & quo magis concupiscam , habui. Mi-
sit ad me affectus æger , non ibo ? mihi crede , aliter , &
diis de cohærede. Cogitate & quis roget , & quem roget.
videbitis negare non posse , nisi qui accusare possit & pa-
trem.

ALTERA PARS. PORCII LATRONIS. Quem ho-
nestius subiecit meretrix quàm peperit. Pater istius incer-
tus est. bene cum ipso ageretur , si & mater. FVSCI A-
RELLII PATRIS. Errat , si quis sit qui me putet pecu-
nia moueri : primum affueui coheredem habere , deinde
olim iam cum puero isto paterna diuisi , quia mulieri ille
frater donauit plus quàm pro sua parte. ROMANI HISPON-
NIS. Incidit in meretricem inter omnia mala , fœcun-
dam. Verè inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculum ri-
ualis venit , quàm maritus. ARGENTARIJ. Cum ab-
dicaret , aiebat : Hoc scilicet expectabo , donec hac è
meretrice liberos tollas. Mulier , nescio an aduersus pa-
trem iniuriosior sis , quòd abstulisti illi heredem , an quòd
dedisti. ALBVTII SILI. Sine veniant illuc amici , sine
propinqui : nunc erubescunt in domum meretricis accede-
re. Mulier quæ sine præfatione honestè nominari non pò-
tes , cedo istum puerum nulli agnoscendum : sed mater af-
ferat. Seuerissimus pater abdicauit etiam ; quem sciebat
suum. Erat in domo puer , qui omnes vocabat patres. Ad-
optauit eius filium , propter quem etiam suum eiecerat.
CESTII PII. Nullum genus iudicum recuso. si seueri e-
runt , nocebit isti , quòd receperit meretricis filium : si ele-
mentes , quòd abdicauit suum. Clamauit pater. In domum
ergo meam meretrix veniet , aut (quod turpius est) filius
ad illam ibit ? Misit in domum nostram publicum pue-
rum. Quis illis nuptiis interfuit , nisi aut abdicatus , aut ab-
dicandus ?

DIVISIO. LATRO sic diuisit. An pater ob illam adoptio-
nem accusari possit , an ob hoc debeat ? omnes infamauerunt
adolescentè , quasi illius criminationibus factum sit , vt fra-
ter abdicaretur. Et ideo sentètia laudatur FABIANI : Nihil
tecum locutus sum. Cum hoc vni puero noceat , quòd ex
meretrice natus est , omnes operam dederunt , vt quantum
in controuersia licebat , huic vitio mederentur , efficerent-
que , ne quid in illa videretur meretricis fuisse , nisi nomen

MARILLIVS decenter hoc dixit, simul obiticiens fratri impietatem. Nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: scires, si mecum fuisses. ALBVTIVS ethicos, vt multi putant, dixit: certe laudatus est, cum diceret, Exeuntem persecutus est. non probabat hanc MESSALLA sententiam: Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult videri recepisse puerum quam abduxisse: & qua ratione eum adoptasse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messalla exactissimi ingenij in omnis quidem studiorum partis, Latini vtique sermonis obseruator diligentissimus. Idem itaque cum audisset Latronem declamantem, dixit: Sua lingua disertus est. ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messalla orationem disertissimam recitauit, * quam suaforiam Theodoro declamauit per triduum. quæ dixerit, suo loco reddam, cum ad suaforias venero.

COLOR. A parte adolescentis non vnus omnibus color placuit. Quidam personam eius qualem acceperant, introduxerunt duram & asperam. Ex quibus fuit & HIRPO ROMANVS. IVNIVS vnum aiebat efficiendum, vt non durus videretur, sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maximus circumferebat: Venit assidue in domum meretricis: non recedit, paulum abest, quin nouerca sit. CESTIVS bella figura egit: Dementia, inquit, res est sanitati contraria. Non queram extra exempla sani hominis, & quod pater me rogar, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus: tunc quid faciebat? Oderit luxuriam, vt castigaret: nunc iam seuerus. senem putabitis sanum, si vobis in lupanari ostendero? Sic declamauit, vt fratri patrem daret accusatorem, & illum argueret sibi ipsi comparandum. LATRO fratri pepercit puerum pressit, & dixit, fratris filium non esse, & ne fratrem quidem hoc fieri voluisse. illa verba ab ægro impetrata. FABIANVS ex omnibus istis colorem secutus est optimum, qui aiebat, dicere Messallam non tantum bonam partem adolescentis fieri, sed etiam honestam obiecit pater, quod fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil, inquit, peccauerat. amat meretricem, solet fieri. adolescens est. expecta. emendabitur, ducet uxorem, quare tunc non egisti dementiæ? Expectabat

pœnitentiam tuam. aiebat, iam resipiet. Hoc per transi-
tum obiicere cœpit, quod non recepisset, quod vidisset in
lupanari habitantem. Abdicasti, inquit, vt emendares, non
vt vitia augeres in dies. nullum illius vitium ætatis est. a-
gior est. recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore
moriatur. Ad vltimum obiecit illi, quod agrum non
sustulisset. Potest, inquit, conualescere, si viderit penates
suos, mitius certe morietur in paterno solo suo. *Quare*, in-
quit, tu apud fratrem non fuisti? & ego queror. Ille cum
ad te mitteret, putauit se ad duos mittere. *Vtinam tecum
fuissem, pater: redisses illinc cum filio, sed tuo.* De ado-
ptione nouissime questus est. & hæc figura: Abstulisti mi-
hi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum,
vt dares istum. Indignor hanc fratri meo contumeliam,
vt huius vocetur pater. Sed vt aliquid iocer, **FABIANVS**
MAXIMVS nobilissimus vir fuit, qui primus foro Roma-
no hunc vomicum mörbum, quo nunc laborat, intulit, de
quo **Seuerus Cassius**, antequam ab illo reus ageretur, di-
xerat: *Quasi disertus es, quasi formosus es, quasi diues
es, vnum tantum es: non quasi, alapam.* * Hanc contro-
uersiam cum declamaret **Maximus**, dixit: *Quasi trico-
lum tale, qualia sunt quæ basilicam infestant.* Dicebat
autem à patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alte-
rius onera detulimus. Accusatur pater, in vltimis annis,
nepos in primis abdicatur: nullus autem, * *Hæc subinde
refero, quod æque vitandarum rerum exempla ponenda
sunt, quam sequendarum.* In hac controuersia **LATRO**
contrariam rem controuersia dixit, sed sibi. Declamabat
illam, **Cæsare Augusto** audiente & **Agrippa**, cuius filios
nepotes suos, **Cæsar Lucium** & **Caium** adoptaturus die-
bus illis videbatur. Erat **Agrippa** inter eos qui non nati
sunt nobiles, sed facti. Dum diceret partem adolescentis
Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit: *Nam isti ado-
ptione nobilitati fuerunt. hæc & alia in hanc sententiam.
Mœcenas* innuit patri. fascina recusare. finire iam quidam
declamationem putabant. hanc malignam rem (* **Mœcenas**)
esse: effecisse enim nobilem, non vt audiret quæ di-
cta erant à **Cæsare**, sed vt notaret. Tanta autem sub **diuo
Augusto** libertas fuit, vt præpotenti tunc **M. Agrippæ** non
defuerint qui ignobilitatem exprobrarent, **Vipfianus A-**

grippa fuerat, Vipsanij nomen quasi argumentum paternae humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur, cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret M. Agrippam, & quod medium est, volebat Vipsanium intelligi. Fuit qui diceret: Concurrite, Agrippa malum habebis, responde diis. Ea in parte utique mihi videtur admiratione dignum: diuus Augustus; sub quo tantum licuit. Sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suum potuit. Nihil est autem crudelius quam sic offendere, ut magis sis offensurus si satisfeceris.

CONTROVERSIA XIII.

Torta à tyranno pro marito.

THEMA. *Torta à tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio sciret, perseveravit negare. postea maritus eius tyrannum occidit, illam sterilitatis nomine dimisit intra quinquennium non parientem. Agit illa ingrati.*

PRO VXORE PORCII LATRONIS. Si cum * liberis torta est, & incaste: Escende, inquit, occide tyrannum. nisi occideris, indicabo. Subiniecta manu satelles: Quid moraris, inquit, iam exposita tormenta sunt. Bene est, inquit mulier. ad stuprum vocor. Instabat quotidie viro uxor, exigebat tyrannicidium. Tempus est: Escende. Si nihil aliud, ut liberos habeas, nisi tyrannicidæ paritura non sum. Miraris, si eo tempore matrona dicere potuit, Escende, occide tyrannum? comes sequeretur, nisi me inutilem dimisisset tyrannus: Escende, ego iam feci tyrannicidium meum: Eas nuptias tyrannicidium diducit, quas non diducit tyrannus. **CEST II PII.** Subito infelices nuptias oppressit tyrannus. Trahebantur matronæ, rapiabantur virgines: nihil tutum erat: nulli feliciores tunc videbantur, quam qui liberos non habebant. Quædam itaque elicere conceptos: quædam fecunditatem suam moratæ sunt. Quod ad hanc pertinet, agit fortuna gratias

gratias, quòd illo tempore nihil peperit. Tyrannus suspicatus est, istum nescio quid de tyrannicidio cogitare, siue isti aliquid excidit, siue magna consilia non bene vultus regit. Vtique de vxoris garrulitate queri non potes- cum scias, quemadmodum taceat. Misit itaque satellites: Attrectare, inquit, vxorem, & adiecit, si quos filios habet. Veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta, iactatur misera inter satellitum manus, & toto itinere non ducitur, sed detrahitur. Isti de tyrannicidio: audacter iam consilium iudicemus. Iam enim puto licet. Nupsit isti propter liberos: sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit. hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitum manus vexatur atque distrahitur. Hanc aliquis etiam si non tor- queatur, non parere miretur: imposita in eculeum, sæpius absentem virum respexit, quam præsentem tyran- num. Quàm multas matres audiui illo tempore: Quid- nam volui, quæ peperit? ARELLII FVSEI PATRIS. Ex- plicatur totus tyrannicæ crudelitatis aduersus infelicem foeminam apparatus, & illa instrumenta virorum quo- que animos ipso visu frangentia, ad excutiendam mulie- bri pectori constantiam proponuntur: instat tam denun- tiationibus, quàm tormentis tyrannus, & minando tor- quer. Tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt ocu- los minaces; & tacet. plus tibi præstare non potuit, si de te liberos sustulisset. Cæduntur flagellis artus, verberibus corpus abruptitur, exprimiturque ipsis vitalibus. Tacet. An sit tibi ista datura liberos nescio. tyrannicidium dedit. Ita est, mulier non vis parere, delicata es, cruciatus puer- peræ times. Fremebat indignatione captæ ciuitatis mari- tus, & consilio suo, & vxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accidenti maxime vacat? vbi custodiæ cessant? vbi naturæ loci minore munimen- to virtutem submouet? Sic vir & vxor mentem exerce- bant. miraris si transit quinquennium inter vxorem tor- tam, & virum occupatum? sauebat etiamnum tyrannus: torquebantur in conspectu viro- rum vxores. penitebat matres fecunditatis suæ. HISPO ROMANVS inquit: Desiderabas liberos, vt sint quibus relin- quas patrimonium. Ingratè, ita tu hac salua heredem non habes

nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes conuulsæ sunt, scissum corpus flagellis, exustum, conuulsam tormentis. ignoscetis puto mulierculæ, si dixerò: Fessa est. **HISPONIS CORNELII.** Contabatur ille: nec vllis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli. profusus cum vxorem vidisses, posses timenti ignoscere. Assidue tormenta variantur: accenduntur extincti ignes: tortor vocatur, sub quo mariti vxorem prodiderant. pacisci me tecum puta. Ut taceam, donas quinquennium? Quid tyrannicidio gloriari? tanquam non facilius sit occidere tyrannum, quam sustinere? Duplici beneficio vxori suæ obligatus: & quod non est occisus, & quod occidit. Fastidit sterilem, qui fecit. **IUNII GALLIONIS.** Instabat tyrannus. Torque. Illa pars etiam potest subiici in ignes, in illa parte iam exaruit cruor: seca, verbera, oculos lancina, faciam ne viro placeat. **PAPIRII FABIANI.** Describam nunc ego cruciatus, & miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sæuentia: extincti sanguine refouebantur ignes: hæc desinebat torqueri aliquando, vt sapius posset. Exquisita verbera, lamina, equeleus, quicquid antiqua sæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat, quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta puerperis fuit, acnit hanc. fecit tyrannicidium silentio, certe tyrannicidam. Conuulsis laceratisque membris, nec adhuc sufficientibus, non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid est quod vxorem dimiseris? nunquid premit censum onerosa sumptibus, & vt sæculi mos est, in deterius luxu fluente. muliebris ambitio certamine matuo vsque in publica damna priuatim insanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos, & aurum vestemque nihil in matrona rectoram concupiuit? Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta, potest parere. Non responderet ad propositum, nec ad certum diem sæcunditas. sui iuris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur: modo properat, modo vota præcurrit, modo lenta est & demoratur. Expecta modo. paries. Quid dicis? non potest fieri. quare? quia torta est. imputat tibi quod publicata est. imputat tibi quod torta est. Imputat tibi quod sterilis est.

IVLII BASSI. Aiebat tyrannus: Vre, cæde ventrem. **ARGENTARI.** Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat. **TRIARI.** Non ex formula natura respondet, neque ad præscriptum calus obsequitur. semper expectari fortuna mauult, quàm regi. Alicubi offenditur improuisa segetum maturitas, alicubi seram magno scœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quòd non indicauit vxori meæ, ne votis in gratiam. Aiebat tyrannus: Indica, nulla tua culpa est. Ceditur, tacet. vtrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium, an huius silentium? Expectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur. quanta laus est seruasse, cum expectasse tanta sit? Alia desiderio viri attonita, in ardentem rogum se misisse. hæc non cum viro arsisset, quæ pro viro arsit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decedit. Cedo hanc, nec in tormentis oppressam. morte amplius pro viro præstitisset, si quid amplius elegisset tyrannus. **MARCELLI.** Si tamen peccasset in partu. ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyranno. ille torfit & dimisit ad vitum. **ALBVTII SILI.** Vicerat scœuitiam patientia: deerat iam sanguis, sperabat fides. aliquando proiecta est. differebatur distortis manibus, emotis articulis, nondum in sua membra artus redierant. Talem vxorem tortor dimisit ad partum. Ingratus vocabatur, quod in præmio nullam vxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe. iniicere debuit manum, & ipsum inter res suas trahere. nihil amplius pati debes quàm vxori. mihi crede: maius fuit tyrannicidium pati, quàm facere.

PARS ALTERA. ARGENTARI. Ego torta sum. Merito obiiices, nisi te vindicasset. **FVLVII SPARSI.** Vobiscum, Iudices, loquor**.

DIVISIO. Controuersia hæc reum facere primum, si materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima, non facere. Non quisquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur. animus æstimandus est non reddentis. **POLLIO ASINIUS** aiebat nunquam tentandas esse quæstiones: primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse. perit tota causa. Nisi in hoc vicir. Apparet

animum ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALLIO noster putat quotiens possit, hoc auferendum aduersario: quotiens non possit, concupiscendum: quotiens ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus, & possimus quidem facere controuersiam, sed nolimus. Idem Attico Vipsanio Apollodori discipulo placuit. Hoc ille amplius. Quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, controuersiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum, quam ille dicat: sicut in criminibus facimus, quotiens negare non possumus, esse quidem crimen illud fatemur, sed leniore pena dignum, quam accusator arguat. LATRO in hac controuersia non dubitabat facere primam questionem, an beneficium dederit, hoc in hæc diuise: Etiam si scisti de tyrannicidio viri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere: deinde ne scisti quidem. Non enim tibi indicavi, nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis graue, commissi muliebri garrulitati, quæ id solum potest facere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidit tyrannum, libertatem mihi, tibi vltionem reddidi plenissimam: persecutus sum nefarium hostem, illic occidi ubi torserat. Dices me Reipubl. causa fecisse. & tu Reipub. causa tacuisti. Tutus sit, quod lege fecerit. Deinde vltima æquitatis tractatio. An quod fecit, facere debuerit. Hoc diuise in hæc duo: An iam certam sterilitatem vxoris bonæ ferre debeat: an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores Posinos ** cum Apollodoro, qui reus veneficij fuit, & à Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ ducit, & hanc questionem fecerunt in hanc controuersiam, An inter viros & vxores data beneficia ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas: vt si filius patri se dicat beneficium dare. Hanc questionem fecit & Gallio noster. BLANDVS in vltima parte controuersia, quæ de Republica disputatur, questionem fecit, An quinquennium numerari debeat excepta tyrannide, illud tempus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatæ sunt, illud tempus imputatur foeminis in Republica quando pariunt non plus tyranno. Huic subiecit, An etiam si & aliis imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat.

beat. LATRO ex suo more * has non quæstiones putabat, sed membra illius vltimæ partis. ex æquitatis quæstione pendentia. An sterilis quidem, alius reperti, an non quæcunque quinquennio non peperit, sterilis est. Quid enim si vir alicuius abfuerit toto pæne quinquennio in peregrinatione? viro imputabitur. Quid si vir ægrotauerit? quid si maritus euiratus inutilis in concubitu vxoris suæ iacuisset, imputaturus fuit? quinquennio quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus suis querebatur, quod natus esset. Hæc, quod torta est; hic quod maritus occupatus tyrannicidio non vacauit in vxoris voluptates. BVTRO aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersiarum, contra Latronem sentiebat. BLANDO accedebat. Aliud enim esse aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non vtiq; sterilis est: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris, illic de spe fecunditatis. Sed Blandum quoque arguebat: aiebat enim sic fuisse quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet: deinde, etiam si non in aliis, an inter has gradus est. sed ipse sic hanc in partes quæstionem diuidebat: An quæcunque quinquennio non peperit, tanquam sterilis dimitti possit. Posset enim accidere, quod Atheniensibus in bello accidit, vt liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabitur hoc tempus fœminis, quo viros destituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non vetuisset istam parere, quin interemisset. Et cum hoc vehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non perissent, tunc illo transit, An hæc posset. & hic etiamnum non hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an posset. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractionem cadere, cum quid liceat quæritur, non quid oporteat? hæc enim, an hæc possit, per illum non posset, quia tyrannidem non ceperat. Aliquod tempus impune à legibus miseræ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reseruo. Sed non peperit, quia turmaxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitauit. PASSIENSVS vir eloquentissimus, & temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Latro-

ne, sed assentiri dicebat, ideo quæstiones tractandas per se esse, si hæc mulier iusti repudij ageret, non ingrati. Ita non queritur an legitime, sed an ingrati dimissa sit, itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris sunt. Nam cum quæritur, An potuerit hæc dimitti, etiam si licuit: apparet, quòd utique non oportuit, si ne licuit quidem. **ARRELLIVS** decentissime fecit: solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere, & prius egit iniusti repudij, deinde ingrati: in quibus putat esse an illum beneficium viro contulerit, à quo tanquam iniuste dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationem quinquennij pertinentes libere tractavit, deinde transit in ingrati accusationem.

COLOR. **CESTIVS** pro viro introduxit colorem. Quo tempore vxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: postea cogitavi, & hæc ipsa cogitandi causa fuit, vxoris ultio. Vtrumque secutum est, vt illa marito insolentiam imputare non posset, maritus illi tyrannicidium posset. **LATRO** dixit: si iam tum de tyrannicidio cogitasset, vxori non indicasset. **FABIANVS** philosophus colorem magis bono viro conuenientem introduxit, quàm oratori callido. Dixit enim, & cogitasse tyrannicidium, & vxori indicasse: & illam tum quidem fecisse, quod probam feminam facere oportuit: nunc peccare, quòd putet beneficium esse, rectè facere. Hic color illi & illa parte profuisset. Si beneficium putas te dedisse quòd tyrannicidium non prodidisti: Ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi, repudij ex tuo quo vis liberorum cupiditatem, quo semper uti tanquam vir eius debnisset, postea magis tanquam tyrannicida. **LVINICIUS**, Vinicij frater, Fabiani colorem valde probabat, & aiebat, onerari vxorem vno modo posse, si nihil ynquam secretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium vxori melius deberi meruit, si torta tyrannicidam fecit, quàm si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum de quo tyrannus vsque eo suspicatus est, vt torqueret. Dixerit, cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed vxori non indicasse: augebit vxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod

quod illi commissum non erat. Potuit enim vxor, etiam non indicante marito, tam magni consilij molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutam officium. Si olim de tyrannicidio cogitavi, honestior sum verus tyrannicida: & non priuatis, sed publicis malis ad ultionem impulsus. Si cum cogitarem, non celavi vxorem: facilius persuadebo, me malum hodie maritum non esse, cui semper tam deditus fui. Ad vltimum hoc consequar: si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est L. VINICIUS, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis presentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi praestitura erat, prima intentio animi dabat: ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, vt ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: Vnus Vinicius ingenium in numero habet. HISPOROMANVS maligne & accusatorie: Nihil, inquit, ego isti narraueram: ista, vt erat necesse, aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis suspicata est, vnde emanauit sermo, scietis. Videtis, quo veniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quae nihil negotij habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti: sciebas te petituram, si confessa esses tyrannicidium. HYBREAS dixit.*

CONTROV. XIV.

Pater & filius luxuriosi.

THEMA. *Quidam luxuriante filio luxuriari coepit: accusatur à filio dementia. Contradicitur.*

PRO PATRE. PORCII LATRONIS. Vtriusque tamen comparetur luxuria. Tu consumis patrimonium patris tui: ego accusatoris mei. nauiga, milita, peregrinare, quare adolescens, vttere senex. Accusator meus inter se contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen absolui. CESTIPII. Potest nobis conuenire. similes sumus, puta te patrem: dic quid me velis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor, an tu

me? Rogo vos, ego prior cœpi: tu posterior luxurias. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu senex, inquit, hoc dicis: Luxuria tua serius cœpit, citius desinet. **ARBELII FVSCI PATRIS.** Sed tu, inquit, senex es. vnde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia à te vitia: quod vnguento coma madet, tuum est: quod laxior vsque in pedes tunica demittitur, tuum est. Quid est quod aliud à te senes discant? quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore vita reficere? hoc nouissimum meum meritum est: sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. **FABIANVS.** Noli pecuniam concupiscere. quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitât, humanum genus cognatum natura in fraudes & scelera mutua instigat: hæc est quæ senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt. nihil est mihi opus præcipientibus, exemplum habeo. proposui quicquid tu feceris, facere. nauigabo, si nauigaris: militabo, si militaris. dic hodie quid putes melius. Sed illi excipio, ne obicias, quod elegeris. **BLANDI.** Obicit luxuriam propriam, & hoc dicit adolefcent: Frugaliter vixi quamdiu frugi patrem habui, ante me desiste, ante me cœperas. **BLANDI.** Senex luxuriaris. respondeo tibi, Adolefcent negaui. Ego iam, inquit, desij, tu nondum. Non miror, si desisti prior: prior cœperas. **MENTONIS.** Quod gaudium accepisti, verè luxurior. **POMPEII STERONIS.** Si modo emendatus est filius meus (solet enim luxuria simulari) suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere vxorem. si noueram haberes, iam abdicatus esses. **VIBII GALLII** Coniunæ certe tui dicunt: Bibamus, moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quam mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Alliga me, dum te custodias. **P. ASPRENATIS.** Quia nihil proficiebam obiurgando, volui illi vitam suam ostendere. **IVNII OTHONIS.** Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Malam causam haberem, si te filium non haberem.

ALTERA PARS, **IVNII GALLIONIS.** A laudibus partit

patris incipiam. hic adolescens temperatissimus, & subricum tempus sine infamia transit: dixit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit. iã senex factus est: nisi quod sibi bonum videt, luxuria vsque eo se proiecit, vt accusetur. Senex amens, senex ebrius, circumdatus sertis, delibutus vnguentis, & in præteritos annos se retro agens, & validus in voluptatibus quasi iuuenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat: senex luxuriosus insanit. ætates exhauriunt, vitia lasciuunt. **PAPIRII FABIANI.** Nauem in portu mergis, alter solito tempore labitur, alter insolito: alter alieno, alter suo: alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria tua, patrem videre velimus. Non simulas ista, sed facis: nec amantem imaginaris, sed amas: nec potantem adumbras, sed bibis: nec te doces dissipare bona, sed dissipas. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prælio fugit, vt bene pugnaret exercitus? quis vt ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est? quis vt seditionem leniret, turbauit rempublicam? Non coërcet vitia, qui prouocat.

DIVISIO. LATRO sic diuisit: An ob hoc accusari poterit. Hic illam vocalem quæstionem posuit, quam solebat fastidire Seleucius, minime solere patri obiici luxuriam, non magis quàm auaritiam, quàm iracundiam. Non vitia patris accusari solere, sed morbum: & si possit aliquid præter dementiam obiici patri, luxuria non possit: Alioquin filiis, inquit, abdicare permittis. hic de suo consumit, An si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc vitiorum exprobratio. Si ebrietatem obiicere patri solet ebrius: si petulantiam, iniuriæ damnatus. etiam si ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio, An si ad castigandum filium hoc consilio vsus est, damnandus sit. Ait enim adolescens: Quolibet alio genere debuisti me obiurgare. quid si adulterium vindicare vellet committendo? Turpe est sic castigare vitia, vt imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut, inquit, Quare, si cœpisti sic emendare filium, cum emendaueris, non desinis? **CESTIVS PATER**, patris aiebat simulationem luxuriæ significandam magis quàm profiteandam: **Ita**, inquit, adparebit illam simulasse, si etiamnum simulat.

si definit simulare, ostendit iam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit, emendarum autem esse non cōcessit, & assidue dixit, nihil magis sequi intervallum hoc luxuria, etiam vere intermissa vitia vehementius surgere. LATRO aperte putabat stipulationem conficiendam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere: si quod vitium videri poterat, officio consilium, quare potius significet, quam dicat frugi esse. BLANDVS hac figura declamat filium, & pro abdicato respondit. CESTIVS aiebat, adolescentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipsi remissum sit. Itaque sic narravit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri, non severam fuisse disciplinam, non bene instituta domus legem, quæ posset adolescentis mores formare, & à vitis egatis abducere: Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmissus sum. Unguento cani madent, & comissator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur. Merito in adolescentibus non omnem luxuriam vindicant: cito desinunt. Cum haberem luxuria istius exemplum, quaeritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebam, imputabat, me non discere. * Hunc senem ipse CESTIVS sano genere dixit, Flavius Albius auditorem suum, qui eandem rem lascivius dixerat, obiurgavit. FLAVIVS hoc modo dixit, cum desideria descripsisset, paulatim se ad frugalitatem redisse, & odio sibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri. CESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, sed corruptit & vnam sententiam. Incredibile est, inquit, cum iuuenis sit, sensisse se senem fieri: & noluisse videri tam diu luxuriantem, donec sentiret se senem fieri. FVSCVS ALBIVS dixit: Non accusaturus patrem, sed me defensusurus sum, ne aliena luxuria mea laudatio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit: subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis, & parasitorum circumfusam regi turbam, sic cum rivalibus rixari, & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putavi initio & ego consilium esse, non morbum. Desinet luxuriari: desinet, inquam, si propter me coepit.

b us vi

bus vitis: hoc turpius luxuriosus, quo diutius. Quid faciã? si suo more emendare patrem volo: luxuriandum est. SIO POMPEIVS patronum adolescenti dedit: quod non putabat in accusatoris persona Latio faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem. RVIVS VIBIVS. Festivum senem, qui in honorem filij sui adolescentis ebrivus sit. In narratione hoc vsus est colore, solum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpisse luxuriam, dicerem esse felicius: si his qui sibi amare permitterent, necessarium tantum habere, quantum acceperant: obiurgarent interim quasi non commemorent. Rusticum, inquit, iuvenem; præmatura severitas non est frugalitas, sed tristitia. Quid tu senex facies? non creditis hæc illum dixisse, qui dum vitia etiam obiurgare vult, luxuriatur? ARGENTARIYS hoc colore declamavit: Duo luxuriantur vna in domo: alter iuuenis, alter senex: alter filius, alter pater: vterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait: Hoc concessum ætati. Vror, & iuuenili lege fungor, id facio, quod pater meus fecit, cum iuuenis esset: negabit? bona ergo ætate cœpit simul primum hoc tirocinium adolescentie, quasi debitum ac solemne persolvere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem causam habeant, videritis. Faciant etiam si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait: Scio me novum civitatis miraculum, incedere luxuriosum senem: sed hoc castigandi genus commouere visum. Ut emendaret filium, ipse peccare cœpit: at si avus viueret, nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuissetis.

A PARTE patris GLYCON SYRICON dixit, *Εἰ τίλω δὲ ἄλλω δειπνῶν, οὐ ἢ ἔσπας πᾶν;* Si principatū decoquo, Tu vero à re amata quiescis? AGROTAS MASSILIENSIS longe liuidiore sententiã dixit, quam ceteri Græci declamatores, qui in hac controuersia tanquam riuales rogati sunt. Dicebat autem Agrotas inculta: ut scires illū inter Græcos non fuisse: sententiis fortibus, ut scires illum, inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit: *Ἐπι τῆ ἀσπιδος τῆς τῆς Ἀλφονσίου, οὐ μὲν δειπνῶνς ἀδιδυθῶ, ἰνῶ ἢ δειπνῶνθῶ. In luxuria sic discrepamus. in voluptate dissipat, ego largiens. DAMOS SCOMBERVS. Σὺτε μὲν, ἐν δέοντι ἀναστῆθῆν. State quidem... DIOCLES CARISTIVS: Αἱ ἢ ἔξω πρὸς τῶν ἀσπίδος, εἰς μὴδὲ μὲν ἀσπίδος. Qua vero foras fluunt carnes;*

in nihilum rediguntur. HERMAGORAS raras sententias dicebat, sed argutas, & quæ auditore diligentem penitus afficerent, securum & negligentem transcurrerent. In hac controversia dixit: *ὁ τύγος δ' εὐνῆς. Ἐὖτε ἰσπείτιες ἀπ' αἰῶνος ἐπο. ἔρδρ.* O grauem fortunam! hac nobis mutuo imperantes agebamus. BARBARVS dixit vulgarem sensum satis vulgariter. *ἠὸδὶ τῆσιν, ὅτι νῆς, εὖ μὲν τὸ ἀνὰ φῶς.* Nos casu filientem perturbationibus renasci. Elegantius hoc composuit HIRPO ROMANVS. Placet vobis frugalitas mea, quod patrimonium seruo, quod acquisiui, vxorem mature duxi, semper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo; nihil rota vitæ frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime SYRIACVS VALLIVS dixit. Fili, quando vis, desinamus.

CONTROV. XV. Peregrinus negotiator.

THEMA. *Quidam cum haberet formosam vxorem peregre profectus est. in viciniam mulieris peregrinus mercator commigravit. rer illam appellavit de stupro, adiecit precor: negavit illa: de: essit mercator, testamento omnibus bonis heredem eam reliquit, & adiecit eclogion. QVIA PVDICAM COMPTERI, adit hereditatem, redit maritus. accusat adulterij ex suspitione.*

CONTRA VXOREM. PORCII LATRONIS. Quanquam eo prolapsi mores iam sunt, vt nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus videri possit, tamen ego adeo longe ab eo vitio semper fui, vt etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam feram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam: ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum est, cum ego tandiu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus ista intra vnâ viciniam, quàm ego toto mari, quæsiuit. Post tantos impudiciæ quæstus, si tacere possum, confitendū habeo, hac me causa abfuisse, vt in accessione patrimonij peregrinando cū vxore certarem. Illud, Iudices, mihi tormentum est, quod notata iudicio vestro, vt multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quàm quantum damnatæ perdendum est. Tantum in istam diues amator effudit, vt post poenam quodque expedit fuisse adulteram. Quæ præcepissim vxori proficiscens, scio: cetera, quamadmodum adole-

scens

scens formosus, huius, ignotus, in viciniâ formosæ, & in ab-
 sentia viri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quem-
 admodum assidua societate quotidianæ per diem noctemq;
 libidinis exhaustis viribus perierit, interrogate rûmorem.
 Vos interrogo, Iudices, quid officij mei fuerit. Poteram ego
 saluo pudore meo nihil de hereditate suspicari in qua etiã-
 num auctor ab vxore dictus sum? Veni, nihil aliud quam
 vt fortunam meam querar, nam causam melius vos nostis.
 Tempus est, Iudices, de vxore & marito credi, mulierem tã
 formosam amari potuisse. Pudica fortè sic amari, ne solli-
 citaretur, potuit. Neque est quòd dicat: Non in meo istud
 arbitrio positum. Erratis vos iudices, si vnum ad solli-
 citatam matronam putatis irritatum; spem corrupendã
 quamuis facilem, quamuis amabilè sexum. Si rãtum in for-
 mosa sperari potest, quantũ placere potest, omnes formosã
 in se vniuersos populos conuerterent. Matrona quæ se ad-
 uersus sollicitates auiam volet, prodeat in tantũ ornata, ne
 immunda sit; habeat comites eius ætatis, qui impudicos, si
 nihil aliud, verecũdia annorum remoueant: ferat iacentes
 in terram oculos: aduersus officiosum saluatorem in huma-
 na potius quam inuerecũda sit, etiam in necessariam resal-
 lutandi vicem multo rubore confusa. longe ante impudici-
 riam negat ore, quã verbo. in hac seruandæ integritatis
 custodia, nulla libido irrumperet. Proditæ mihi fronte in om-
 ne lenocinium composita, paulo obsceniũs quã posita
 veste nudæ, exquisito in omnes facietas sermone, tantum
 non vltro blandientes, vt quisquis vicerit, non metuat ac-
 cedere. Deinde miramini, si cum tot argumẽtis pudicitiam
 proseripserit, cultu, incessu, facie, aliquis repertus est qui
 incurreret, & rei adulteræ se non subduceret. Internun-
 tium puto sollicitantis se, arripi & denudari iussit flagel-
 la & verbera, & omne genus cruciatus poposcit. in plagas
 deterrimè mancipij vix imbecillitatem muliebris manus
 continuit. Nemo sic negantem iterum rogat. Quotiens
 quod non vna peregrinareris quæsta es? apud quem indig-
 nata es? Abundè in argumentum pudicitia profutarum
 putas, si stũprum tantum negaueris, quod plerumque
 etiam impudicissima spe vberioris præmij de industria
 simulat. Quando de iniuria tua viro scripsisti, & ne in oc-
 casionem similis iniuriæ solitudo tua pateret, matrona

rem reditum rogasti? & quanto decentius contumeliam penetralium meorum vxoris epistola, quam testamento sollicitatoris cognoscerem? Miserrimus omnis seculi maritus, sic contempta absentia mea, etiam nunc iniuriam meam nescirem: si qui fecerat, tacere voluisset. Totiens sollicitantem in istam faciem qua placere poteras conuertisti. Non omne ornamentum; veluti causam talis iniuriæ execrata es? Quod proximum est à promittente, rogata stuprum, tacet. Inspecite adulteri censum ex eo impune, si quod adulteris edidit, si est aliquid quod non erit. Quid singillatim omnia percontas? quicquid ego non eni in mundotibi miser, vt maritus, cum omni censu meo inter munerera adulteri lateo. SOLA MIHI HERES ESTO. Quid ira? habes, inquit, scripsit causas, quia cum semel appellassem, cum iterum, cum tertio, non corrupti. O vos nimium felices, & aureo, quod aiunt, sæculo natos, si etiam qui impudicas quærent, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ sola heres esto: quia corrupti non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulisper nomen auctoris: nunquid non testamentum viri creditur? nullam esse in vxore suspicatur infamiam inter mutuum eius amorem: aut certe ita creditum, iam moriturus tabellas occupare, si vultis cum muneribus intis imponere, eclogium ex testamento adulteri petendum est. SOLA HERES ESTO: quamuis aliena, quamuis ignota, tantum quia pudica, quia incorrupta est. Quid? isti tam censorio adultero non mater est? non fotor? non propinqua? aut nulla earum pudica est? Idcirco scilicet cum tantis diuitiis peregrinas vires in honorem pudicitia incognita perambulabat. Illic vbi natus est, nulla pudica erat. at illic vbi negotiatus, quia nulla non prostituta erat, vacuo testamento pudica heres per errorem quærita est. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communcis ex illa liberos precatur sum, qui pudicam libentissime crederem. Adeone iam ad omnem patientiam sæculi mos abiit, vt aduersus querimoniam viri vxor alieno teste defendatur? At hercules iaductus externarum quidem opiniones speciosissimum patrocinium erat: Ego viro placeo. At ego, si hunc morem inscribendi recipitis, in conspectu vestro ita scribam:

bam: *Vxor mea heres esto, quod peregrinante me adamata est, quod haeres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hereditatem adiit.* A duobus vos testamentis in consilium mitto. vtrum secuturi estis? quod ab adultero soluitur, an quod damnatur à viro? Magnus pudicitiae fructus est, pudicam credi: & aduersus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenij est veluti solum ac firmamentum in nullam incidisse fabulam: notuos fortasse, non in omnium aestimationem occurrere: & horrenda multa, deinde ac varia daturus experimenta, foemina quæ damnum pudicitiae qui vis est, atque curandus esse ac videri pudicam.

Cetera desunt. Quae sequuntur sumpta sunt ex Epitome.

Muliebrium vitiorum fundamentum avaritia est. *Quae* potest non timere opinionem adulteri, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis creentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit, & nihil in corpore vxoris suæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnouerit. Frustra aestimabo esse indicia, si tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum vnus, & peregrinus. Cui plus laudator quam accusator nocet. Vxorem meam nusquam audiui pudicam, nisi in adulteri eclogio. Deince in terram oculos, & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis ciui, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipsum eclogium corruptoris animo scripsit, *QVIA PUDICAM*, inquit, *COMPERI*, quod nulli præter me contigit.

PARS ALTERA. Formosa est: hoc natura peccauit. Si ne viro fuit: hoc maritus peccauit. Appellata est: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudice. Heres relicta est:

hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc
consulto fecit.

M. ANNÆI SENECÆ
CONTROVERSIARVM
LIBER TERTIVS.
[alijs septimus.]

NSTATIS mihi quotidie de Albutio: non ultra vos differam, quamvis non audierim frequenter, cum per totum annum quinques sexiesve populo diceret, ad secretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ suæ poenitebat. Alius erat cum turbæ se committeret, alius cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim sedens, & si quando illum produxerat calor, exurgere audebat. Illa inemptiua in declamationibus eius philosophia sine modo tunc, & sine fine euagabatur: raro totam controuersiam implebat. Non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem: tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuisioni multum supererat. Cum populo diceret, omnes vires suas aduocabat, & ideo non desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinavit, dum cupit in omni controuersia dicere, nec quicquid debet dici, sed quicquid potest. Argumenta cum argumentis colligebat: & quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione vitium, quod quæstionem non tanquam partem controuersiæ, sed tanquam controuersiam implebat. Omnis quæstio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita vnâ controuersiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur? omnis quæstio per numeros

meros suos implenda non est? Est quidem, sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile membrum est, si corpori par est. Splendor orationis, quantum nescio an in vlllo alio fuerit. Non lexis magna, sed phrasibus. Dicebat enim citato & effuso cursu, sed præparato. Extemporatis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant: non deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Sententiæ, quas optime pollio Asinius albas vocabat. simplices, apertæ, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed vocales & splendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregiè, præparabat suspiciose. Nihil est autem tam mimicum, quàm manifesta præparatio. Apparet enim subesse nescio quid mali. Ideoque moderatio est adhibenda, ut illa sit præparatio, non confessio. Locum beate implebat. Non posses de inopia sermonis Latini queri, cum illum audires: tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam se totum quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipse dicere solebat, cum vellet ostendere, non hæsitare se in electione verborum: Cum res animum occupauit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splenditissimus erat. idem res dicebat omnium sordidissimas, *acetum, & pulcium & laternas, philerotem, spongiarum*: nihil putabat esse, quod dici in declamatione non posset. Erat autem illa causa: timebat, ne scholasticus videretur. Dum alterum vitium deuitabat, incidebat in alterum: nec videbat, nimium orationis splendorem his admixtis sordibus, non defendi, sed inquinari: & hoc æque omnium est, ut vitia sua excusare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non esset scholasticus quærebat, sed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex superuacuo strepitu. Hæc sordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconstantia iudicij. Quum proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omisis apud Fabianum philosophum tanto iuniorem quàm ipse erat, cum codicibus sedere. Memini admiratione Hermagoræ stupentem, ad imitationem eius ardescere, nulla fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, & modo exilis esse vult, nudisque rebus hære, modo horridus,

& volens potius quam cultus modo brebis & concinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimat, ingenio suo alludit, & longe deterius senex dixit. Nihil enim ad profectum aetas ei proderat, cum semper studium eius esset nouum. Idiotismus est inter oratorias virtutes, res quae raro procedit. Magno enim temperamento opus est, & occasione quadam. Hac virtute variè vsus est. Sæpe illi bene cessit saepe decidit. nec tamen mirum est, si difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præstitit vnquam Gallione nostro decentius. Iam adolescentulus cum declamaret aptè, & conuenienter, & decenter, hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera aetas refugit omne, non tantum quod sordidum, sed & quod sordido simile est. Raro Albutio respondebat fortuna, semper opinio: quamuis poenitisset, adire libebat. Tristis, sollicitus declamator, & qui de dictione sua timeret etiam cum dixisset. Usque eo nullum tempus securum erat. hæc illum sollicitudo fugauit e foro, & tantum vnus figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iurifurandi condicio aliquando facta ab aduersario induxit eiusmodi figuram, qua illo omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rem iurando transigi? iura, sed ego iurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi sunt. Iura per patris memoriam, & executus est locum, quo perfecto surrexit. L. Aruntius ex diuerso ait: Accipimus condicionem: iurabit. Clamabat Albutius: Non detuli condicionem, schema dixi. Aruntius instabat. Centumuiris rebus iam vltimis se parabant. Albutius clamabat: Ista ratione schemata rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat: Tollantur. poterimus sine illis viuere. Summa rei hæc fuit. Centumuirii dixerunt, dare ipsos secundum aduersarium Albutij, si iuraret ille. Iurauit. Albutius non tulit hanc contumeliam, sed iratus calumniam sibi imposuit: nunquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati sciret. Et solebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiant, quam quenquam in foro? Cum volo, dico: quandiu volo, assum vtri volo. & quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod schemata sine pe-

ne periculo dicebantur: nec tamen in scholis effugere contumelias poterat Cestij mordacissimi hominis. Cum in quadam controuersia dixisset Albutius; Quare calix si cecidit frangitur: spongia si ceciderit non frangitur? aiebat Cestius: ite ad illum cras: declamabit vobis; quare turdi volent, cucurbitæ non volent. Cum dixisset Albutius in illo, qui fratrem patricidij damnatum exarmata naue dimisit. Imposuit fratrem in culeum ligneum: Cestius eandem dicturus, sic exposuit controuersiam: Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accusante, cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum ligneum, vt perueniret nescio quo terrarum. ingens risus omnium secutus est. Sed nec ipsi bene cessit declamatio. paucas enim res bene dixit. sed cum à scholasticis non laudaretur: Nemo inquit, imponit hos in culeum ligneum, vt perueniant nescio quo terrarum, vbi calices franguntur, si ecciderint, spongiæ non franguntur. Video quid velitis: sententias porius audire, quàm iocos. fiat. Audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

CONTROVERSIA XVI.

Ab archipirata filio dimissus.

THEMA. Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adolescentibus domi patricidij damnatum, tradidit fratri puniendum: ille exarmato nauigio imposuit. Delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est. Postea pater peregre profectus, captus est ab eo: & remissus in patriam, abdicat illum.

CONTRA PATREM. ALBVTII SILII. De fratre nec iudicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago & gratulor, quòd patrem seruare potuit mori iussus. Tanta tempestate confusus, neque æstimare quicquam, neque despiciere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ videris ipse nosse. indicabo. solum mihi fratrem tradideris, an alligatum nescio. quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit, nec satis me-

mineram, tale ministerium mihi pater an nouerca mandasset: ministerium an pœnam esse voluisset: vindictam patricidij, an patricidium. In sui fratrem culeo iubes? non possum pater. Non ignoscis, an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus: Veni, tuis manibus filium insue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filij gemitum? Si potes: timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes: quid frater in fratrem non possit, patrem testem dedi. Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto consilium meum victum est? à me frater ut viueret, non impetrauit: ut fugeret, non impetrauit. Nihil aliud impetrauit, quàm ut aliter, quàm in culeo moreretur. Causam malam habeo, ut inter fratres. Vbi spes in gubernaculo nulla est. in remigio? ne hoc quidem in comite? nemo repertus est naufragij comes. in vulo? in arte? omnia pœne instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum in spe nullum est, patri sum excusatus, an fratri? de filio tuo hoc respondeo, quandiu in patrio solo morari licet, cuius est proiectus in mare, quicquid post exilium & naufragium vel facit vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abstractus, pœnarum eius pars non est, nequitia opus est. sed aliis quærentibus, te ipsum testem dabo non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ misera eius, nihil tamen illi præter mare reliquit. Moriendum est mihi, pater iussit. neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iussus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte: volo mori, sed pura manu tua: hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, [sicuisse mihi per fratrem aliter quàm patricidæ mori.] **ASINII POLLIONIS.** Equas mihi præbete aures. dabo vobis etiam damnatum absoluendum. Viuit, inquit, frater. non credo. seruauit, inquit, me. fecisti ut crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua tam facile patricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula? semel mori volo. **Q. HATERII.** Emicabant densis vndique

aique nubibus fulmina, & terribili fragore horrida tem-
 pestates absconderant diem, imbres undique, & omnia
 procellis saeuientia. Expectat, inquit, parricidam mare.
 intumuerat subitis tempestatibus mare, iustis quoque na-
 uigiis horrendum. Fateor, fateor dixi: fratrem tibi, si in-
 nocens est, fortuna commendo, fragmentum infelix &
 iam nauigaturis omen: quod si quis gubernator vidisset,
 iter suum distulisset. Naufragus è litore emittitur. MAR-
 CELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater, si innocens
 es, nauigium, si nocens, culeum. non potui facere parri-
 cidium, & quàm facile erramus homines, factum putauì.
 deliberabam, an parèrem patri. Frater, inquit Turan-
 nius, in domo parricidium facies inuenire, etiam locum
 à naufragiis nauigium. ARGENTARII. Quod iusse-
 ras, fratrum est: periit frater. Viuit, inquit, & me dimi-
 sit. bono argumento probatur viuere. Verasque ad cœ-
 lum manus sustulit. Si nihil unquam impie cogitauì, si
 patrem meum etiam damnatus diligo, Dij immortales
 zerum iudices adeste. si aliter sentiret, infelicia sibi im-
 precatu est maria. sic nauem suam rexit. BLANDI.
 Iacebat in litore nauigium, quod etiam integrum infeli-
 citer vexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti
 nauigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sen-
 tienti cum animo pariter excidit: torpent manus, & nescia
 qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur ocu-
 lis. intellexi quam difficile esset, parricidium facere, et-
 tiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseris
 in domo nostra respicis, fortuna succurras, ita mihi con-
 tingat aut honeste viuere, aut mori: ita ex domo nostra
 ego sim vltimus reus, vt iste iurabat, meliorem se nouer-
 cam habuisse, quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fa-
 teor volui occidere, sed tunc intellexi, quàm difficile es-
 set parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui:
 ne nunc quidem possum. Pater noster nauigauit sereno
 die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra nauì.
 Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius, quàm qui
 damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non
 licuit: habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis
 argumentum, filio carus pater, etiam post supplicium. V-
 trum vobis videtur innocentiam apud piratas didicisse, an

ne apud piratas quidem perdidisse? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere: & quem testem timebat abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare? non possum: iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatumque ut sum rem supplicium, si qua est fides, tentari me putavi, an possem parricidium facere. PORCII LATRONIS. Perieras * pater, nisi in parricidam incidisses. TRIARI. In naufragio nauigabat: parum est quod non occidit patrem, immo etiam integra naui dimisit patrem * resolutis compagibus, infelix omen navigationis. Insue me culeo: certe sentiam maria, non ea videbo. Scilicet quoque vela fecerant sinus, & armatas classes nauis praecesserat ratis: scires nauigare qui seruaturus esset patrem. Etiam pirata dicitur: iterum falso crimine male audit. CESRII PII. Erat nauigium, immo fuerat: sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus saeuit, maria iam quiescunt praedones iam miserentur, irati iam parcunt. Ibamus praeter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expecta, vide an fortuna nobis obiciat scelus. Iacebat nauigium peruersus, & attritum salo, vix vnus capax anime. Veni ad vas, victoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundissimam vocem: Fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus sum, pater, si hoc probetur? impositus in exarmatam nauem: non est occidere? Nouerca quidem nunquam satis priuignus occiditur? Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & haec est conditio miserrima humani generis, quod nascimur vno modo, multis morimur: laqueus, gladius, praecipit locus, venenum, naufragium, mille aliae mortes insidiantur huic miserrimae animae, & hoc occidere vocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit: Huic quisquam placeat, qui fratrem suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo patrem, ut alter sceleris sit parricida, alter ministerio. Impositus est in nauem frater: qualem nauem? scitis, nihil esse periculiosius, quam etiam instructa nauigia: parua materia sciungit facto. Quid si vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata nauis,

ta naus , & utroque patens latere. imponitur miser in naufragium : nauigio per se pessum ituro, pondus insuitur. Ecce nauem diuinitas armat : subito visa sunt vela, subito nauis cœpit & regete se, & attollere. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sauum mare inuoluitur, procellæ spumante impetu latera nauigij vrgeat, pulsatur vndique nauis periculis : innocentia tamen tuta est. O maria iustiora iudiciis ! O mitiores procellæ patre, quam eiecistis animam ! Nec hoc tantum diuinitus gestum est, quod peruenit tutus in portum : excipitur classe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, vt illum pœniteat sententia suæ. Damna-re me nouerca parricidij potuit : parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti. Complexu, osculis profecutus est : sic patrem parricida dimisit. **Ivni Gallionis.** Multa non agnosco : frater domi damnatus est, ego in publico : illi obiectum est quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim. ille negabat; mihi nouo patrociniò vtendum est. Fratrem occidi : in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video vos inuitos audire hoc genus offensionis, malo itaque me vobis innocentem probari quam patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus : eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam : mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium : animus meus durior est, illius clementior : apud piratas quoque inuenitur, qui non possit occidere : putas me dicturum, ne alius occideret ? Si mater nostra viueret, puto illi tradidisset. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Verum vobis videtur per manus patris punire filium voluisse, an ablegare priuigam ? pudet me patrociniij mei. Timeo, ne, cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis : Certe negabis te posse hominem occidere. **Mvsæ.** Traditus est frater puniendus mihi potissimum. quo istud proposito pater feceris, apud plerosque disputationem habet. Ego, si quid mitius illo tempore voluit fieri, non intellexi. Imposai maultum recusantem, & insui culco postulantem.

Obiicis mihi molliorem animum, alius mitior est plusquam debet, alius seuerior est, quam necesse est: mediis alius affectibus inter vtrumque positus, totus in sua potestate est. Quidam & accusare & damnare possunt, & occidere: quidam tam mites sunt, vt non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas inuenitur. Alij viuere sine reipublicæ administratione non possunt: aliis in priuato latere, & extra omnem inuidiam recessisse præcipua tranquillitas est: aliis non potest persuaderi, vt matrimonio obligentur: aliis, vt careant: sunt qui castra timeant: sunt qui cicatricibus suis gaudeant. in tanta morum varietate, videte quantum sit quod excusum non ambitioni, non inertiae veniam peto: misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ: nunquam eiusmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxisse videor. Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere: dextera simul ac mente languit: pro bone supiter! Mithridatem quam non dubium parricidam. POMPEII SILONIS. Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit: dimisi in portum naufragum. Vis pater scire, accusator nocentior sit, an reus? Coniice in alteram nauem nouercam: illa faciat votum, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit: in eos piratas incidat, qui nesciant captos dimittere.

PARS ALTERA. MVSÆ. Parricida meus in mari regnat. SEPULLII BASSI. Nega tu parricidam fuisse quem scis esse piratam. GAVII SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus post pœnam potuit dicere patri suo, Morere.

DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuise: An licebit illi quod iubebat pater, facere. Non licet, inquit, fratrem necare. Ille damnatus erat. non enim iudicio publico ceciderat. ignosce, si diligentior sum, cum videam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij postulet. facile est, si dicenda sit domi causa. etiam nocens absolutionem sperare potero. in foro quid respondebo? Occidi fratrem. Parricidam me quoque vocant,

eant, quod non affui reo. Si licuit, an debuierit. Nocens
 est iste, sed mihi frater est. naturæ iura sacra sunt etiam
 apud piratas. Quid de me iudicaturus es, si fecero? puto
 difficulter postea in me parricidium credes. Etiam si de-
 bui parere patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit.
 Fatebor, inquit, quod forte offensurum est aures: patri
 parere volui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt
 subito tenebræ, dirigit animus, sublapsus est intercepto
 spiritu corpus. non possum fratrem occidere. Pone hoc
 loco piratam, non poterit. Quidam occidere hominem
 tantum non possunt. Quorundam aduersus hostes deficit
 manus. Fratris quoque beneficium non est tam magnum,
 pater, quam putas. Non ille te noluit occidere: sed non
 potuit. Nouissimas illas partes fecit. Quamuis non occi-
 derit, si tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Di-
 cit enim pater, Si non poteras, negasses, & misisses ad me,
 non posse te. Hoc loco Latio dixit rem valde laudatam.
 Dixisses, inquit, te non posse. Ita tu nesciebas? putasti me
 posse occidere? Quid ergo sic loquebaris, tanquam vnum
 parricidij condemnasses? Deinde an puniuerit fratrem.
 Hæc descriptio supplicij, quod dixit grauius etiam culeo
 fuisse: & adiecit, hoc die illum pœnas dare inter barba-
 ros inclusum, per quos necesse est illi patre populari ca-
 pere. Sed ne per illos quidem necesse est parricidium fa-
 cere. Hac diuisione vsi sunt, quibus placuit & illius cau-
 sam defendere: inter quos & GEMINVS VARIVS fuit, qui
 aiebat adolescentem optimam causam habere, si non oc-
 cidit fratrem etiam nocentem: meliorem tamen, si non oc-
 cidit innocentem. Partitam autem materiam fecit er-
 ga has quæstiones Geminus, & quibus idem placuit: An
 abdicari non debeat, etiam si nocentem fratrem non oc-
 cidit. hic dixit, Non licuit, non debui, non potui. An in-
 nocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco
 dixit, cum cœpisset per omnes numeros fratrem tan-
 quam reum defendere. Dicit, inquit, aliquis, Tam se-
 ro defendis? Non potui citius. Hodie primum res in
 forum delata est. Nouissime, an etiam nocentem satis
 punierit.

COLOR. De colore inter maximos & oratores & de-
 clamatores disputatum est, vtumne aliquid deberet dici

in nouercam, an nihil. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem transferunt, vt in nouercam inuherentur. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, sed per suspiciones & figuras: quam rem non probabat PASSIENVS, & aiebat, minus verecundum esse, aut tolerabile, infamare nouercam, quam accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. Excusatius est autem, in malum colorem incidere, quam transire. LATRO illum introduxit colorem re-ctum in narratione, quo per totam actionem vsus est. Non potui occidere. Et cum descripsisset ingenti spiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen. hic parricidium non potest facere. CESTIVS colore alio vsus est. Transibamus, inquit, secundum matris sepulchrum, inuocare cœpit manes eius. motus sum. Et puerili sensu colorem transcurrir. Quid facerem? inquit: occidere pater iubebat, mater vëtabat: & cum colorem dixit: Hæc mecum cogitauì, Non est imperatum vt manu occiderem, non vt laqueo, non vt mari: eligere supplicij genus liberum est. FVSCVS APPELLIVS hoc colore vsus est: Tentari me à patre putauì: Vno, inquit, supplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. ALBVTIVS in argumentis plura posuit, & omnes fere colores contrectauit. In narratione hoc colore vsus est, & dixit: Hoc vnum mihi præsta beneficium: sine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS: Non tanquam frater essem: sed huius consilij inuentor, dixit: Cogitauì quid facerem. Tandem inueni, quomodo parricidium vindicarem sine parricidio: PASSIENVS hoc colore vsus est: non putauì partem vtiq; velle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiæ adiumenta præparasse, quod domi cognouerat, quod inter suos. Fratri, inquam tradidit: age si parcere voluisset, cui tradidisset? POLLIO ASINIVS dixit in nouercam. itaque illo colore vsus est: Cogitauì mecum quid liceret, quid oporteret. si tantum, inquam, nefas commissum est, nullæ meæ partes sunt ad expiandum scelus. Triumuiris opus est, con-
nitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis priuatum potest esse

test esse supplicium, quàm iudicium. MARCELLVS dixit ita : Si iste parricidium fecit, ideo & ego faciam? & illam quam supra sententiam retuli : Habes, inquam, frater. VARIUS GEMINVS & ipse dixit : Nolui occidere. Egredie, inquam, nouerca inter priuignos diuisit odium, aliter alium aggressa est. alteri parricidium obiicit, alteri mandat. & hac illum figura defendit in narratione. Interrogauit fratrem, Apud quem prætorem causam dixisti? apud nullum, inquit. Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? immo qui testes? Vni enim etiam de minore scelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronuntiauit? nemo. Quid porro inquit? Ego si reus fuisset, ad te non misisset? SEPVLLIVS BASSVS hoc colore vsus est : Non habui parricidæ instrumenta, non culeum, non serpentes; parricidam tamen in maria proieci. HISPANVS duro colore vsus est : Hoc, inquit, supplicium tanquam grauius elegi. Quid iste, inquam, insuetur, & statim omnem sensum supplicij effugiet? immo sollicitus pendeat; & quod ne insuti quidem parricidæ patiuntur, ipse pœnam suam spectet : nihil speret, timeat omnia, peius debet quàm ceteri parricidæ mori : à patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationem vsus est, vt diceret, hoc se tanquam grauius elegisse. Displicebat color hic prudentibus. Quam enim spem habeat absolutionis, si nec paruit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore vsus est : Diu inecum disputauit. parricida est, quem non testis probauit, non iudex coarguit. quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni æquè pœnam simillimam reo : mersam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ vel punire fratrem posset, vel absolueret. TRIARIVS & ipse quasi sententiam de fratre ferre voluisset, egit, & dixit. Tandem ad cœlum manibus leuatis : Quicquid est, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas, inuoco. damnatus alto committitur. Dij iudicate post patrem. Hæc sententia dicebatur ex Græco translata, sed Græca corruptior est : Πασθδαν ἀμιτρητων δέω οτι βυθων, τλω αεθλων ηγοροσάμδω βασιλείωσ' αράγεται πατρσκτων, με πωτρεσ δικασον. Ne prius immensi domine profundi, adeste regnum aetherium, adducitur parricida, post patrem iudica. A parte patris,

quod ab archipirata dimissus est sic. **CESTIVS**. Poenam, inquit, putavit mihi hanc esse morte graviorem. & sic posuit in narratione: Rogabam ut occideret, non impetraui. **VARIUS GEMINVS** ait: In hoc me dimisit, non quia volebat saluum esse, sed ad patrocinium suum: ut quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluisse. **LATRO** dixit: Quis porro vno me miserior est, qui vitam parricide debeo? **DIO-CLES CARYSTIVS** elegantem sensum in proœmio posuit pro adolescente, cum diceret causas se abdicationis non invenire, luxuriæ se occasionem non habuisse, parricidium sibi non obiici, & contra reos se minime laborare: Fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerit. adiecit *ὅτι ἐχὲς κηρὸν πατέρα; Non habet iocandi occasionem.* Et cum tractaret in vltima parte, debere patrem nosse vitia liberorum, & ferre. utique in vnica adiecit: *Πατέρα σου πύτη, ὅτι κηρὸν πατὸς νυκτὶ ἦός ἐστιν ἀρξενός: Expertus es pater, quod norma ad res ingeniosas filius est utilis ac frugi.* **ARTEMON** in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam. *Νῆξ ἀπολόησαντ' ἀναρχή. ἄκισον,* *Navalis classis bene navigantis eductio. attende.* Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre coepit: *Συλῶσ' ἔρημον αἰὸς ἐστ' ἰχθῆς: Navis deferta non reducis est fortuna.* Et vltimum descriptionis suæ sententiam proposuit: *ναυαρχὸς ἀπὸ λιμῶν ἀνήχον: Naufragus è portu soluebam.* Et ad partem narrationis eleganter transit: *ἀπῆσαντ' αὖ πύτες, πῶς αἰὸς δύοσεν, ὅπως ἀπὸ δύο εἰς.* *Exige nunc pater, ut emerferit, quomodo è duobus vnus.* **GLYCON** dixit.

SOLEO dicere vobis, Cestium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laborasse, sensibus abundasse. Itaque quotiens latius aliquid describere ausus est, totiens substiruit: utique cum se ad imitationem magni alienius ingenij direxerat, sicut in hac controuersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione vna & infelici. Nox erat concubina, & omnia ludices, canentia sideribus muta erant. **MONTANVS LVLIVS**, qui comis fuit, quique egregius poeta, aiebat illum imitari voluisse Virgilij descriptionem:

Nox erat, & terras animalia fessa per omnes,
 Alituum, pecudumque genus sopor altus habebat.

Ac

At Virgilij imitationem bene cessisse, qui illos optimos versus Varronis expressisset in melius:

Deserant latrâre canes; urbesque silebant.

Omnia noctis erant placida composita quiete.

Solebat Ouidius de his versibus dicere, potuisse fieri longè meliores, si secundi versus vltima pars abscinderetur, & sic defineret:

Omnia noctis erant.

Varro quem voluit sensum optimè explicuit. Ouidius in illius versu suum sensum inuenit: aliud enim intercisus versus significaturus est, aliud totus significat.

CONTROVERSIA XVII.

Popilius Ciceronis interfector.

LEX. DE MORIBVS SIT ACTIO. Thema. *Popilium parricidij reum Cicero defendit: absolutus est. proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit. accusatur de moribus.*

CONTRA POPILIUM. BASSI SEPYLII. Si accusasset Cicero Popilium, viueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occisum ab isto patrem. vt vno ictu peccet: tantum dabo. pro Cicerone sic liceat pacisci. **GABRII SABINI.** Quod vnum potuimus effecimus, vt veniret tempus, quo Popilius Ciceronem occideret. Popilius, inquit, Ciceronem occidere? Pro te vel patrem. **PORCII LATRONIS.** Profus occisurus Ciceronem, debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Non pudeat te Popili? Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum: effecit vt minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum. felicissime licet cedat actio, id solum efficiamus, vt qui occidit Ciceronem, tantum erubescat. Pro dij boni, occisum Ciceronem, malos mores voco. **ALBERTII SILII.** Cæde cervices tanti viri, & humero tenus relictum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc vnum tamè feliciter fecisti, quod ante occidis patrem quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio iudices moritur, quam pro se clientem. Ad vos hoc patroni exemplum

pertinet. nullos magis odit Popilius, quàm quibus ple-
 ritimum debet. Vbicunque estis, Iudices, qui in istum reum
 federatis, ecquid poenitet absoluisse? ARGENTARIUS.
 Impius est, ingratus est: audeo dicere, parricida. Sensit
 qui defenderat. Respice forum: hic sub Cicerone sedi-
 sti. respice rostra: hic supra Ciceronem stetit. Quantum
 eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus
 est. absceidit ceruices loquentis: hæc est absoluti clientis
 post longum tempus salutatio. Parce iam quæso, Popili.
 Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandavit Anto-
 nius. Duo fecit parricidia: quorum alterum audistis, al-
 terum vidistis. CESTII PII. Si dixero, Adolescencia
 turpis est, infamis pueritia est: respondebit, iam ista Cice-
 ro defendit. Non pudet Popili? accusator tuus viuit. quid
 tam commune, quàm spiritus viuis, terra mortuis, mare
 fluctuantibus, litus eiectis? Parricida sic etiam tu perisses.
 FVLVII SPARSI. Non credidisset facturum Popilium
 Antonium, nisi in mentem illi venisset: illum & parrici-
 dium fecisse. Facinus indignum: à me defenditur Cicero,
 cum Popilium Cicero defenderit. MENTONIS. Non
 magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit præter
 Popilium, quàm nemo Popilium præter Ciceronem de-
 fendere. parricidam quem viuis negat Cicero, occisus of-
 fendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proscripsit,
 qui accusatus est: Popilius occidit, qui defensus est. Si
 damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video
 quid respondeat. Non credet Antonius occisum Cice-
 ronem à Popilio, nisi ei signum attulerit. TRIARI.
 Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici
 Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne à mortuo qui-
 dem manus abstinet, lacerat occisum. Popilli, hoc parrici-
 dium tertium tuum est. POMPEII SILONIS. Nunquid
 magis exonerare te possum? præsta Ciceroni quod Anto-
 nius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio: Ego istud sæ-
 culus facere possum, & patrem occidi. Securi erant amici
 Ciceronis, postquam ad illum Popilius missus est. ARLI
 LI FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronem occidere? at
 quàm bene persuaferat nobis Cicero, parricidium te fa-
 cere non posse! Occidisti tu Ciceronem loquentem? Nun-
 quid, inquit, & aliquis ex tuis venerat index? an nemo
 Ciceroni

Ciceroni timendus est, qui cum Popilio venit? **Q. HA-
TERII.** Qui modo Italiae humeris relatus est, nunc sic à
Popilio refertur? proposito in rostris capite Ciceronis, cum
vnius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber
fuit. **IULII BASSI.** Proscriptus, inquit, erat Cicero. pater
certe tuus proscriptus non fuit. **BLANDI.** Dij manes, Po-
pilij senis, occisi & inultæ patris umbræ, Cicero, te perse-
quuntur, vt quem negasti, parricidam sentias. **CAPITO-
NIS.** Deduxi ad vos reum omnium, quos terra sustinet,
nocentissimum, ingratum, impium, percussorem, bis par-
ricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint. nemo à Po-
pilio quidem, nisi post beneficium occiditur. Nec damna-
tionem tamen ipsius despero. non enim à Cicerone nunc
defenditur. Timeo ne causæ non satisfaciam. maior causa
est, occisum à Popilio Ciceronem queri, quam fuit ali-
quando probare non occisum patrem. Ciceronem quis-
quam potuit occidere, qui audiuit? Minturnensis palus
exulem Marium non hausit. Cimber etiam in carcere vidit
imperantem, prætor ita à conspectus exulis flexit. Qui in
crepidine viderat Marium, in sella figuravit: Non possu-
mus de Popilio queri: eodem loco patronum habuit, quo
patrem. Pompeius terrarum marisque domitor, Hortensij
se clientem libenter confessus est: Hortensius bona Pom-
peij, non Pompeium defenderat. Romulus, horum mee-
nium conditor, & sacratus cælo parens, non tantum vr-
bem fecit, quantum Cicero seruauit. Metellus in Vestæ
æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Han-
nibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Per-
se Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pom-
peius. nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum
conto caput, & defluente sanguine, hunc ipsum inquinat
locum; in quo pro Popilio dixerat. **BUTRONIS.** Quantæ
fuit eloquentiæ! probauit ab eo non occisum patrem, à
quo occidi poterat etiam Cicero. **MARILLII.** Si inimi-
cus essem patronis, optarem vt reus absolueretur. Turpe iu-
diciū, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua de-
fendi potuit etiam Popilius.

DIVISIO. Popilium pauci ex historicis tradiderunt
interfectorem Ciceronis: sed hi quoque non parrici-
dij reum à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Declinatoribus placuit, parricidam reum fuisse. Si autem eum accusant, tanquam defendi non posset: cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidem poterit. **LATRON** non placebat illum sic accusari, quomodo quidam accusaverunt: Obiicio tibi quod occidisti hominem, quod civem, quod senatorem, quod consularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum, Hac enim ratione non aggravari indignationem, sed fatigari. statim illo veniendum est, ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam causam habet **Popilius**, ut detracta eo quod patronum occidit, nihil negotij habiturus sit. Patrocinium eius est civilis belli necessitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius evadere. Licuit enim in bello & civem & senatorem & consularem occidere: nec in hoc crimen est, quod Ciceronem, sed quod patronum. **LATRO** accusavit illum de moribus: primam quod sic vixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronum suum occidisset. Et fecit hac quaestiones, An posset eo nomine accusari quo absolutus est. Si quis, inquit, hodie voley me parricidij postulare, non poterit. Quomodo crimen quod obiici non potest, paniri potest? An in bello civili acta obiici non possint. Honestè dixit, cum hunc locum tractaret **VARIVS GEMINVS**. Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, sed de Reip. moribus. Si potest, quod civili bello actum est obiici, an hæc obiici debeant. Hanc quaestionem in illa dixit. An etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. ad quendam enim nulla debet necessitas compellere. Hoc loco **LATRO** dixit summis clamoribus: Ita tu **Popili**, si **Antonius** iussisset, patrem tuum occideres? Deinde, an non fuerit ei necesse. Potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fingeret. Necesse certè non fuit, manum caputque præcidere mortuo.

COLOR. Colorem pro **Popilio LATRO** simplicem habuit, necessitate coactum fecisse, & hoc loco illam sententiam dixit: Miraris, si eo tempore necesse fuit **Popilio** occidere, quo **Ciceroni** mori? **ALBVRTIVS** dixit, in pœnam **Ciceronis** electum amantissimum **Ciceronis**, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunam esset. **Molestius**, inquit,

inquit, feret, se à Popilio occidi, quàm occidi. MARCELLVS ESARNINVS eundem colorem aliter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius secum: quod Ciceroni excogitabo supplicium? Occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum. Scit mortem nec immaturam esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod non timet: non indignabitur ceruicem hosti porrigere, indignabitur clienti: Popilium aliquis vocet, vt sciat quantum illi defensi rei profuerint. SILO POMPEIVS hoc colore vsus est. Offendebatur, inquit, proscriptione, & quædam liberius loquebatur. non miror: Ciceronis cliens est. tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam: Vterque, inquit, sed diuerso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi: mea, occidere. MARRILLIVS præceptor noster sic narravit: Iussit, inquit, imperator, iussit victor, iussit qui proscripserat: ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica? BLANDVS. Hoc, inquit, loco volui me excusare. dixi, Cicero me defendit. respondit. Scio. me accusauit. I ergo, vt scias plus sibi Antonij accusationem nocuisse, quàm Popilij defensionem profuisse. BVTRO hoc colore Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens amicus. Excogitavi quomodo Cicero sua periret manu. CESTIVS hoc colore: Durissima, inquit, mihi militia in Antonij castris fuit ob hoc ipsum, quòd Ciceronis eram cliens, difficilimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoque vocatus sum quasi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, nisi attuleris caput. magisque admiratus est potentiam suam, quod Ciceronem Popilio non licebat occidere. FVSCVS ARBELLIVS hoc colore vsus est: Antonij se partes secutum, vt si quis posset, Ciceroni prodesset: facta proscriptione ad genua se Antonij procidisse deprecatum pro Cicerone: offensum Antonium, eo magis dixisse: Occide, quem mori non vis. Hic color displicebat Passieno, quia ad testem ducit. nam si hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat habet, sed habet quod gloriatur. HISPO ROMANVS vehementi colore vsus est, & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit, aliter se causam acturum Popilij, aliter Antonij:

pro Popilio dicturum. Occidere nolui, coactus sum: pro Antonio dicturum. Occidi Ciceronem oportuit. & dixit locum, aliter non potuisse pacari Remp. quam si ille turbator otij è Rep. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est: Quid ille, inquit, cum Antonium hostem iudicaret, & omnes Antonij milites, non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. VARIUS quidem minus dixit: Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui conzumeliis afficeret, antequam occideret, & viuum laniaret. ARGENTARIUS dixit: Vocatus veni, post proscriptionem Antonius terribilior erat factus etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere: quid facerem? Non parète vno modo poteram, si me occidisset: hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quo Popilius venit, nemo non aliquid noui voluit dicere. LATRO ait: Præcluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebatur. Popilius vt venit, admissus est. CESTIVS dixit: Vt renuntiatum est Ciceroni, ait: Popilio temper iaceo. HISPANVS CORNELIVS fecit etiam querentem Ciceronem: Popili, tam serò? ALBTIVS dixit: Quid est, Popili? ecquid tuto lateo? nunquid murandus est locus? Inepte AVIDIENVS PAVLVS, quid induxit Ciceronem, tum maxime orationem pro Popilio legentem. ET MYRRHEDIVS non est passus hanc controuersiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, dixit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

CONTROVERSIÀ XVIII.

Ter abdicatus venenum terens.

THEMA. Ter abdicatus, ter absolutus deprehensus est à patre in secreta domus parte medicamentum terens. inzerz gat, quid esset? dixit, venenum: & velle se mori. & essu dit. accusatur parricidij.

PRO FILIO. CESTII PII. Dic quid commiserim!
certè

certè nec secreta te fallunt. dimittam te : intelligetis cui parauerim , dic quid ante commiserim , nisi forte contentus es reo obiicere parricidium , patricidæ nihil. ARGENTARIJ. Volo mori , quia reus fui. quid ergo ? reu uiuet , quia sordidatus assidebit pater ? Reuertar ad venenum. quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. ALBVTII SILI. Quare ergo non moreris ? Non iuuat me mori , si quem alium iuuet. Vt interuenit pater , in has cogitationes abij : Ergo quisquam tam infelix fuit ? ergo quisquam me magis odit , quàm ego ? misereri mei cœpit. VARIJ GEMINI. Ter , inquit , abdicatus es. Videris mihi pater obiicere , quòd tandiu uiuam , quòd venio , quòd pro me loquar. Nolite mirari : tantum iucundum est innocentibus mori , quàm miseris defendi. CORNELIJ HISPANI. Scio quosdam periclitanteis illa iactare. Nunc primùm causam dico. hoc ego dicere non possum. Iterum reus fui : nec dubito , quin vobis in odium venerim , cum ipse me oderim. PORCII LATRONIS. Ter causam dixit , accessit ad hæc supplicia mea venenum : hoc si tibi satis non est , uiuam.

ALTERA PARS. ALBVTII SILI. Testor deos immortales , hoc me tribus iam cauisse abdicacionibus , ne in domo mea venenum deprehenderem. Parricidij reus uiuit , qui abdicatus mori voluit. In quam angusto domus meæ fortuna posita est , aut patri pereundum est , aut filio. Quid habes , quare me mori velis ? Viuunt orbi , viuunt naufragi , viuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum se mori velle dicat , vitam rogat. Teneo parricidam , quod apparet etiam in suam mortem paratissimum. CORNELIJ HISPANI. Nolite mirari , si debitas vires dolori meo non exhibuero : tribus iudiciis experti estis , patres accusare non posse. VIBII RVFI. Cum tantum est quod fateris , quantum est quod negas ? Tu venenum quaesisti , tu venenum emisti , tu venenum intulisti in eam domum in qua habebas inimicum patrem. rectè vitam odifces , si iam tibi parricidium obiecisssem. Vis scire quid peccaueris ? indica quis tibi vendiderit. dicetur illi : Tu venenum vendebas cuiquam ? tu ter abdicato vendebas. sine dubio sciebas cui daturus esset. ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Si me cum isto includitis , moriar , vt

vobis hanc faciam inuidiam, quam iste mihi facere voluit. **VARI** GEMINI. Quæritis, filius meus venenum cui parauerit? non bibit. **POMPEII** SILONIS. Mihi, inquit, parauit. & hoc est patri parare. Absolutus mori vult: reus viuit. **MVSÆ**. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debeat habere, quam parricida? habuit, inquit, Demosthenes venenum, & vixit. Id est, Ego tibi pater, quod Demostheni Philippus. **PORCII** LATRONIS. Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat. Nunquid deprehendisti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium est; quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo viuo patre: & hoc parricidium est. Miser, & quæ timui ne biberet venenum, quam ne daret. **ARELLII** FVSCI PATRIS. Mihi, inquit, parauit venenum, ne quis dubitet an alium possit occidere. **IVNI** OTHONIS PATRIS. Reus est parricidij, qui mauult mori, quam patrem videre. quomodo vultis magis probem vobis illum noluisse? non vult mori. **MOXI**, inquit, volui. quære? quia ter vicisti. Si mihi creditis, parricidium facere voluit: si isti, à me parricidium fieri voluit. Qualis est reus, cuius hoc vnum patrocinium est, indignum se vita fuisse? Dico tam iniustum tibi patrem fuisse, vt occidere volueris: tam iniustum ipse confiteris, vt mori volueris.

DIVISIO Non puto vos exigere diuisionem, cum coniecturalis sit controuersia. habet tamen dissimilem ceteris coniecturam, & duplicem: non quomodo solet aut inter duos reos, cum alterum coarguimus: aut inter duo crimina, cum alterum probamus, vt id alterius fiat probatio: tanquam cum dicimus adulteram fuisse, vt credatur etiam propter hoc venefica. In vno homine coniectura duplex est. quærimus enim, vtrum venenum in suam mortem, an in patris parauerit.

COLOR. Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latio, vt nihil mutaret, sed diceret: Mori volui tædio abdicationis, & infelicitatis assidua, cum in hoc tantum sordes ponerem, vt cum maiore tormento positas resumerem, & absolutio mihi vni, non finis esset periculi sed initium: incipit præter coniecturam, & illa prima vulgaris in eiusmodi controuersis & petrita quæstio incurere,

tere, an venenum habere in mortem suam liceat. ALBERTIVS illo colore pro adolescente dixit, non fuisse venenum. Cum putarem, inquit, odio esse patri meo, volui experiri affectum eius, quomodo mentionem mortis meae ferret. itaque palam, & ita vt interueniret pater, tenui. FVSCVS ARRELLIVS eodem colore vsus est, sed aliter: Non dixit, Experiri patrem volui, sed vt miserabilem me patri facerem. MYRRHEDIYS pro cetero stupore suo dixit, medicamentum se parasse ad somnum: quia assidue sollicitudines, vigiliarum sibi facerent consuetudinem Vfus colore est: & Publiam sententiam dixit: Abdicationes inquit, suas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cum loqueretur de hoc genere sententiarum, quo iam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publio, quasi iam ille hanc insaniam introduxisset. CASSIVS SEVERVS, summus Publij amator, aiebat, non illius hoc vitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur, mitterent ea, quæ apud eum melius essent dicta: quam apud quenquam comicum, tragicum, aut Romanum, aut Græcum: vt illum versus, quo aiebat vnum versus inueniri non posse meliorem:

Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet.

& illud de eadem re dictum:

Desunt luxuria multa, auaritia omnia.

& illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent conuenire:

O vita, misero longa, felici breuis!

Et plurimos deinceps versus referebat Publij disertissimos. Deinde auctorem huius vitij quod ex captione vnus verbi plura significantis nascitur, aiebat Pomponium Attellanarum scriptorem fuisse, à quo primum ad Laberium transisse hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutum studia transtulisset. Nam vt transeam innumerablem, quæ Cicero in orationibus aut in sermone dixit, & nota vt non referam à Laberio dicta, cum Mimi eius, quicquid modo tolerabile habent, tale habeant: id quod Cicero in Laberium Diuus Iulius ludis suis Mimum produxit, deinde equestri illum ordini reddidum iussit ire, sessum in æquestris: omnes ita se coarctauerunt, vt venientem non reci-

perent multosque tunc in senatum legaret Cæsar, & ut re-
pleret exhaustum bello civili ordinem, & ut his qui bene
de partibus meruerant gratiam referret. Cicero in vtram-
que sem iocatus, misit ad Laberium transeuntem: Rece-
pissim te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem re-
misit: Atqui soles duabus sellis sedere. Quia Cicero male
audiebat tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari,
sed vtriusque adulator. Vterque elegantissime: sed neu-
ter in hoc genere seruat modum. Ab his huius studij dif-
fusa est in plures imitatio. Sed, ut ad controuersiam redeam,
CASSIVS SEVERVS aiebat, placere sibi illum colorem:
Mori volui. Et quasdam dixit inter disputandam senten-
tias: Tertio inquit, cum abdicaret, aiebam: Nihil tanti est:
infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater &
infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat: Mihi ser-
ua istum animum. facies quod voles absolutus. Quare er-
go nunc non moreris? dicet aliquis: Primum, non semper
idem miseris libet, nonnunquam iuuat cum fortuna sua
concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis: quare non
moriar interim? quia puto te velle. OTHO IUNIUS inest-
ptam sententiam videbatur dixisse: Non multum interest
mea, aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

CONTROVERSA XIX.

Mater cæca filium retinens.

LEX LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIAN-
TVR. Thema. *Quidam cum haberet uxorem, & ex ea
filium, peregre profectus, & à piratis captus, scripsit de re-
demptione epistolas uxori & filio. Vxor flendo oculos perdi-
dit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta pescit.
Non remanentem, alligari vult.*

PRO MATRE. CESTII PII. Non est quòd mulieris
affectum legè æstimetis, quia minatur: omnia fecit, ne fi-
lius alligetur. Navigaturus reliquit vxori filium: nec ad-
huc cæca erat. **ALBVTII SILI.** Deducite filium, itaque
tene, complectere. audeo dicere, hoc par ne piratæ qui-
dem diuiderent. si vellet filium alligare, pateretur ire
quo

quò properat. Ego tu adolefcens, matri tuæ nec decem mensium quidem alimenta reddes? si pascere non vis matrem, expecta saltem vt efferas. TRIARI. Legem attulit, qua catenas minetur, causam qua timet. MARCELLI AEFERNINI. Si perseueras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. FVLII SPARSI. Mater si non pascitur, moritura est. Pater etiam si non redimitur, pascitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo supersunt & oculi & alimenta.

ALTERA PARS. CESTII PII. Matrem meam imitari volo, amate me docuit. Vnius vinculis duos alligat. Si matris exemplo pius esse voluero, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Desertorem tuum apud patrem inuenies. VARIII GEMINI. Qualis fortuna est, cui victo mater catenas denunciât, victori eundem est ad piratas? Omnia licet patri præstem, meliorem tamen habuit vxorem. Quam multi me putant, quia nolim ad patrem redimendum ire, cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, si eam apud vos relinquo: patri quid timeo, si eum apud piratas relinquo? BVTIONIS. Oculos certe etiam mihi, ne plus marito præstiterit vxor.

DIVISIO. LATRO hanc controuersiam, quasi esset tota officij, declamauit, nullas quæstiones iuris inferuit, sed comparauit inter se incommoda patris & matris: & tanquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendam cæcam matrem sustinere. Et sic eam diuisit, vt diceret: Hoc quod pater desiderat vtile est patri. Nouissime tractauit, ne patri quidem vtile. vtiq; si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis vehemens fuit. APOLLONIVS GRÆCVS ET BVTIO fatuam quæstionem mouerunt primam. An lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantum nomen pertineat. Illi sunt omnia priuilegia data: & ipsam pœnam non alentium, esse signam non muliebris potestatis. Res est ineptior quam vt coarguenda sit: itaque transeo. Illud vnum quod dicebat POLLIO ASINIVS, referam: Nunquam tentari debere in causa verecunda improbam quæstionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæstionem, An lex de alendis parentibus

non pertineat ad matres. An viuis parentibus, filius inquit, familiar nulli poterit seruire nisi patri, omni alia seruiture liber est. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quam nauigare iubeat: primæ partes sunt patris, secundæ matris. **ALBTIVS** non iuris fecit illam quæstionem sed æquitatis: ita tamen, vt iuri adiungeret, & matris prius esse, quàm patris officium. **STILO** **POMPETVS** illam fecit quæstionem: An quotiens duobus communis esset potestas, eius tota fieret, qui præsens esset. Puta, inquit, te seruum esse communem, huic domino seruias, qui præsens est. puta fundum esse communem; is fructus percipiet, qui præsens est. Illam quæstionem huic duram subiecit: An nunc pater, nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, cuius iura habeat, qui liberi hominis non habet? pater nullam habet in te potestatem: mater in totius legis possessione est. Est iam non commune illi ius in te, sed proprium. **VARIVS GEMINVS** sic diuisit: An non semper filius cogi possit, vt matrem alar. Deinde, An nunc cogendus non sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Transeo illos qui non possunt, ægrotos & inuites. Aliquis ad propellendum hostem proficiscitur, in cuius vnus militia posita est salus publica, hunc retinebit mater? puta legatum, de summa Rep. puta fæderis. huic mater vincula iniiciet? Per partes comparando vtrumque officium: Ille, inquit, peregre est, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: ille alligatus, tu soluta es. at tu cæca es. ille hoc infelicior, quod videt. Quid enim videt? cathenas suas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putauerunt, nisi domi manere & flere? **LATRO** dixit, pro matre submisit & leniter agendum. non enim vindictam, inquit, sed misericordiam quærit: & cum eo adolescente consistit, in quo ita exigit pietatem, vt impediatur. Aiebat itaque verbis horridioribus abstinendum, quotiens talis materia incidisset. ipsam orationem ad habitum eius, quem mouere volumus ad affectus, molliendam. in epilogis nos quoque vocem de industria infringere, & vulum deicere, & dare operam, ne dissimilis sit orationi orator: compositionem quoque illis minorem conueni-

uenire. CALVVS; qui diu cum Cicerone iniquissimam lit-
tem de principatu eloquentiæ habuit, vsque eo violentus
actor & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret
Vatinius reus, & exclamaret: Rogo vos Iudices, num si iste
disertus est, ideo me damnari oportet? Idem postea cum
videret, à clicatibus Catonis rei sui Pollionem Asinium
circumuentum in sorte, imponi se supra cippum iussit:
(Erat enim paruulus statura: propter quod etiam Catullus
in hendecasyllabis vocat illum Salaputrium disertum) &
iurauit siquam iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori
suo fecisset, se in eum iuraturum Kalumniam: nec vnquam
postea Pollio à Catone aduocatisque eius aut re, aut verbo
violatus est. Solebat præterea excedere subsellia sua, & im-
petu elatus vsque in aduersariorum partes transcurrere. Et
carmina quoque eius, quamuis ioca sunt, plena sunt ingen-
tis animi. Dicit de Pompeio:

*Fasciolarum qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc sibi velle virum?*

Compositio quoque eius in actionibus ad exemplum De-
mosthenis riget: nihil in illa placidum, nihil lenè est, om-
nia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem
pro Messio, tunc tertio causam dicente, habuit, non tantum
leniter componit, sed cum dicit, Credite mihi, non est tur-
pe misereri: & omnia in illo epilogo fere non tantum emol-
litæ compositionis sunt, sed infractæ. In hac controuersia
Publiam sententiam dedit. VERTVS quidam rhetor,
staturæ pusillæ, in quem Euctemon homo venustissimi in-
genij Græcè dixit: Antequam te viderem, nescio rhetor
an soratos esses. Fuit autem CESTII sententia: Captus est,
inquit; pater: si te capti mouent, & hæc capta est, & quasi
non intellexissemus, ait: Nescitis dici captos luminibus? &
illud dixit: Mittes tamen epistolam infructuosam. odisse
illam debes. hæc est quæ matrem tuam excecavit, & illam
falsissimam, in quâ multi incidunt: Propter hoc ipsum, in-
quit, magis flebilis est, quod non potest flere. Et iterum in-
quit: Lacrymæ matri desunt, causæ supersunt: tanquam cæ-
ci flere non soleant. Memini CRISPVM quendam antiquum
rhetorem, in illa controuersia viri fortis, qui tertium filium
retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidisset ocu-

los, alter in acie manus: Exsurgite nunc viua cadauera, rogare pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter quos roget, non videt: alter quos roget, non habet. Multis compositio belle sonantis sententiæ imposuit. Itaque meminî LATRONEM PORCIUM, vt exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime quia Triarius compositione verborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controuersia, cum magna quasi fluere & concitata, sic locum conclusisse: Inter sepulchra monumenta sunt. Et cum scholastici magno clamore laudarent, inuectus est in eos vt debuit: & hoc effecit, vt in reliquum etiam quæ bene dicta erant, tardius laudarent, cum insidias vererentur. GLYCON dixit: Παρρηδὴ μήτηρ, ἴδὲ λάβει τέκνον. Ταλαίπωρε ὄρα's; βαρὺν σοι. ἐκκόπησέ σ': εἰ μὲ φησάν, εἰ ἀέφεισ, ὄπισθρον, ἴνα θυῆς. *Accurre, mater: vade, recipe filium. miser vides? accedit ad te, vicit te. Si me non alis, inquit, expecta vt sacrifices.* HYBRÆAS in hac controuersia dixit: Τέκνον, καὶ με φεύγεις, κατὰ νόμον δ' ἵπαι-τέλοσσι. *Fili dolo, quamuis me fugias, te repetens. Nec quibusdam corruptum videbatur: ROMANVS tamen.**

CONTROVERSIA XX.

Quinquennis testis in procuratorem.

THEMA. Mortua quidam uxore ex qua filium habebat, duxit aliam: sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cum frequenter essent iurgia nouerca & prinigni, iussit eum semigrare. Ille trans parietem habitacionem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familia. Quodam tempore pater familia in cubiculo occisus inuentus est, uxor vulnerata, communis paries perfoctus: puer iubetur percussorem cognoscere, ille procuratorem digito denotauit, accusat filius procuratorem cadis, ille filium parricidij.

ARELLI FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putauî. Quis ferret te voluntarium testem in forum venientem, etiam si venires dictura pro filio? miserime puer, quamuis periclititer, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis infis-

nis vestigiis : itaque iam tibi cum matre non conuenit.
 Quamdiu mater vixit , pater me fuit procuratore conten-
 tus. Non facile fit parricidium. Vis scire quantum natura
 possit ? etiam infans pro patre loquitur. TRIARII. Vno
 patre adultera , moriente conscia , mortuo testis. Aliquis
 vno teste contentus est ? dabo puerum. aliquis vno teste
 non contentus est ? dabo populum. Obicit priuigno par-
 ricidium , filio mendacium. Intrat procurator qua solebat.
 Dic puer , quis patrem tuam occiderit. dic audaciter , eun-
 dem nominas , quem populus. Nox placet sceleri : prorsus
 adulteri tempus. Habui patrem tam bonum , vt cum vxor-
 tem habere vellet , tamen me nouercam habere noluerit.
 Quo mihi lumen ? tantum admissuro nefas opranda nox
 est. Quid , inquit , ante peccaui ? dissimile , memento e-
 nim de homicida queri . potest tirocinium esse homici-
 didum , parricidium non potest. Lumen attulisti vt discer-
 neret. erat illic quam leuiter vulnerare deberes. Videmus
 adactum in præcordia gladium . sic ego nouercam vulne-
 rassem. Frater , quæro an videris procuratorem proxima
 nocte , nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego ta-
 ceam de adulterio , quod persequitur etiam populus ? ego
 taceam de parricidio , quod persequitur etiam puer ? Tes-
 tor vos Iudices. Saluum patrem reliqui. O magnam in
 contrarium sæculi nostri peruersitatem ! inuentus est qui
 patrem posset occidere , & nouercam non posset. etiam si
 quis occidere patrem non potest. nouercam potest. SE-
 PULLII BASSI. Dum perfodio parietem ; aliquis sentiet.
 Cuius vis leuissimum somnum : pueri , an senis , an mediæ
 ætatis ? Pueri ? frater sentiet. senis ? pater. mediæ ætatis ?
 nouerca. Quærerem quàm sordida domo natus esset , si vl-
 lam habuisset : nunc inquisitionem nostram humilitate
 effugit. Non miror si nescis , quàm difficile sit patrem oc-
 cidere , cum incertum habeas patrem. ALVTII SILLI.
 Quæro à te mulier , an filio tuo credendum putes. Liceat
 mihi nutrire puerum : ne cum matre illi , ne cum tutore
 queat conuenire. Tres in cubiculo sunt. patrem occidis ,
 puerum contemnis ; adulteram non times. Singulis se ser-
 uiliterque offerebant : puer stabat ante omnes : percus-
 sor latebat post adulteram. Quid ante peccaui ? cuius vxor-
 tem corruipi ? quod si fecissem , hominem occidere possem

ciliotem partem habent: non est vtile, cominus congre-
 di: facilius latent, quæ non comparantur. In hac contro-
 uersia duo vel tres rei. nouerca enim procuratori coniun-
 gitur. Itaque à filij parte vtique aiebat prius accusandum:
 quia vnum debebat crimen defendere, duo obicere, &
 adulterij & cædis. si qua sunt ex vtraque parte difficilia,
 non colorem, sed argumentationem desiderant. Itaque
 ne modum excedam, præteribo. Circa vulnus nouercæ
 quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas: immo multi
 ineptas. Prius illa quæ belle dicta sunt, referam. **FVSVS**.
 Vt districta leui vulnere est cutis, non credas factum ma-
 nu priuigni, credas amatoris. **PASSTENVS** ait: tam leui-
 terte vulnerauit dextera illa, cui nec paries obstitit, nec
 pater? **VARIVS GEMINVS** dixit: Da ferrum testi meo;
 fortius feriet. **CESTIVS** dixit, cum descripsisset quàm le-
 ue vulnus esset: Nocueras, inquit, mihi, si amica tuæ no-
 cere potuisses **NIGER BRVTIDIVS** quotidiano verbo sa-
 tis significanter vsus est: Riualet, inquit, occidit; ami-
 cam lauciauit. **HISPO ROMANVS** eiusdem generis rem
 dixit: Ostende nouerca, ostende id quod amator tuus vel-
 licauit. **BASSVS SEPVLIVS** dixit: Maritum occidit, adul-
 teram strinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus i-
 bi ante omnes **MVSA** vester: cum vulnus nouercæ descri-
 psisset, adiecit: At hercules pater meus tanquam paries
 perfossus est. **MVRRHEDIVS** patrociniū putat esse,
 quod causæ suæ sanguinem misit. **NEPOS LICINIVS** ait:
 Non est illud vulnus, sed ludentis adulteri morsus. **SE-
 NIANVS** ex illa stultorum nota sententiam protulit. Non
 vulnerauit, inquit, noueream, sed viri sui sanguine asper-
 sit. cum illic vulnerata ponamur. **VINITIVS**, exactissimi
 vir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat,
 solebat hanc sententiam Seniani decidere, & similem il-
 li referre in oratione dictam Montani Voriēni. **SENIANVS**
 in hac eadem controuersia dixerat: Nihil puero
 est teste certius, vtique quinquenni. Nam & ad eos per-
 uenit annos, vt intelligat: & nondum ad eos, quibus
 fingat. Et hæc definitio, inquit, ridicula est, nihil esse
 puero teste certius, vtique quinquenni: puta, nec si qua-
 drimus puer, testis est, nec si sex annorum. Illud venu-
 stissime adiciebat: Pures, inquit, aliquid agi, omnia in-

hac sententia circumspēcti hominis sunt, finito, exceptio. Nihil est autem inamabilius, quam diligens stultitia. MONTANI VOTIENI sententiam huic aiebat esse similem, & deridebat. Acre omnino & expectatum est animal, canis utique cathenarius paratus. Erat autem non aequus ipsi Montano. accusauerat illum apud Cæsarem à colonia Narbonensi rogatus. At Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die quo accusatus à Vinitio decertauerit. in Vinitij actionem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS, Rogo, nunquid putas illum alteram partem declamasse? Grauis scholasticos morbus inuasit. exempla cum dixerunt, volunt & illa ad aliquod controuersiae thema redigere. Hoc ut aliquando faciendum est, cum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia, & longè arcessere, sic quomodo fecit in hac controuersia Musa, qui cum diceret pro filio, locum de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Croesi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui plus quam quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putauit ubique nominatum esset quinquennium, sententiam fieri. quia Latroni bene cesserat, qui cum diluisset vulnus exiguum, dixit: Aspicite istam, uix adparentem cicaticeam. rogo uos, non putetis puerulum fecisse, & ne puerulum quidem quinquennem? GALLVS VIBIVS improbam dixit sententiam, cum eadem describeret. Occidit, inquit, maritum, nouercam laesit, puero pepercit, etiam hunc putabat suum. Valde enim puero Cestius aiebat parcendum. Itaque dixit, cum laudaret eius testimonium: Procurator natus es. HERMAGORAS hunc sensum de ceteris posuit. *Μουσιον ἀδελφὸς φέρμας. Inanis neglectus.* Blandi sententia laudabatur, cum descripsisset à puero demonstratum procuratorem. O digitum multa significantem. EVCTEMON dixit, *Μητέρας ἔχρησεν ἔμπαν μέρτερον ἢ νεύλον δισθεῖς, ἢ πυδίων ἀξίον τῶν μινυτοῦ ὄλον καὶ πατρὸς.* Nouerca utendum dat spirantem testem, ὀπὲ puer, tali omnino matre & patre digne. MYRRHEDIVS mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset nouercam disputare contra filij sui testimonium. Facit, inquit, quod solet. pro amatore sanguini suo non parcat. NICOCRATES LAGON aridus & ex-

suc.

fuccus declamator dixit : Τὸ ἴδιον μὴ ἴσως ἐφείσαστο ; Ἐ
 δ' ἐμῶν κατὰ φρονήσεν , Suo quidem testi pepercit , meum ve-
 ro contempsit. HERMAGORAS cum miserabilem dixisset
 pueri conditionem esse , qui infestus nouercae & procura-
 tori redderetur , dixit iam procuratorem clamare ; Οὐκ ἔ-
 στω ἡμῶν. Non est noster.

CONTROV. XXI.

Dementiae accusatur , qui seruo filiam iunxit.

THEMA. Tyrannus permisit seruis , dominas suas rapere.
 Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos , qui filium &
 filiam habebat , profectus est peregre. cum omnes serui domi-
 nas suas viuisent , seruus eius virginem seruauit. occiso ty-
 ranno reuersi sunt principes , in crucem seruos sustulerunt.
 Ille manumisso filiam iunxit. accusatur dementia.

CONTRA PATREM. ARGENTARIJ. Habermus so-
 latium , si has nuptias fecisset tyrannus , non pater. ha-
 be nunc illi honorem : fac dotalem : sine dominam custo-
 diat. Sanum putatis esse , qui mauult tyrannum imitari
 quàm seruum ? pater noster honestis parentibus natus.
 qui enim aliter conditionem matris nostrae habere potuis-
 set , si tantum ingenuus fuisset ? CESTII PII. SOROR,
 opto tibi perpetuam sterilitatem. Cum dicerem , Mantu-
 mittamus seruum : aiebat : Expectemus sororiae nuptias.
 Ergo tibi soror , vt honestos habeas liberos , adulteran-
 dum est ? Fecit se similem tyranno : filiam raptis , liber-
 tum cruciariis. Plus seruo dominus permisit , quàm tyran-
 nus. Qui fecit has nuptias , infans est , aut tyrannus.
 Quis hoc potest credere , optandum filiae fuisse , ne finire-
 tur tyrannis , ne rediret pater ? Si interrogauero pa-
 trem , quòd grauissimum in tyrannide fuerit scelus : si
 sanus est , respondebit , Quòd dominae seruis collocatae
 sunt. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus , quem sa-
 nus pater dotalem dedisset. gener tuus ipsis nuptiis cru-
 cem meruit. Egregium generum , cui nihil est glorio-
 sius , quàm quòd inter cruciarios non est. Grauiissima quo-
 que ipsi seruo facta est iniuria , dominam suam non licuit

illi seruire virginem. **BLANDI.** Fecit etiã seruo iniuriam cum detraxit abstinentiã gloriã: nuptiis suis manuifusus est. **O** matrimonium omni adulterio turpius! **LVLI BASSI.** Liberata Rep. quod me tristem vidistis, nolite mirari. nobis etiã auum viuit tyrannus. Virginitatem quam sub tyranno seruauerat, perdidit sub patre. Die furcifer, qui sororum meam virginem seruasti? dic, si placet, mihi. Non vitiauit, inquit, cum liceret illi. Itane dignus est nuptiis, quia indignus est cruce? ex cella migrabit in cubiculum tuã domina; vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam. **CORNELII HISPANI.** Melioris conditionis sunt viciatã quã virgo: illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida prãmium accepisti? etiãnum aliqua ex edicto tyranni nupta est, qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset. Quod ille, inquit, filiam meam virginem alteri seruuit. Nunc maritus est qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quam rapor esse. Is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est. propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicè seruitutis spatium indignius visum est, nihil diis hominibusque minus ferendum. itaque tyrannus post hoc occisus est. Desponsa est puella: omnia ex edicto tyranni facta sunt. **ALBVTII SILI.** Egrezius gener, cuius hæc vna gloria est, quod comparatus cruciarius frugalior est. Melius seruus custodiuit dominam, quã pater filiam. Propitius pater ita filiam suam collocauit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cum sanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiã, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, seruos in crucem? quomodo qui sic fugis, sic collocas? Honestius exul es, quam socer. si voles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundem est. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Ex seruo gener, & ex domina vxor, ex domino socer est factus. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri similis est. Quid de patre non querat? tyranno similis est. Miserima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. In filia tua coëgisti, quod tyrannus

rannus tantum permiserat. Nunc nobis, pater, si sanus es, exulandum est. Quid enim miserius accidere potest, quàm is status in libertate, quem ceteri vix ferunt in seruiture? fugimus, ne seruiremus. Felicitatem nostram in calamitatem conuertit. Aliquando enim fuit satius, eum ceteris contumeliam ferre quàm liberatis omnibus, solus in tyrannidem reiici. Seruo libertatem dedit, filiaë seruitutem. Seruo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi velit, quod serui meritum laudat: tyrannum enim laudare debebat. Seruus non stultus tergum & caput suum deliciis præsentibus prætulit. Si dicit se timuisse tantum, laudabo, & hanc illi etiam nunc optabo mentem. Cæteræ honestos inuenerunt seruos: hanc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed vt domina nuberet, conseruula de cellula exacta est. Nullum in tyranno maius scelus fuit, quàm quod tibi libuit imitari. O te soror miseram, quod ista non sub tyranno passa es: iam enim pati desisses. Hoc tu putas præmium esse. Quia dominam non violauit, violet quantum volet. Iste vero, vt dicis, iniuriam tibi fecit: qui affinitatem tuam moratus est. Si non cessasset, iam fortasse ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, si possumus, parem: sin minus, non erubescendum: cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur vxor: quem adiungamus ad domum, non quem ex censu deleamus. PORCII LATRONIS Qui omnia ruleramus, hoc fugimus. Vocat seruum: & quæ a cruce non meruerat, mereri iubet. Itane furcifer tu potuisti dominam complecti? putasti autem te per tyrannum victurum, aut semper futurum patrem? Felicissimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui custodiuit dominam à stupro, se à cruce. Cum infelici face ad dotalem suum noua nupta deduceretur, si qua fides est, exhorruui, quasi repositum esset edictum. Cogitabam, quem sorori virum eligerem, simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas conditiones, quæ ante profectionem fuerant. aiebam, Illo tempore & aliaë virgines erant. Non vitiauit, inquit, sub tyrannide. O nos felices, si ne nunc quidem. TRIARIVS. Age, hoc non est præmium, vnum spectare

omnium cruces? Certum habeo, si habuisset tyrannus filium, non scripisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cum maxime tegenda sunt.

VARI GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum. hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi cum irascitur: seruis ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem suam reddam: nempe frugi seruum. Seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post tyrannidem gesta sunt. non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura, si sub tyranno vitata esset, haberemus. Hoc non tibi uni accidit. Nondum tyrannus occisum puro, etiam nunc tyrannicas nuptias video. **MARILLII.** Nunc sciam, an merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem. hoc quod obiticio, qui in pluribus fecit occisus est. **LVNITII.** Nunc in domo nostra matrimonium est: cuius me puderet, etiam si raptus esset. Quam miseros putatis iudices esse eos, quibus quidem duo quæ miserima fuerunt, optanda sunt: tyrannus, & raptor. Vna generi tui commendatio est, quod se aliquando ista puella prauit indignum. **VALLII SYRIACI.** In eadem conditione iudices sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nupserit. & tamen quid ille meruit, quando per dominum licuit, innocentiissimus seruus. **SEPVLLII BASSI.** Nuptias clausa domo fecimus. In contubernium deducta serui domina est: ira iste dexteram sororis meæ, nisi dum manumittitur, non contigit. **POLLIONIS ASTINII.** Inter nuptiales fescenninos in crucem generi nostri iocabantur. Miserrimum egisse me diem memini, quo seruire cæpit resp. Miserrimum diem egisse memini, quo ne exilium fugimus, inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse vernularum tuorum nouera es; Pater, volo ducere vxorem: dic quàm mihi ex ancillis despondeas.

CONTRA ALBVTTII SILII. Seruauit dominam, si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset.

DIVISIO LATRO in has quæstiones diuisit. An etiam si non debuit filiam sic collocare, dånari tamen ob hoc non possit dementia. Licet, inquit, mihi filiam meam cui velim collo-

collocare. istos modo & ...
 hinc. Male collocare ...
 rui in, qui adhibere ...
 tate ob hoc damnari ...
 fer, non fatum regem ...
 videmus, facta est ...
 lum collocare debet ...
 meri seruis, non ...
 Deinde. An bene ...
 tant: deinde an ...
 superat. An ...
 mino veterem ...
 te. Et tyrannus ...
 hoc bene ...
 riam feci, si non ...
 tamen solutum ...
 lia in tyrannide ...
 tibus suis, hac ...
 hac matrimonium ...
 hoc nullus. de ...
 manumittitur: De ...
 COLOR. LAT ...
 tiallet seruis, hinc ...
 futurum ut libera ...
 sent dominas suas ...
 mum tyrannidis ...
 Et tamen: que ...
 cum videret, in ...
 ego futurum ...
 Serui quoque non ...
 gi fuerat, nequam ...
 et. lamuræ ...
 ter, & hoc non ...
 co tyrannidem ...
 p viderem tum ...
 bono matris. ...
 uale. raptus ...
 NISI in ...
 abstinere ...
 fortasse serui ...

collocare. isto modo & repudium remisero genero. Accusator. Malè collocaſti filiam : & multi alij. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias ſuas? avari. Sed mala cauſa eſt: nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere. Ego iſtud an ſine ratione fecerim, videbimus: ſatis eſt, ſi ſana mente feci. Deinde, An ſic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diuiſit, An etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referenda fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit: deinde animo. Factum quale? Non dominam conſtituprauit. Auge beneficia: nec dominum occidit, nec domino venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permittit dominam rapere, non coëgit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum: alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata: tunc gamen ſolacium fuiſſet, cum multis pati. Denique quòd alix in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis ſinis expectabatur iniuriæ, in hac nullus. denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus: Deinde de animo ſerui.

COLOR. LATRO colorem à patre filij, quare non vitiaſſet ſeruus, hunc fecit: timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum vt liberata Rep, omnes pœnas, qui contaminat ſent dominas ſuas, darent: & aduentare iam tempus vltimum tyrannidis videbatur, cum ad ſummam eſſet perducta rabiem: quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cum videret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos, clamabat: Hoc ego futurum ſciebam. In vltima oratione LATRO dixit: Serui quoque nomine tecum queri poſſum: quem qui frugi fuerat, nequam feciſti. **ALBVTIVS** hoc colore vſus eſt. Immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. **CESTIVS** dixit: Ego planè non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem, habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, vt ſi virginem ſeruauet, nuptiis dominæ manumitteretur. **VARIUS GEMINVS** ait, Fortaſſis amicam habebat. hac delectatus abſtinuit. nam quidam virginum concubitum refugiunt. Fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram, & illud quod

nequam quoque seruos interdum frugi facit, malam fortunam timuit, & hanc sententiam quæ valde circumlata est, adiecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset? & illud dixit: Ad hoc pater ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus? **BYRBO** voluit videri reuera mente lapsam patrem, & in narratione hoc dixit: Quam mæstus venit domum ab edicto tyranni! quantum in sinu filiarum fleuit puto illo tempore mentem esse concussam. **VARIUS GEMINVS** dixit de abstinentia: Sic contaminare dominam suam, & trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo maus narrem. Iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A parte patris magis de festione opus esse dicebat **LATRO**, quam colore. **VARIUS GEMINVS** factum ipsum defendit, magnos viros fecisse, vt libertinas vxores ducerent. **M. Cato**, inquit, coloni sui filiam duxit vxorem. Sed ingenuam. Respondeam: Sed **Cato**, plus interest inter te & **Catonem** quam inter libertum & colonum. Quam multa bona haberet subiectus, & obsequens marito. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam semper domi habeo: quam eo magis desiderio, quod habeo, diua illa fide. Inde factum liberti laudabit. **ALBERTVS** hæc philosophatus est, dixit, neminem natum liberum esse, neminem seruum: hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam. Denique, inquit, se, is & nos nuper seruos fuisse. Retulit **Seruium regem**. **SILIO POMPEIVS** hoc colore vsus dixit: Exhaustum tyrannidis iniuriis patrimonium, non habuisse se dotem quam daret. **ARGENTARIVS**, voluit videri puella volente se fecisse. Visa est, inquit, indulgere illi: certe debuit. **GABIUS SABINVS** hoc colore vsus est, vt in quantum posset dignitatem suam destrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiatum, quia nemo in domum nostram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem: quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui. scio cuius affectus in nos sit. si moriar, scio me aneam filiam apud hunc tutorem relicturam. Et hanc sententiam adiecit, quæ valde excepta est; Eum non contempni generum, qui tyrannum contempserat. **ACTIVS**

POSTV-

POSTVMVS hoc colore vsus est. Nihil est, inquit, inuidia periculosius. hanc sapientes viri veluti pestiferam vitandam esse præcipiunt. hanc ita vincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obiicit fortunam liberorum nostrorum. oderant filiam meam sceminæ; me patres quasi publici mali segregem exprobratores: quo vno modo honeste potui, feci filiam meam ceteris similem. fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia est: filiam non habeo honestiorem quàm vos, seruum frugaliorem habui quàm vos. HISPÒ ROMANVS dixerat; Maritum autem ego istum vocem, raptorem serotinum. verbum hoc quasi amputanti, quod non erat vsurpatum, quibusdam displicebat, eiusdem verbi explicatione, vt extra reprehensionem esset, vsus est. GABIVS SABINVS cum diceret, nondum esse consummatam aduersus seuios publicam vindictam: Etiamnum in domo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS FVRIVS, qui volens vel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit: solebat tamen tam honeste declamare, vt scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamia filio declamaret, dixit sententiam, *ὁ μὲν τυραννὸς σκίονος πέποιθετος ὁ δὲ δοῦλος ἐσὼς*. Pater tyranno, seruus seipso deterior factus est. Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentauerunt. ALBVTIVS dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc est? generum locer mancipio accepit. TRIARIVS dixit; Fugitiuum, erronem non esse: Ita, si malum auctorem habemus, gener noster non fugitiuus est. BLANDVS dixit, relegamus auctoritatis tabellas, furtis noxâque solutus, hæc generi nostri laudatio est? GALLIO dixit, Furtis noxâque solutus est. SPARSVS dixit, Ostende tabellas. quid nobis cum isto genere? prior dominus promisit, fugitiuum non esse. Gratulor vobis posteris. patrem fugitiuum non habebitis. VARIVS GEMINVS dixit: Erronem non esse: adiicio, fugitiuum non esse: adiicio, furtis noxâque solutum. nunquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quòd declamatores decreuissent hunc vtrique emptitium esse: Mirari vos puto, quòd in hac controuersia omnes declamatores mentis suæ fuerint. NEPOS MAMTZIVS cum hortaretur libertum ad repudium fororis, di-

xit. Refer nobis gratiam, & tu sororem meam manumitte. **NEPOS LICINIUS** illi non cessit. dixit enim; Sub illa subsellia transire serui, transire liberti, empta cognatio, & cum illum sensum elegantem, & ab omnibus iactatum, subripuisset: Soror, opto tibi sterilitatem: adiecit; Nec est quod mireris me timere partum tuum: audio sic nasci tyrannos.

CONTROVERSIA XXII.

Cauete proditorem.

LEX, PRODITIONIS SIT ACTIO. *Thema. Pater & filius imperium petierunt. Pralatus est patri filius. Bellum commisit cum hoste: captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit sero se aurum ad redemptionem iulisse. filium suum crucifixum esse. illi peruenerunt ad crucifixum imperatorem. quibus ille dixit: CAUETE PRODITOREM. Accusatur proditoris.*

CONTRA PATREM. ALBVTII SILI. Quid desideratis ultra? imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristiores istum vidimus, cum filius imperator renuntiatus est, quam cum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus senex, solus, cum auro: cum etiam imperatores capiantur. Imperator adolebens renuntiatus est omnibus lat'is, prater patrem. **CESTII PII.** Plus accepit auri, quam quod posset abscondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. **CAUETE PRODITOREM.** Iam comitiis cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, prater competitorum. Indicium fuit, morientis breue, filij verecundum. **BLANDI.** Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse voluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit: si decreueramus, officium **ARELLII FVSCI PATRIS.** Vnde tam graues paterni sinus? nunquid ossa filij reportant? Expectat videlicet iudicia vestra reus: ranquam nesciat, quid de illo sentiat. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus: Imperator non audet
nomi-

dominare te, tanquam patrem. **IUNII GALLIONIS.** Fuit adolescens optimus, verecundissimus: qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum vobis inter patrem & filium iudicandum est. Candidatus processit contra patrem, si silentium eius intelligere scissetis, & tunc vobis verecunde indicauerat. Habebas apud hostes auctoritatem: apparebat te Reipub. irasci. Legati nostri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos sero venturos: nonne peruenerunt? sero imperatorem nostrum conuenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus. hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Obiice, inquit, aliqua antea vitæ crimina non possum. Verecundum competitorem habuisti. multum tacebat, quod possum tibi maius crimen obiicere? filius tibi tuus credi Republicam noluit. Non est quod dicas, Quem misi ad hostes: tanquam ipse ire non posses: cur tam cito reuerteris? Diutius nos contra filium rogasti, quam pro filio hostem. Num immobilis diriguisti? num illi quasi & ipse affixus hæstisti? quid tam cito recedis? etiamnum viuit, etiamnum loquitur. recessurus interroga, si quid velit mandare. Voce proditorem coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam. quemadmodum enim iste accusationem vindicauit? cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. De hoc utrum volet, dicat: inimicus est, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus: tantum suspectus erat, ut quemuis potius quam vos admoneret. **PRODITOREM CAUTE.** Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem desit. Tibi non dixit, dignum te non putauit filius, cui diceret, **CAVE PRODITOREM.** **VARIII GEMINI.** Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & verecundo, rem intelligite. crimina audistis: quæritis antea vitæ crimina? non habet: nihil vnquam tibi filius obiicere voluit. Tam cito lassatæ preces tuæ sunt. quid faciet miser? Nec Imperator potest tacere proditorem, nec filius loqui proditorem. **PORCII LATRONIS.** Quid abisis? itaque iam peruenit vsque ad crucem.

Veretur ne tam sero caueamus, quam imperator noster, qui non ante intellexit proditionem, quam proditus est: nec vnquam praesentius periculum fuit. Respublica sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes pepercerint? Et imperatoris nostri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, Expecta dum legari mittuntur: filius tibi publice remitteretur: dices, Paternus affectus non sustinet moram: rapit me desiderium filij: etiam si redimere viuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, vt paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoscam tibi, quod tam cito istis obiciam, quod tam cito redisti. dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui voluit? CAUETE PRODITOREM, hoc dixit: Videte ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Repub. ignorante ad hostem perueniat: ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur. Nihil deest indicio. Si quid de proditione quaritis, imperator vobis dicit: si quid de proditore legati.

PARS ALTERA. ARELLI FVSCI PATRIS. Quantum est pretium, quo vendo, vt filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce? tanti & imperatorem & patricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulso magis quam designato nimis ambitioso. Nunc poenitet. & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, vt vnus senex portare possit.

DIUISO. In hac controuersia, etiam si coniecturalis est, habetque quasi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes dissensio. LATRO semper contrahabat, & quicquid poterat tuto relinquere, praeteribat. Itaque & quaestionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupauerat, non diu dicebat, sed valenter. Hoc erat itaque praecipuum eius, quaedam declamatorem tanquam praetorem facere debere, minuenda litis causa, quod in hac controuersia fecit: non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem, sed proditorem non esse. Et suspectus, inquit, iudici est, qui plus quam se defendit: & nolo cum filij voce pugnare, vt imperatorem & filium incotitum dicam: praesertim cum odium aduersus filium obiciatur patri.

ALBYTVS in duas partes declamationem diuisit, primum nega-

negavit illam esse proditionem : deinde ut esset , ad se non pertinere.

COLO'R. Colorem contra patrem **SIL'O POMPEI'VS** hunc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulsus erat, fecisse, & odio ipsius filij quem oderat; & quia competitor, & quia vicerit. **VARI'VS GEMIN'VS** dixit statim petiisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet: hominem avarum & lucro inhiantem; & quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Ut captus est dux: aiebamus, inquit, Non potest hoc sine proditione fieri. excusavimus nos imperatori. diximus perseverasse ad redemptionem, quamvis deterruisset pater. Hoc loco ille respondit, **CAVETE PRODITOREM.** **BLAND'VS** dixit, aegre ferentem pudorem repulsæ, voluisse occidi filiū, ut in eius locum substitueretur ipse. **HISPO ROMAN'VS.** Utionem, inquit, suam hosti vendidit. tam facile, inquit, exiit, nocte pervenit ad hostes, rediit, ut scires illum non tunc primum fecisse. **ARGENTARI'VS** dixit, Perfer ad senatum mandata filij tui. necesse est tibi multa dixerit. legatus quoque aliqua mandavit. fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quaestio est. Quæritis quem dixerit? videre, cui nihil dixit. Pro patre de comitiis hic color **LATRONIS** fuit. Ne quis filium meum vinceret. timui, itaque professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipse filio meo cessi. **ALBUTI'VS** hoc colore usus est. Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisset; talem senem, qualis Maximus fuit; senem nihil temere facturum. utriusque populo copiam fecit. **CESRIVS** hoc colore usus est: Noueram vitia filij mei, sciebam esse acrem adolescentem, fortem, sed inconsideratum, temerarium. Itaq; petij imprimum Reip. causa filij mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam. **FVSCVS ARELLI'VS** dicit in hoc se comperisse, ut hostium animi frangerentur, cum audissent posse Rempub. vel in vna domo duos eligere. **HISPO ROMAN'VS** simpliciter putavit agendum. Inepti, inquit, hi colores sunt.

componantur competitores. hoc itaq; egit colore vt que-
reretur de exitu comitiorum : adolescentulos omnes con-
spirasse, quasi de ætatis comparatione ageretur : facile ita-
que victum senē non ambientem. De me, inquit, quæti non
potestis : clamaui, Non est vobis utilis huius ætatis impe-
rator. Mansit itaque illi & post comitia eadem contuma-
cia : nihil referabat ad patrem, nihil cōmunicabat : itaque
captus est. & cūm descripsisset quā imperitē disposuisset
aciem, quemadmodum in exploratīs locorum infidiis op-
pressa eius temeritas esset, adiecit : Hoc erat quod vobis
clamabam, Ducem senem eligitē. **OTHO IUNIVS PA-
TER.** Præsagis quibusdam & insomniis hanc fortunā præ-
nuntiantibus agnita re, comperisse dixit. erat autem ex
somnia torus. vbi cūque illum defecerat color,
somnia narrabat. De eo quod in scio senatu egressus est,
LATRO sic coloravit : decretum non expectasse, amentem
& attonitum protinus præcurrisse. **ALBVTIVS** hoc colo-
re vsus est, Semper de duce cito constitui. longum erat ex-
pectare, ad summā festinaui, nec occurri. **VARIVS GEMI-
NVS** dixit, Maluisse solum ire. hostes enim auctoritate le-
gatorum non moueri, ad lacrymas parum sæpe flecti. **SI-
LO POMPEIVS** ait, Putaui vtilius esse, priuaua illum pec-
unia redimi. minoris enim posse æstimari, quā si tan-
quā imperator redimeretur. **ARGENTARIVS** ait, Nihil
tam iniquum erat, quā legatos ad redemptionem mit-
ti, nunquam enim reddidissent, quem sic desiderari publi-
cē iudicassent. itaque præcurri rogaturus, & hoc dicturus,
EXERCITUS contemnit illum, Resp. relinquit. **BLANDVS**
ait, Cogitanti mihi quid facerem, contentusne essem pa-
ternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiu-
uarem, tandem venit in mentem, Troianum regem ad re-
demptionem filij sine legatis esse, & cum auro. **SERVILLVS**
BASSVS ait, non expectasse se curiam, quia putauerit furo-
ros, qui redimendum negarent, quod factum apud Ro-
manos sæpius erat : itaque ante se voluisse redimere, quā
posset aliquid de non redimendo constitui. **CESTIVS** di-
xit : Non quæsiui secretos tramites, & occultum iter, pro-
ditor scilicet eadem viā veni, qua legati. De voce filij, co-
lorem. **ALBVTIVS** hunc fecit, Pudebat illum, inquit,
quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ suæ patro-
nium

cinium : voluerit videri non culpa sua , sed proditione hoc sibi accidisse : itaque nomen adicere non potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit, alienatum iam supplicii animam, & errantem has voces effudisse sine argumentis, sine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus est: Potest, inquit, propter hoc, potest propter illud: ego vobis idem suadeo, CAVE TE PRODITOREM. hoc si cauere vultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controuersia & in omni vitandum aiebat CESTIVS, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in hac apud Cestium quidam auditor hoc modo cœpit: *Vt verbis ducis vestri scilicet iudices, incipiam*, CAVE TE PRODITOREM. sic finiuit declamationem, vt diceret, *In quibus vitam finit imperator, CAVE TE PRODITOREM.* Hoc sententiæ genus CESTIVS ἵκω, vocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat: *ὦς τὸν ἵκω*, vt in illa suaforia, in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget: cùm exaudita vox esset, *Quousque inuicte?* ab ipsa voce quidam cœpit declamare, & in hanc desit. Ait illi Cestius desinenti: *εἰ σοὶ μὲν λήξω, οὐδ' ἂν ἔχομεν.* Et alter, cùm descriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, nouissimè poneret: *Quousque inuicte?* exclamauit Cestius: *Et tu quousque?* Otho pater hoc colore vsus est pro patre. dixit enim, molestum fuisse imperatori, quòd illum suffixum legati intuebantur. Itaque vt ab hoc illos spectaculo arecret, & exoneraret verecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaque dixisse illum, non, CAVEANT PRODITOREM: sed, CAVE TE: quasi ipsis legatis esset periculum, ne pròderentur.

CONTROVERSIA XXIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

LEX RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM, AVT INDOTATAS NUPTIAS OPTET. Thema. *Rapta producta nuptias optauit. Qui dicebatur rapuisse, raptorem se negauit. conuictus est. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. ALBYII SILL. Præterquam

quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus: misericors in nos etiam antequam rogaemus, fuit. inhumana libertas est, si vincimus aduersus iudices. Non oportet tibi amplius quam semel licere optare. omnis nimia potentia saluberrime breuitate constringitur. qui potest condemnare, possit semel: qui potest occidere, possit semel: aut si qua iteratio recipi potest, in poenitentiam mortis recipienda est. Proponite vobis iam supplicij faciem, carnificem, securim. alicui hoc semel licere nimium est. exorata sum, conde gladium: irata sum, repeto optionem. & non semel mori satius est? occide iam non vitiatorem, sed virum **PORCII LATRONIS**. Periculosus est negare raptam, quam commisisse. in hanc perturbationem adolescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset; non refugiebat tamen puellae nuptias. fauebat tantum sibi, ut innoceps duceret. itaque nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud vos iudices, tutius est peccare quam erubescere? Dignior poena erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exurge adolescens, & sine vilo respectu pudoris ad pedes te puellae dimitte: accedere & vos amici propinque, & tu mater & pater: quid tu puella? ecquid te horum lacryma mouent? Non eo, inquit, ad illum magistratum. non dissimulo. metuo te puella, si nusquam rogari vis, nisi vbi occidere potes. Grauius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui. Quae post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam **CESTII PII**. Venit ad vos, vestro beneficio retenturus puellae beneficium, optauit nuptias: neque adhuc sciebat, quam verecundum matritum esset habitura. Raptorem dimisisti: virum occides? aiebat iudex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat, minus est ergo quod vitiauit, quam quod negauit. **QHATERII**. non sum inquit, optatura mortem, sed volo mihi licere & mortem optare. quam potestas ista delectat, crudelis est. **BLANDI**. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, quam fecimus. **IVNII GALLIONIS**. Quadam nocte, quid dicam? iam negare non audeo. Nox, vinum, error. quid irascens puella? iam non negat. Non diligenter causa mea acta est. dum nihil timetis, facilius me puellae credidistis. **Consuetudum**

est vitium nostrum. non nuptiis fecimus moram. Siue adhuc esset vitata, siue non esset, visa est indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris vitiatori nupta. si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses. Tu negasti? O hominem impudentem: ita tu non ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obsequentem maritum potes: hic iam nihil negavit. **VARIUS GEMINI.** Exponam vobis rerum ordinem, sic, tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, nescit. **VIBII GALLI.** Vbi estis qui dicebatis: Nihil interest tua. Confitere, confitere: quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, si quis intra decem menses natus fuerit. nunquid negat? Surge adolescens: dic, Rapui, vitiauis incipe scire quod nescis: miraris si tibi non credit? multum est de quo timet.

PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nescio vtro iudicio aduersarius fuerit improbius: priore id egit, ne quam omnino poenam stupri penderet: hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus à lege constitutis suppliciis, vtrum velit pendere. Fatetur enim impune se habere maluisse, quam ducere vxorem: vxorem ducere malle, quam mori. antea legem vitiationis euertere conatus est, nunc transferre vult: aduocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quam vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudicis sui nouit clementiam, nobis clamabat se innocentem, si quid peccasset, mori non reculare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis suspectam faciebat vitiatæ causam, quam lenitas optionis. Si tibi iam de stupro tuo liquet, est quædam proxima innocentiae verecundia, præbere se legibus: tu vero meruisti quidem mortem illa inficiatione ignorasti an peccasses, innocens esse voluisti, causam haberes: reuertere ad partes puella, quandoquidem totiens iam rogas, quæ rogari ipsa debueras.

DIVISIO. LATRO tres fecit quæstiones, an illa optio iusta fuerit. Non fuit, inquit, iusta: non enim constabat te raptorem esse. Nihil refert, inquit, an negauerit: erat enim raptor, etiam ita si negabat, & iusta fuit optio. An si iniusta optio fuit, reuocari possit. Optio, inquit, semel

puellæ datur: immutabilis est, semel emissa. Iudex quam tulit de reo tabellam, reuocare non potest. quæstor non mutabit pronuntiationem suam. Nihil tam ciuile, tam vile est, quam breuem potestatem esse, quæ magna est: si uolet & alteram suam optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit: cum illa quod optauerit, possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, An si possit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adolescentis, qui negauit se uitiassse. **FVS CVS** & ordinem mutauit quæstionum, & numerum auxit: fecit enim primam quæstionem, An rapta non possit amplius optare quam semel. Potest, inquit lex enim non adiecit, quotiens optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. Non adiecit, Neque amplius, quam semel. Contra ait: Lex iubet alterutrum optare. Tu hodie si mortem optaris, facies quod nunquam factum est: utrumque optaueris. Etiam si non licet, inquit, amplius quam semel, & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui: optio est enim, quæ legitimè sit: illa non est facta legitimè, si prætor defuisset, nunquid optionem uocares? Si rapta defuisset? raptor non fuit. Non est illa optio: sermo est, An proximo iudicio confirmata sit optio. Rapta ait: Agebatur apud Iudices, utrum deberet raptæ esse optio: non iudicatum est raptam esse debere: rapta sit. Non, inquit puella: quæsitum est enim, an ego in raptorem ius haberem: iudicatum est habere me: uti debeo. Non possum ante legem habere, quam raptorem. Nouissimam quæstionem fecit æquitatis, An raptæ debeat esse optio. **PASSIENS** vs hanc utrinam partem sic diuidebat: An si adolescens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptum, ut nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunam subeat optionis recusata: deinde, an malo animo fecerit. **VARIUS GEMINVS**: Utrinam quæstioni uel parti, inquit, quid debeat fieri, queritur. Duo hæc adieciabat, quæ per se queri putabar: An si puella pro certo adolescentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter usus ræ sua potestate. deinde, An mortem optatura sit. Quid est, inquit, quare uelis optare, nisi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur, sed rogamus.

COLOR. Color pro adolescente introductus est à La-
trone

trone talis, vt diceret se ebrium fuisse, & ignorare quid fecerit: hoc die magis credere de facto suo, quam scire: recu-
fasse autem, non, ne duceret vxorem, sed vt sua voluntate
duceret: & iudices non audisse sollicitos: faciles fuisse qua-
si de nuptiis ageretur. **VARIUS GEMINVS** raptam con-
fessus est, & dixit, nihil, tam contrarium esse adolescenti,
quam etiamnum negare; ne non tantum raptam, sed etiam
iudicem offendat. **CESTIVS** nec Latronem secutus est di-
centem, nescisse se, hodieque nescire: nec Varium Gemi-
num, confitentem: se non rapuisse, apertius negavit. vi-
rum, inquit, inuenire non poterat, Iudices. Tertiam senten-
tiam secutus est. Si rapuit, indignum est puellam inuitam
raptam esse: si non rapuit, nonne indignum est fieri illum
maritum? **SILO POMPEIVS** dixit, adolescentem verecun-
dum natura, & rustici pudoris, non sustinuisse confessio-
nem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignosce-
tur illi, si scit se rapuisse, & sciens mentitus est: Contra dice-
bat Silo, posse vlli fidem fieri, aliquem nescire an rapue-
rit. **HISPANVS CORNELIVS**: Non subducere illi, inquit,
maritum volui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit,
tam misericors puella, quæ non videatur nupuisse raptori.
HISPO ROMANVS ait, illos sodales qui ipsum impule-
rant, circumstetisse & dixisse: Non est hæc quam rapuisti.
timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret iniuriam. **ARGEN-
TARIVS** dixit: Vellem mortem optasses. non esset hic rap-
tor iudicatus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum
vnusquisque index dicit, quid habet quod tanto opere recu-
set? putat de capite agi: & ipse ait, se non velle ducere vxor-
em, sed titulum recusare. Nempe victus ducet vxorem.
Non est sollicitè de eo iudicandum, cui damnato gratulan-
dum. **SILO** hoc colore vsus est. Confusum adolescentem
subitò, & tanto tumultu parum sibi constituisse: & negasse,
quia perturbatus erat: perseuerasse, quia negauerat.

M. ANNÆI SENECAE
CONTROVERSIARVM
LIBER QVARTVS.

[vulgò nonus.]

NA videbar promissum meum implere. Circuſpiciebam tamen, nunquid me præteriret. Vltro Votiæni Montani mentionem intulisti: & velim vos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoriæ: quæ quando senilis per se marcet, admonita & aliquando laceſſita, facile se colliget. MONTANVS VOTIÆNVS adeo nunquam ostentationis declamauit causa, vt ne exercitatus quidem declamauerit. Rationem querenti mihi ait: Vtram vis; honestam, an veram? Si honestam, ne male assuescam. Qui declamationem parat, scribit non vt vincat, sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirat: argumentationes quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit; sententiis explicacionibusque audientis delinire contentus est. Cupit enim se approbare, non causam. Sequitur autem hoc vsq; in forum declamatores vitium, vt necessaria deferant, dum speciosa festinant. Accedit etiam illud, quod aduersarios quamuis fatuos fingunt, respondent illis & quæ volunt, & cum volunt. Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor diserti polest: qui creuit, dum tutus est, Quid, quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assuevit certis intervallis quiescere? Cum ventum est in forum, & desit illos ad omnem gestum plausus excipere

excipere, aut deficiunt, aut labant. Ad dices nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur, familiares sunt omnium vultus. In foro, vt nihil aliud, ipsum illos forum turbat: hoc quod vulgo narratur an verum sit, tu melius potes scire. Declamatoriae virtutis. **LATRONEM PORCIUM** vnicum exemplum, cum pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo suo diceret, vsque eo esse confusum, vt à solæcisimo, inciperet: nec ante potuisse confirmari, restum ac parietes desiderantem, quàm impetrauit vt iudicium ex foro in basilicam transferretur. Vsque eò ingenia in scholasticis exercitationibus delicate nutriuntur, vt clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi ad quod exercet: itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt quàm pugnant: diutius illos magister armatos quàm aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, vt facilius singulis resistant. Cursores quo intra exiguum spatium de velocitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor, quæ condiscimus, vt leuetur quo decernimus. In scholasticis declamationibus contra euenit: omnia molliora & solutiora sunt. in foro partem accipiunt, in schola eligunt: illic iudici blandiuntur, hic inseruiunt: illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures iudicis perferenda est: hic ex vultu dicentis pendet omnium vultus. Itaque velut ex vmbroso & obscuro prodeunt loco, claræ lucis fulgor obcœeat: sic istos à scholis in forum transeunt, omnia tanquam noua & inuisitata perturbant: nec ante in oratorem corroborentur, quàm multis perdomiti contumeliis, puerilem animum scholasticis deliciis languidum, vero labore durarunt. **LEPIDVS**, vir egregius, & qui declamatorio non studio.

CONTROVERSIA XXIV.

Cimon ingratus Callia.

LEX ADULTERVM CVM ADULTERA QVI DEPRE-
HENDERIT, DVV VTRVMQVE INTERFICIAT,
SINE FRAVDE SIT. INGRATI SIT ACTIO. Themis.
Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus decessit.
Cimon filius eius ut eum sepeliret, vicarium se pro corpore
patris dedit. Callias sordide diuus natus, redemit eum à Re-
publica & pecuniam soluit, eique filiam suam collocavit,
quam ille deprehensam in adulterio, deprecante patre occidit.
Ingrati reus est.

PRO CIMONE. ALBVTHI SILI. Non me mouet peri-
culum meum, semper nos in malis nostris non fortunam,
sed causam spectauimus. Non dubito, quin Callias redem-
ptus Miltiadem, si iam habuisset filiam nubilem. MY-
SA. Aliud alius pati non potest; mihi adulterium carcer
est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil, inquit, filia plus
possum dare quàm Cimonem virum, quando mihi contin-
gent ex eo nepotes? Ferrum à lege mihi traditum, ad vin-
dictam pudicitia, proiciam? Perdidisti pecuniam Callias,
si tales soluisti manus. Damnatus peculatus, nihil aliud
heredi suo relinquit, quàm se patrem. CESTII PII. Non
potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex
Cimone nepotes habere concupisti. Quid magis in me
probasti quam carcerem? non sum innocentior quàm pa-
ter: ne felicior quidem. Hoc vnum interest inter parentis
& filij fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit car-
cer, meatum initium. Exponam vobis, quàm in neminem
meorum ingratus sum. Vnus Miltiadis census inuentus est
Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod da-
re pro patre prater seipsum posset. In Cynegyri domo spe-
iare nuptias poteram, nedum in Callia. nec verebar, ne Cy-
negyros pluris suas aestimaret manus. Redemptus Cimon
redemptoris felicitas est. VOTIENI MONTANI. Faciam
dicat, non accepi beneficium, alter reddidit. Certe benefi-
cium reddam, cum tam honestum desideraris quàm dedi-
sti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc
alligatus

alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, nisi liber sum. Est vic egregius Callias, est misericors. sed vtinam tantum aduersus bonos. Maior iniuria est, si nunc manus Cimonis alligantur, quàm fuit beneficium quo tunc solutæ sunt. Non iste iniquiore animo filiam amisit, quàm ego vxorem: sed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis diuitias tuas abscondere, cum in eos inciderint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat, quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem loat, nocens erit: da Cimoni, qua patrem redimat, pius non erit. **VIBII GALLI.** Nullo mihi felicior videor, quàm quòd Miltiadis pretium fui. Alligatus iacebat Persicæ potentia vindex, libertatis publicæ assertor: alligatus iacebat crimen ingratae ciuitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram, cui non tam glorior, quòd filius sim Miltiadis, quàm quòd vicarius. Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Si adu'terum solum occidero, exulandum est. quid faciam? non occidam? plus quàm præstitisti exigis: pro carcere exilium. Neutrum occidam, plus quàm præstitisti exigis. vnum beneficium dedisti: duo petis. Magna vterque beneficium, dum datis, recepistis. Cimon, quod Miltiadem redemit: tu, quod Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium: Vbi sunt illæ manus quæ soluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia vxoris: non Callias socer: non vllius aut rei, aut beneficii memoria: feci quod soleo, nihil aliud aspexi quàm patrem. **MENTONIS.** Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum sit, Miltiades expertus est. **PORCII LATRONIS.** Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus. Has manus continere non posset Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator, & Persarum vindex, Orientalisque domitor, cui modo tam insignem triumphum fortuna de hoste detulerat, damnatus est peculatus, ob hoc videlicet ipsum, vt innocentia eius, quæ alioquin latere po-

tuerat, ipsa damnatione ostenderetur. damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nunc occasio misericordiae venit. Miltiades redimendus est. Redemi corporum, Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipsum impenderem. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales, quales redemit. Quod si me in hac stuprorum patrietiam redemisti, matrimonio carcerem praefero. Honestius patri alligor, quam adultero soluor. Ut audiui esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in ciuitate nostra quemquam, qui Cimonom redimere quam Miltiadem maluisset. Ego ne patrem quidem meum, nisi innocens fuisset, redemissem. **BLANDI.** Obiiciat licet vincula; nunquam tamen effice, ut non magis carcere gloriemur quam matrimonio. Durissimi sunt hominum affectus. tu fortasse Callia vincula ferre non potes; ego adulteram uxorem. Effugient ergo aduerti, tanquam alligatas Cimonis manus? **ARGENTARII.** Redemptum me protinus appellare coepit de filiae nuptiis. Statim, inquam. Callias experitur an gratus sum: habe filiam sine Cimone. pro vna rogat, duos eripit **FVLEVI SPARSI.** Dic nunc, Ego te carcere exemi: dum ego respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam effici poterit, ut melius actum putem quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonom. Ductus est pater meus in carcerem, etiamnum captiuus suis plenum. **IVNII GALLIONIS.** Beneficium, inquit, tibi dedi, quod filiam tibi collocaui. Nunc verò Miltiade grauiorem fortunam carcere sustines. Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam, filiae istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, immisitque sede sua Miltiades, maiestate imperatoria refulsit, & iterum meas inuocauit manus. **IVNII BASSI.** Calliae filiam uxorem duxi. hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet, & istas iactes diuitias; tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus sum.

DIVISIO. **LATRO** in has quaestiones diuisit; An quisquam gratiam non retulit, cum possit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt, propter quae non debeam facere, etiam si possum. Si non tenetur, quisquis non retulit gratiam,

riam, cum posset, an hic teneatur. Hoc in hæc diuifit, An
 possit ob id damnari, quod lege fecit: deinde, an facere de-
 buerit. Nouissimè, an si affectu & indignatione ablatuſ,
 non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendum illi ſit. Hæc non
 tanquam quæſtionem, ſed, vt illi mos erat, pro tractatione
 aut loco. **MONTANVS** **VOTIENS** quæſtionem hanc ad-
 iecit: An gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, fi-
 liam tuam vxorem: filia tua Miltiadis nurus facta eſt. non
 putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepo-
 tes? **GALLIO** illam quæſtionem duram mouit, ſed diligen-
 ter executuſ eſt, quæ ſolet eſſe in ingrati controuerſis pri-
 ma. an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœ-
 na in carcere eſſe. mea voluntate illo perueneram. ita me
 putas libentius in cubiculo iacuiſſe? Nulluſ tuſ erat locuſ
 Atheniſ honeſtior, quàm qui Miltiadem habuerat. Deinde
 & illam ſubiunxit quæſtionem, An teneatur iſ qui benefi-
 cium acceperit, quod non petiuit. Non rogauit, inquit, te.
 dedisti iſtud iactationi tuæ. putaſtiſ ad gloriã tuã per-
 tinere, ita tu non accepiſſeſ beneficium, ſi tibi ſoluere Mil-
 tiadem contigiſſet? **SYLO** **POMPBEIVS** à parte Calliæ duo
 beneficia dixit ſe dediſſe, quòd redemiſſet, & quòd egenti
 filiam collocateſſet. hoc quòd ſecundum poſuit, nemo aliuſ
 pro beneficio imputauit, in quo adeo non eſt dubium, an
 beneficium non dederit, vt dubium ſit an acceperit. **NI-
 GER** **BRVTVDIVS** illaſ præterea quæſtiones fecit, An ſi
 ſua cauſa fecit hoc Calliaſ, vt redimeret Cimonem, an ſit
 beneficium. Beneficium enim eſt, inquit, quòd totum eiuſ
 cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliquiſ ex eo aut
 ſperat quid, aut præparat, non eſt beneficium, ſed confi-
 lium. & diu executuſ eſt, & argumentiſ & exempliſ. Deinde,
 an ſua cauſa fecerit Calliaſ. Voluiſti, inquit, opinionem
 ſordium illuſtri factò effugere. petiſti ex hoc æternam me-
 moriam. Non magiſ poterat ignotum eſſe, à quo Cimon
 ſolutuſ eſſet, quàm pro quo alligatuſ. Voluiſti habere ge-
 nerum nobilem, piũ. **HISPO** **ROMANVS** duram quæ-
 ſtionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipſo quòd occidit.
 Liberaui, inquit, te dedecore ſummò. inuito tibi benefi-
 cium dedi. non eſt quòd mireris. Nam & me tu non rogan-
 tem redemiſti. Hoc loco commemorauit illoſ patreſ, qui
 filiaſ vitiaſ occiderunt, qui incluſerunt.

COLOR. Color & GALLIONI & LATRONI & MONTANO placuit, vt nihil in Calliam diceretur contumeliosè, & redemptorem & focerum, & infelicem. CESTIVS multa in avarum & in forneratorem, & mensularium, & lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidisse se beneficium quod talem focerum habere sustinuisset. LATRO dixit: Filiam tuam dimittam. quid adultero faciam? pro vna rogas, duos tripis. Hanc HYBREAS aliter dixit sententiam: *Σοὶ ὃ μὲν ἐξ, πικρῶν ἰ μὴ ἐξ οὗ Καλλίας πατὴρ ἐστὶν Adulter, tibi quid faciam? num etiam tuus Callias pater est?* Hæc tota diuersa sententia est à priorè, etiam si ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem, quam dixit prior ADDEVS rhetor, ex Asianis non proiecti nominis: deinde ARELLIVS FVSCVS, *Ἀγέρσιος σοὶ δοκεῖ, Καλλία, σοὶ οἶδας πᾶσι μὲν τῶν γὰρ ἐστὶν ἰδοῦς ἦδη. Ingratus tibi, Callia, videor, nescis ubi mihi iam beneficium prestiteris.* Hanc sic tractauit ARELLIVS FVSCVS: Non dices me Callia ingratum: vnde redemeris, cogita. Memini deinde Fuscum cum hæc à discipulis sententia ei obiiceretur, non inficiari, transulisse se eam in Latinum, & aiebat non commendationis se id, aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam, vt cum optimis sententiis certem: nec illa corumpere conor, sed vincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam: *Δεινὴ γὰρ αἰ ἀπὸ ἀλλήλων οὐ γινώσκουσιν ἑαυτοὺς ἰσχυροὺς ἐν ἰσχυροῦ ἀναρτήσασθαι. Magnam vim habent res secunda ad vniuersiusque vitia tegenda & obumbranda.* Demosthenes, Olyntib. II. Sed Thucydidis locus est in orat. Cleonis lib. II. vnde mutuatus Sallustius. deinde Sallustianam, Res secunda mirè sunt vitii obtentui. cum sit præcipua in Thucydide virtus breuitatis: hac eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cæcidit. Nam in sententia Græca tam breui habes, quæ saluo sensu detrahas, deme vel οὐ γινώσκουσιν vel οὐ σκίσεισθαι, deme ἰσχυροῦ, constabit sensus, etiam si non æque comptus, æque tamen integer. At ex Sallustij sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. T. autem Linius tam iniquus Sallustio fuit, vt hanc ipsam sententiam & tanquam translatam, & tanquam corruptam dum transfertur, obiiceret Sallustio. Nec hoc, amore Thucydidis facit, vt illum præferat: laudat, quem non timet: & facilius putat posse à se Sallustium vinci, si ante à Thucydide vincatur.

vincatur. **C**RISTIVS colorem hunc pro Callia habuit, obiecit vltro Cimoni, quòd passus esset vxorem suam adulteram fieri, quòd non custodisset, quod expectasset dum superueniret pater, vt spectator calamitatis suæ fieret. Iam, inquit, etiam si dimiseris, ingratus es. ego non expectaue-
 ram dum rogaret. **H**ISPO ROMANVS hunc colorem secutus est, & dixit adolescentem tumidum, & nobilitatis suæ cogitatione insolentem, inuisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem socerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse, vt mores puellæ in vitia non tantum labi pateretur, sed ipse impelleret, vt haberet iustam dimittendi causam. Nactum eam occasionem intermisisse, sed expectasse etiam dum superueniret pater: hoc se cogitasse, Expectat me: vult mecum pares rationes facere. fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam. **G**ORGONIVS in hac controuersia fœdo genere cacozelix vsus, dixit: istud publicum adulterium est, sub Miltiadis tropheis concumbere. **D**ORION cum descripsisset gloria sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse, dixit: *Ὅτι ἐστὶ λην Κλαύδιος, τὴν πέδικας ἀπεκάλυψα.* Ingresso *Clinia pedicas retexi.* **H**YBREAS dixit: *Συζητώ μιν ἐξο μνη.* Ipse mihi ignosco.

CONTROVERSA XXV.

Flaminius inter cœnam reum puniens.

THEMA. *Flaminius prator inter cœnam à meretrice rogatus, qua aiebat se nunquam decollari hominem vidisse, vnũ ex damnatis occidit. Accusatur maiestatis.*

CONTRA FLAMINIUM. **M**ENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo supplicij, ne quid se meretrix negaret vidisse. O miserum, si quis meretricem offendit. O miseram matrem familiæ, si cuius formæ meretrix inuidet: nihil petenti prator negaturus est. **M**VSÆ. Hic est Flaminius qui exiturus in prouinciam, vxorem à porta dimisit. **A**RGENTARI. Non obicio luxuriam: non obicio histrionum iocos. apud vos refrixerunt in conuiuium, nihil aliud quàm oceiditis. Qui in carcere vixerunt,

in conuiuio perierunt. **BLANDI.** Feriatur in foro, omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris vno trahebantur. Maiestatem læsam dixissem, & exeunti tibi licitor à conspectu meretricem non summouisset. **VIBII RVFI.** Paratus erat accusator cum commentariis. aiebat, Quid si meretrix desiderarit? In hoc te cum vxore non misimus: Vt salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quæstorem, vt tu cum meretrice cœnares? meretrix vxoris loco accubuit, in mo prætoris. **P. ASPRENATIS.** Vni fortasse osculo donauit homicidium. Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. **PORCII LATRONIS.** Ne à sobrio quidem licitore percussus est. Non inquiri in totum annum, vna nocte contentus sum. Bibe licitor, vt fortius ferias. Equid intelligitis, quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum sit credendum? Facilius est, vt qui meretrici multa dederit, homicidium neget: quam vt qui hoc quoque dedit, quicquam denegarit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam sæpe vidisset. **LVLII BASSI.** Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibus, modo excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cœnantiæ, & sparsam in conuiuio scobem, humanus sanguis euerteritur. Gratulor sorti tuæ prouincia, quod desiderante tale spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Seruum si verberare voluisses, extra conuiuium abduxisses. **ROMANI HISPONIS.** Quis ferret te, si in triclinio tuo iudicium coegisses? Scelus est, in conuiuio damnari hominem: quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronunciaſti: nisi forte facilius in honorem eius decollas, quam iudicas. **FVLVII SPARSI.** Contractam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures. Quis eredit ista aut concupisse meretricem, aut fecisse prætorem? Cadauer, secures, sanguinem loquor. Quis inter hæc de conuiuio cogitat? Hominem, inquit, occidi nunquam vidi. alio quam Flaminio prætore omnia alia vidisti. **SILVIVS POMPEII.** Virum nobilissimum, & tantis honoribus functum

sanctum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem
 fecit. Nunquam vide, adice si vis. nec alio prætorè videre
 potes ALBVTTII SILI. Si quis autem est, Iudices, qui desi-
 deret, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc
 iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere in-
 cluserit: huic ego me satisfacturum polliceor. vno conui-
 uio, cum sua prætura reum euoluam. Instituuntur ab isto
 in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur con-
 uuium, distinguuntur argenteis poculis aurea. quid mul-
 ta? e carcere in conuiuium prætoris, qui stupenti mise-
 ro meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, & victima
 crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me mise-
 rum imperij Romani terrore lussisti. O qui crudelitate su-
 perasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati
 fuit morientium gemitus. hic victimus apparatus cœnæ
 fuit. In eodem triclinio video prætorè, amatorem, scort-
 ta, cades. Meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In
 conuiuiò constituitur catenatus: qui cum languentis
 prætoris istius apexit oculos, existimans ipsum prætoris
 beneficium dimitti, gratias isti agere, & utrisque mani-
 bus mentem tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem
 gratiam referant. Quicumque in eodem triclinio accuba-
 bat, alius vbertim demisso capite flebat: alius auertebat
 ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quò gratior esset
 meretrici. hic iste inter varios conuiuarum vultus sub-
 moueri iubet: miserum stare ad præbandas ceruices in-
 motum. Interim distinguitur mora poculis, nec sobrii
 quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus est. Non
 peto, quo minus securi percussatur: illud rogo, legi po-
 tius quàm scorto cadat. Memento terrorem imperio
 quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc
 referam, Iudices, ludorum genera, saltationes, & illud de-
 decoris certamen, prætorne se mollius moueret, an me-
 retrix? CAPITONIS. Exsurgite nunc Bruti, Horatij, De-
 cij, & cetera decora imperij. Vestri fasces, vestrae secu-
 res, in quantum, pro bone Iupiter, dedecus reciderunt! I-
 stis obcœnæ puellæ iocantur. Quid si per Deos immor-
 tales nullo soleanni die, populo inspectante, in foro con-
 uuium habuisses? non minuisses maiestatem imperij
 nostri? atqui, quid interest conuiuium in foru, an

forum in conuiuium attrahas? Deinde descripsit, qualiter in foro decolleretur. Ascendit prætor tribunal, inspectante prouincia: noxia post terga ligantur manus, statim intento ac tristi omnium vultu: fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum. nunquid vobis videor describere conuiuiales iocos? Heu quam dissimilis exitus iniitiis adest! Accusauit te: quis? Iudicant te: qui? Te prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix. **BYTEONIS.** Ut iste cum amica cœnaret iucundius, homo occisus est. Nunquid Iudices, vaquam pro rostris vidistis prætorem cum meretrice cœnantem? **VOTIENI MONTANI.** Qui sic conuiuatur, quomodo irascitur? Damnaturi iurant nihil se gratia, nihil precibus dare. postulo, vt in hanc legem iures. Maiestas populi Romani per omnes nationes, per omnes diffusa prouincias, in sinu meretricio iacet. Ea imperat prætori nostro, quæ proficit: cuius osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Conuiuas tuos ipsa narra: fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani: cum iis ergo prætor. **CASSII SEVERI.** Ne de seruo quidem aut captiuo, omni loco, aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, supplicium sumi fas est, adhibeturque ad ea magistrates ob custodiam, non lætiam. **TRIARI.** Quo crimine damnatus est? cædis. non tamen in conuiuio occiderat. Animaduerte diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roges.

DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS has putabat quaestiones esse: An quod quis in magistratu peccauit, procos. vindicari possit maiestatis lætæ. Reus enim quòd tueri se factò non potest, ad ius confugit, & dicit se hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in magistratu aliquis, maiestatem lædit? Puta aliquem, dum magistratus est, patrem suum occidere, veneno vxorem suam necare. Puto, non hac lege causam diceret, sed illis patricidij & veneficij. Vis scire, non à quo fiat, ad rem pertinere, sed quid fiat? priuatus potest accusari maiestatis lætæ, si quid fecit quo populi Romani maiestatem læderet. Puta amicam habeat Proconsul: ideo maiestatis damnabitur? quod amplius dico, puta matronam corripit, dum Proconsul est: adulterij causam dicit, non maiestatis. Singula, inquis,

inquit, æstima quæ obiicis. si tantum amicam habuisses, nunquid accusares? quod animaduerrisset in aliquem nullo rogante, nunquid accusari possit? Si non omne non rectè factum hac lege vindicari potest, an id quod sub auctoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit, tanquam civis peccat, itent cum veneficium cum animaduerrit, auctoritate publica vitur. in eo autè quod sub prætexu publicæ maiestatis agitur, quicquid peccatur, maiestatis actione vindicandū est. Dic enim mihi, si, cum animaduerrere debeat, nee legitimo cultu ac more solenni vsus, interdiu tribunal conscenderit coniuuali veste: si citharisticum canere debeat, symphoniam canere iusserit, non lædet maiestatem? atqui quod fecit, foedius est & comparauit. Deinde si potest vindicari maiestatis lege id quod proconsul, maiestatis publicæ & iuris & apparatus est, peccauit, an hoc possit. Non potest, inquit: nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit: tanquam si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur tanquam populus Romanus illa dederit. Imperator foedus percussit, videtur populus Romanus percussisse, & continetur inito foedere. nunc nec viribus quicquam populi Romani detractum est, nec opinioni. ei imputatur, si quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros æstimat. Nonne & ante hunc alij fuerunt, ex quibus æstimari possit? & post hunc erunt. At singulorum vitia nemo vrbibus adscribit. Attamen factum ipsum turpe est. Et multa alia: nec ideo illis populi Romani maiestas læditur. Nemo pæne sine vitio est: ille iracundus est, ille libidinosus est: non tamen si quid in aliquo est mali, eo statim maiestas læditur. Deinde ad facti ipsius æstimationem venit, & dixit hæc obiici, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SÍLO POMPÉIVS has adiecit quæstiones: An si quod ei facere licuit fecit, non possit maiestatis lege accusari. Potest, inquit. hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliq, quid liceat. Licet ire in lupanar. si precedentibus falsibus prætor deduceretur in lupanar, maiestatem lædet: atqui quod licet fecerit. Licet qua quis velit veste vti. Si prætorius in veste seruili vel muliebri dixerit, violauerit maiestatem.

rem. Deinde illam fecit quæstionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere. Quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent.

COLOR. De colore, inquit, queritur, quò uti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam controuersæ sunt, in quibus factum defendi non potest, excusari potest: ex quibus est & hæc: Non possumus efficere ut propter hoc non sit reprehendendus: non speramus ut Flaminium iudex probet, sed ut dimittat. sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non scelerato tamen. Itaque negabat se pro Flaminio narraturum **MONTANVS**, sed quæ obijciuntur responsurum. Aiebat autem illam sententiam **Rufi Vibij**, colorem actionis esse bonum. **SENECIO** dixit, bonum se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. Ipse **Montanus** illum locum pulcherrimè tractauit, quam multa populus Romanus in suis Imperatoribus tulit: in **Gurgite** luxuriam, in **Manlio** impotentiam, cui non nocuit & filium & victorem occidere: in **Sylla** crudelitatem, in **Lucullo** auaritiam. In prætore, inquit, cum illi constitit abstinentia, diligentiam excutiatis, quomodo vna nocte cœnauerit. vtrum tamen, inquit, iniqui est quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice postulante, prætorem perire damnato. Colorem **FVSCVS ARELLIVS** hoc introduxit: ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. **SILIO POMPEIVS** hoc colore vsus est: Non putauit ad rem pertinere, vbi aut quando periret qui perire deberet. **TRITARIVS** ineptum introduxit colorem: Sermo erat, inquit, in conuiuiis: contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores, qui quotidie animaduertent. huius anno nullum esse occisum. Dixit aliquis ex conuiuiis: Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier. Ergo iratus, quod clementia sua contemptui esset: Curabo, inquit, sciant non deesse mihi sceleratum, quem videre lucem vltra non oportet. Occisus est. qui? damnatus. vbi? in prætorio. quo tempore? Est enim vllum tempus quo nocens perire non debeat? **GALLVS VIBIVS** dixit: Meretrix orauit. timebam mehercules ne exorasset: ut aut occideretur indemnatus, aut damnatus viueret. Ex altera parte multa

multa bene dicta sunt, multa corruptè: in descriptione supplicij vtrique illi qui voluerunt omnia legitima supplicij verba in sententias trahere, in vitia inciderunt: tamquam dixit TRIARIUS, Summoue, audi, licitor? summoue à pratore meretricem. hoc loco non male adiecit, Verbera: sed vide ne virgæ tuæ pocula nostra disturbent. Despolia, meretrix. agnoscis hoc verbum? certè prouincia agnoscit. SILO POMPEIUS, homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, minimum tamen mali fecit: ait, Animaduerte meretrix. Age lege, quicquam enim lege hic agitur? HISPANVS dixit: Age lege, tibi dicitur, Flamini; viue sine meretrice, cœna sine carnifice. ARGENTARIUS in quæ solebat schemata, attrectationem violentissimam fregit. Age lege: scis, inquit, quid dicat? interdū age, in foro age. stupet licitor. idem dicit, quod meretrix tua: hoc nunquam se vidisse. MONTANVS VOTIENSIS dixit: Percussurus licitor ad prætorem respexit, prætore ad meretricem. VBIUS GALLVS dixit: Licitori, quia bene percusserat, propinatum est. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non esse Latronis. pro testimonio dico, & Latronem à sententia ineptè tumultuosa vindico. ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem; neque enim illi mos erat quemcunque audire declamantem. declamabat ipse tantam: & aiebat se non esse magistrum, sed exemplum. Nec vlli alij contigisse scio, quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, vt discipuli non audiri desiderarent: sed contenti essent audire. Initio contumeliæ causa à deridentibus, discipuli Latronis *auditores* vocabantur; deinde in vsu verbum esse cœpit, & promiscue poni pro discipulo auditor. hoc erat. non patientiam suam, sed eloquentiam vendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio; Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies: inter remulentas ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunquam Latro sic composuisset, vt quia publicam securim dicturus erat, diceret, priuata pocula: neque in tam mollem compositionem eius sententia euauisset, neque tam incredibiles vnquam figuras compingebat, vt in ipso triclinio inter lectos & iocos & mensas percussum describeret. Ille cum in hac contro-

uersa descripsisset atrocitatem supplicij, adiecit: Quid exhorruistis, Iudices? meretricios lusus loquor. Et ille dixit minus notam sententiam, sed non minus bonam: In socium nostrum prætor populi Romani animaduertit, cum priuata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calcatus quidem, nisi si ut omnia spectaret meretrix, diligenter exegit. RUFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret bellè cessit illi sententia sordidioris notæ. Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit. Altera eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiam, cum deplorasset conditionem violatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper voluissent ad supplicium aduocari, sententiam dixit; At nunc à prætore lege adum est ad lucernam. POLLIO tamen ASINIVS aiebat hanc se sententiam recipere. T. LIVIVS de oratoribus, qui verba antiqua & sordida consecretantur, & orationis obsecritatem seueritatem putant, aiebat Miltiadem rhetorem eleganter dixisse *ὅτι τὸ πᾶν ἡσίων μὴ νοῦνται; ad propinqua insanunt.* tamen in eis etiam si minus est insanix, minus spei est. Illi qui tument, & abundantia laborant: plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuus est, quod potest detractioe curari. illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminio tumidissimè dixit MYRRHEDIVS: Prætorem nostrum in illa ferali cœna saginatum meretricis sinu excitabitis occisuri. Et illud tetracolon: Seruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut impleretur circuitus: quem enim sensum habet, Seruiebat dies nocti? Hanc ideo sententiam reuoli, quia & in triculis, & in omnibus huius generis sententiis curamus ut numerus constet, non curamus ut sensus. Omnia autem genera corruptarum quoque sententiarum de industria pono: quia facilius quid imitandum, & quid vitandam sit, docemur exemplo: & certè illud genus cacozelie est, quod amaritudine verborum quasi aggrauatur. Iam res petit, ut in hac controuersa referamus id quod LICINIUS NEPOS dixit: Reus damnatus est legi, periit fornicæ. & illud quod SENIANVS dixit, habet sui generis insaniam, cum diceret nocte non debere sumi suppli-

Etiam, post longam descriptionem, cum nunc demum ne victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuersiam Græci apposuerunt manum. dixit in hac Nicetes: Ως ἡ κερσεύς ὅτι συμπόσιον ἐστὶ, ἢ ἐξέρον. *Vt audierunt conuiuium esse, contenderunt.* ΕΥΣΤΕΜΟΝ dixit: * Πάντες ἐμὲν ἐξέρον ὅτι ἐστὶ σάτο; *Omnes soli erant dum conuiuatur.* ΓΛΑΥΚΙΠΠΟΣ CAPPADOX cum cœnam luxuriosam descripsisset, indignam maiestate prætoris, adjecit: ἀνηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κάμρον. *Narrabo uobis etiam conuiuium.* Hoc idem elegantius dixit ΑΡΔΕΥΣ, cum descripsisset cœnam nocturnam: οὐδὲ ἑρωτικὸς ὁ κάμρος. *Quam amatoria epula.* ΝΙΚΕΤΗΣ dixit: Οὐδέ ποτε τετρακευὴ αἰαυρέιδρον. .. ποδὸ ὄψη. *Numquam uidi sublatum (in sortem neque infortunatum) uideris.* ΑΡΤΕΜΟΝ eodem loco aliam dixit sententiam. Οὐδέ ποτε τετρακευὴ αἰαυρέιδρον γυναικον, τὸ μὲν εἰ δέ; *Numquam uidi sublatam mulierculam à quo non oporteret.* ΓΛΥΚΟΝ dixit: οὐκ ἀπλώττω, οἷς ἐν τῷ δεσμοῦ τῆλ' ἰσὺς ἐστὶν, καὶ ἐπιτρέχει καὶ δεῖσιν ἡ κεφαλὴ τῆς πέλας; Εἰ μὲ ἀπὸ γῆ. Εἰ γὰρ ἀδικῶ, ὅν καὶ ἀπὸ γῆ. *Vt uerò iis occurrerunt, quibus facultatem aliquid in carcere est, & amica sedere iussit, clamauit miser quissiam: Me abduc, ego enim afficio iniuria: qui quoniam abduxit.*

CONTROVERSIA XXVI.

Expositum repetens è duobus.

LEX. PER VIM METVMQVE GESTA, NE SINT RATA. Alia. PACTA CONVENTA LEGIBVS FACTA, RATA SINT. Alia. EXPOSITVM QVI AGNOVERIT, SOLVTIS ALIMENTIS RECIPIAT. Thema. *Quidam duos expositos sustulit, educauit, querenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterũ ex illis dedisset. pactum interpositum est: reddidit illi duos. repetit unum.*

PRO PATRE. ARELLII FVSCI PATRIS. *Æquum est, ut cum alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus? si alienum non abstuleris, utrumque habebis, quid faciam? utrumque genui, utrumque desiderauit, pro utroque pactus sum.* ALBERTII

SILI. Vna nati sunt, vna expositi, vna educati, red-
diti potissimum distrahuntur. distraxit illos fortuna ali-
quando à parentibus, numquam ab ipsis. Misere mini,
Iudices, grauis inuidia est. IUNI GALLIONIS. Duos
exposui, quia alterum eligere non poteram, periclitor ne
qui cum duobus liberis in iudicium veni, sine vilo reuer-
rar. Nam quem perdam, eligere non possum causa pacti
mei fuit, vt haberem filios; consummatio, vt perderem.
pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro
disciplinis, imputa quantum vis pro alimentis: licet plus
petas, dum ne minus reddas. Maiores nostri viderunt,
quàm effusa esset indulgentia pro suis timentium, quàm
parata quicquid poseeretur dare. Itaque pro patre lex,
non cum educatore pacta est. Non potui obligari de eis,
qui in mea potestate non erant. si vis, ex æquo diuida-
mus: at habeatur vtriusque ratio; habeam ego tamdiu
duos quam diu tu habuisti. Nolite timere pueri, non di-
ducam vos. aut vtrumque habeo, aut neutrum. in au-
ctione fratres quamuis hostilis hasta non diuidit. Plus
quiddam est geminos esse, quàm fratres. perdit vterque
gratiam suam, nisi cum altero est. FVLVI SPARSI. I-
gnoscere mihi aduersarius debet; meos retinenti, cum in-
ipse alienos concupiscat. repetit quod adhuc habuit, reti-
neo quod modo agnouit. Agnitio diuidet, quos iunxit et-
iam propositio? CORNELII HISPANI. Dic vter obse-
quentior sit, vter indulgentior. vterque, inquis. Miraris, si
iam meos diuidere non possum? omnia pro filio pacifcor,
præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego verò ne patro-
cinium quidem habeo si tam facile filios remitto, libenter
exposui. Reddere illud est liberos, an eripere? Vtroque
modo perdendi erant, vel pacifcenti, vel neganti pactus
sum fens tremensque tanquam cum exponerem. CESTII
PII. Ne diuiderem filios, vna exposui. Iste quoque duos
sustulit, qui tantum vno contentus est. Iterum cogor ex-
ponere.

ALTERA PARS IUNI GALLIONIS contra. Expe-
dita partes vestrae sunt. vtrumque ex hoc iudicio pote-
stis patrem dimittere. MENTONIS. Iste assuevit carere
liberis: ego etiam si vnum accipiam, necesse est tor-
quear. duobus assueui. Quid vnquam commisi? & habes
domi

domi quos de me interrogas. nihil unquam sine illis feci, nisi indicium. Vim vocas, quæ te patrem fecit? sine herede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis vnus quilibet satis sit. POMPEII SILONIS. Videte quàm modeste agam, ego sustuli, ego educaui, ego reddidi; iste eligat. VIBII RVFI. Salui sunt, inquam, liberi tui. post hanc vim meam iste me osculatus est. PAssIENI. Cædo mihi tabulas testamenti, plures in testamento habeo quàm in pacto: hoc testamentum delere non cogito. si meos filios heredes facere non possum, tuos faciam; preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi vsurpare, dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuvenes? ego vos expositos sustuli, ego educaui, ego ægrotantibus assedi: senem me fecistis, & relinquitis? ARGENTARIVS. In ista vi duos filios perdi.

DIVISIO. LATRO sic diuisit; In re vis aut necessitas fit. Nulla, inquit, vis est; arma, lex & vincula, & vltimum periculum complectitur; quorum nihil fuit in tua persona. Illic, ait, vis est & necessitas, vbi velim nolim succumbendum est. mihi erat necesse, non enim poteram habere alterum filium, nisi alterum promissem. Respondetur. Primum non est vis, vbi aliquid expediendæ rei causa patiendum est, sed ratio. tanquam, Quia non possum domum habere, nisi hanc emerò. nulla alia venalis est. hanc occasionem videt venditor, & premit. non tamen hanc emptionem rescindes; alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicit alius: Necesse mihi erat. tibi necesse? quare? primum etiamnum carere poteras; deinde & alia via poteras inuenire, sperare alium iudicem. An aliter inuenire non poteras? ergo hoc tibi plus præstiti. An si est in re vis & necessitas, ita tamen rescindantur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à pacifcente adhibita est. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, si non à me cogaris meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit. Non, inquit. neque enim lex adhibenti vim irascitur, sed passo succurrit: & iniquum illi videtur, id ratum esse, quod aliquis non quia voluit pactus est, sed quia coactus est. nihil autem refert per quem illi necesse fuit. iniquum enim quod rescinditur facit fortuna eius qui passus est.

non persona facientis : Deinde an ab hoc vis admota sit. Tu, inquit, mihi vim admouisti, qui non aliter indicabas, quam si pactus essem. Non est, inquit, admouere vim, aliquid cum certa conditione promittere. si qua vis est, à te tibi adhibita est, quod & sponte & ad exonerandum se venisset, vt tantum patri redderet, quantum educatori superfuisset.

COLOR. Pro educatore **GALLIO** hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cum viderem, inquit, orbum sine herede esse, dixit modo ipse qui auidus est. Possumus duo patres esse. & dixit illam amabilem sententiam : Da itaque nunc pœnas misericors. **MONTANVS** & **NOTIENVS** sic cœpit : Si quis me vidit, Iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc sollicitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem iudicem. Et summis cum aduersario egit : rogauit, vt altero contentus esset. Et illam sumpsit contradictionem : Nescio, inquit, vtrum & dixit : Mihi crede, qui illos optimè noui ; vtrum vis elige, ideo sic pactus sum, quia nihil intererat. **HISPO ROMANVS** erat natura, qui asperiores dicendi viam sequeretur : Itaque hoc colore egit, vt inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perferde recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non quia habere vult, sed quia eripere irascitur mihi quòd duos educaui, quod indicaui. Et cum descripsisset sententiam exponentis, adiecit : Etiamnum mihi videtur eiusdem animi, eiusdem duritiæ : quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educauit. Durus est pater, crudelis est, nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite me in vno filio experiri. Dixerat in hac controuersia illam quæstionem, quia dicebat se nequaquam vim adhibuisse : Quid ergo ? quis adhibuit vim ? tu tibi. Non est quod dicas, **QUIS** sibi ipsi vim adhibet ? solet fieri, ecce ego ipse mihi nocui. & illud dixit : Placet mihi in irritum reuocari quæ gesta sunt, dono quòd indicarim. **ARGENTARIVS** dixit ex altera parte, misericordem se nunc esse, quàm cum ignoraret suos. & cum tormenta patrij animi descripsisset, ait : Etiam nunc pacisci volo, quid do, vt liberos meos recipiam ? quid do, ne agnouerim ? Indignabatur **CESTIVS**, detorqueri ab illo totiens, & mutari sententias suas : Quid putatis, agebat, **Arg**

bat, Argentarium esse? Cestij simius est. Solebat & Græcè dicere: ὁ τῆς ἡμέρας μῆσις. *Iste simius menses.* Fuerat enim Argentarius Cestij auditor, & erat imitator. Aiebat inuicè: Quid putatis esse Cestium, nisi Cestij cinerem? & sic solebat iurare: Per manes præceptoris mei Cestij: cum Cestius viveret. Omnibus autem insistebat vestigiis Cestij: æquè ex tempore dicebat, æquè contumeliosè, multa interponebat: illud tamen optima fide præstitit, cum vterque Græcus esset, vt nunquam Græcè declamaret: illos semper admiraretur, qui non fuerunt contenti vnius linguæ eloquentia, cum Latinè declamauerant, toga posita, sumpto pallio, quasi persona mutata redibant, & Græcè declamabant: ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem vno die & Græcè & Latinè declamantem multa vrbane dicta sunt. Dixit Hæterius quibusdam querentibus, pusillas mercedes eum accepisse, cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepisse eos qui ἐπιπέλω δὲ μῦθῳ doceret. MORGENAS dixit: Τὸ δ' εἶδ' ἂν δ' ἴσῃ αὐτὸν φάσις ποτιέροισι μετέιν. *Haud scisses Diomedem, vtra de parte fuisset.* CASSIVS SEVERVS venustissimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit: Malè κακῶς, & inepte. GLYCON dixit: αὐτὸν ἀποτέροισι μὲν ἴσῃ δὲ τοῦ δῶδ' αὐτὸν εἶδ' ἂν δ' ἴσῃ. *Sè ambo mihi reddideris, par ipsa vitiabis.* GALLIO autem elegantissimè dixit à parte patris, eum in vltima parte testamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc mihi heres sit: vis interrogem, vter? TRIARIVS dixit à parte educatoris: Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

CONTROV. XXVII.

A filio in arce pulsatus.

LEX QUI PATREM PULSAVERIT, MANVS EI PRÆCIDANTVR, Thema. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accersit. imperavit adolescentibus, vt patrem caderent. Alter ex his precipitavit se, alter cecidit. Postea in amicitiam tyranni acceptus, occiso tyranno, premium accepit. Reus sit casi patris. Potuntur manus eius. defendit pater.

PRO FILIO. CESTII FILII. Felicior essem, si plures reos defenderem. **TRIARI.** Hæc vulnera quæ in ore videtis meo, postea feci quàm dimissus sum. **IUNI GALLONIS.** Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno. quod munu illius vsus sum, ego iussi. itaque criminis meo assum. Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantum filius meus in arce simulavit? Procumb, ad genua vestra, Iudices, ille contumax, qui cum vapularem, non rogavi. **MVSÆ.** Occisus est tyrannus, à quo putatis, nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus. quid hoc est? integer tyrannus iacet. præciduntur tyrannicidæ manus, patri præcidite, ne vindicem filium, propter quem ne à tyranno quidem impune vapulaui. Postquam occupauit arcem, secuti sunt illum homicidæ, secuti venefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat, necesse fuit patrem cedere, tam hercules quàm necesse fuit spoliare templa, virgines rapere. Aiebam: Fili, fortius ferri. tyrannus spectat. Si talis erat filius meus, qualem describitis, nescio cui magis expedierit tyrannum viuere. O quantum istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est! Occidit tyrannum, sic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, sic aiebat: Pater interfecit, pater te ferit. sic feriunt qui volunt. Tecum filii inconsideratæ pietatis queror. Validius patrem cæcidisti quàm iussit tyrannus iratus. iacenti ipsas cadaueris manus in me ingessi. **FVLVI SPARSI.** Tales fuerunt, ex quibus posset alter contemnere tyrannum, alter occidere. **IULII BASSI.** Compressas filij manus in os meum impeggi, eedentem consolatus sum. **PORCII LATRONIS.** Cede, inquit, patrem, dum ego negligens sum: præcipitauit se ex arce filius. hoc non est patri parcere, sed sibi. Dura filii, ad tyrannum tibi per patrem eundum est. Tenent ecce cruentum tyranni caput. nunc illas præcidite. **BLANDI.** Ut vidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius quàm manus osculatus sum. **POMPEII SILONIS.** Verum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in istas manus, meæ sunt istæ. Etiam cum tyranno seruirent, mihi paruerunt. ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit, parricidam vocaui. **ARELLI FVSCI PATRIS.** Rogo vos persecutita-

rem publicam, per modo restitutæ libertatis lætitiã, per coniuges liberosque vestros. nemo tam simpliciter audiuit me rogantem, cum vapularem. Quam languidæ cædentis erant manus! non putares illas tyrannicidium posse facere; istæ mihi salutare porrexerunt cibos, istæ potiones; nunquam tamen indulgentiores sensi manus, quam cum me cæderent. **VOTIENI MONTANI.** Percant, inquit, potiùs, qui sunt, qui tam fortiter loquantur? Vix inuentus est, qui tyrannum occideret. Fili fortius, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat. suspensas leuiter admouebat manus. filius simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium exculi, quod me non cæderat. Necessitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium est. Hæc excusat Saguntinos; quamuis non cæderint patres, sed occiderint; hæc excusat Romanos, quos ad seruilem dilectum Cannensis ruina compulsi, quæ quicquid coëgit, defendit. Ille quoque mihi pepercisset, si vnicus fuisset. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent. Fili, nocet tibi, quod tam cito occidisti tyrannum. **MENTONIS.** Quæritis, quis hæc fecit vulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus. Ita mihi libero & viuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, vt ego inter liberos meos fortior steti.

EX ALTERA PARTE. ARELLII FVSCI PATRIS. Tandiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno satelles. quid? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest. malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cæcidisti. **IVLII BASSI.** Quoniam eo scelerum peruentum est, vt parricidæ pater adsit, non istius aduocationi adsum. defendit quamuis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quam patrem cædere, infelix causam suam cum fratre iungebat. exclamat iste: Nihil illi mandauit. ego tibi & pro illo satisfaciam. Vt validus, inquit, cæderet: Pro Republ. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reipubl. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adest. At me hercules frater non adesset. Habuisti, quod tyranno iactares. frater

maluit mori. quisquis cædeandus erat, isti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi. at patrem quantulo minus quam occidisti? POMPEII Silonis. Gaudeo in subseillis istius esse patrem. quomodo enim aliter efficere potuisssem, vt vulnera eius videretis? Non multum refert mea, vbi sit. ab hac parte crimen obijcitur, ab illa ostenditur. Grauior testis esse solet, qui à reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater perijt, ne parricidium aut faceret, aut videret. In illa præcipitia non minus, inquam, fratrem fugit quam tyrannum. CORNELII HISPANI. Descendebat cruentus pater, vexato laceratõque corpore vix agnoscendus. putares duos fuisse qui cæcidissent. fecit quod debebat. qui patrem cæciderat, amicum occidit. CESTII PII. Ego, inquit, cæsus sum, pœnam remitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset qui mori vellet. Dignus est quem inuitum vindicetis. Itane apud vos tantum crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, iussit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant satellite; aiebat tyrannus: Non spectatis quemadmodum patrem cæciderit? QUI PATREM CÆCIDERIT MANVS EIVS PRÆCIDANTVR. hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouissime inter filium & patrem tyrannus intercessit. * An non quisquis patrem cæciderit, puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur: sed multa quamuis non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est: quædam vero tam manifesta sunt, vt nullam cautionem desiderent. Quid legis interest, excipere, ne fraudi sit ei qui per infaniam patrem pulsauit: cum illi non supplicio, sed remedio opus sit? Quid opus est caueri lege, ne puniatur infans, si pulsauerit patrem? quid opus est caueri, ne puniatur, si quis aut patrem sopitum, aut subita corporis grauitate collapsum excitauit: cum illa non iniuria, sed medicina fuerit? Nondum de propria, sed de communi causa loquor. Si officiose quis cæcidit patrem, non pulsauit, puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæstionem in partes plureis diuisit, An tutus sit, qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est, non licere hoc quoque tyrannis, vt nos faciant nocentes.

dicentes. Tyranno iubente fecit. miserior fuit ipso vapulante. Non est impudica quæ arcessita fuit à tyranno. non dicitur sacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus suis tulit ad tyrannum, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium consecrauit. An tutus sit, qui patre iubente fecit. Non cæcidit, sed paruit. & illud dixit in narrationibus: Stabat contumaci frater vultu. intellexit non posse cogi à tyranno. An tutus sit, qui pro patria facit. An hic pro patria fecerit. Item, An illo iam tempore cogitationem tyrannicidij habuerit, & hoc animo cæciderit, vt aditum faceret sibi ad amicitiam tyranni. MONTANVS & illam quæstionem vltimam fecit; An etiam si quid peccatum est, tanto merito redemptum fuit. GALLIO illam quæstionem primam fecit: An vitio cæsi patris, nullius sit nisi patris. Inuitum, inquit, me nemo vindicaret, si à quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere iniuriarum: nemo nomine meo ageret. atqui nihil interest; pœna maior est eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari. non enim priuatam esse iniuriam, sed publicam; itaque nec taxatione defungi damnatum; aut iniuriarum pœna, sed manus pendere; ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnès filios, & ad ipsam Rempub. tales esse qui fiant tyranni, certè qui tyrannorum amici. Et vltimas has fecit quæstiones: An si pio animo fecit, non teneatur; An bono animo fecerit. Et in illa quæstione Latronis, An tutus est qui patre volente fecerit. Nunc, inquit, fingis in filij patrociniū, sed tunc noluisti. Et adiecit; Ne dixeris idem voluisse patrem quod tyrannum. Quæritis, vtri paruerit? Tyrannus illum amauit, tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, voluit. ita tu non tyranno tantum, sed patri dignus parricidio visus es? Cum descripsisset impium in patrem, adiecit: Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidisti.

COLOR. MONTANVS partem accusatoris declamauit, & hoc colore vsus est: indulgentissimum fuisse in filios patrem; nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaque illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex seruitute, piissimo patri tormentum quæsisse ex filiorum impietate: & induxit il-

lum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cædere. Quid si non cæcidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in vno nomine, vtrum plus posset natura, an tyrannus. Cæde, inquit: non cædo. verbera: non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, cum promitteret amicitiam tyrannus: Magis præmium extimui tyranni, quam imperium. Et cum descripsisset cicatrice patris: Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque cæsum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil posse melius dici. Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex vetat. morieris, si cæcideris: morere, ne cædas. CESTIVS dixit: Tyrannus imperat vt patrem cædas, non est nouum: noluiti facere. Laudaturum me putas? ego verò non laudo. alterius ista gloria est. tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit: Tu patrem cæcidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit: Parricida este voluisti: violasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omne declamauerunt tanquam patre iubente fecisset. TRIARIVS dixit: in filij mei manus incutri. BASVS IVLIVS: Ego me filij mei manibus cæcidi. HATERIVS dixit: Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset. CESTIVS ait in narratione: Tyrannus iubet cædere, exposita tormenta sunt: quid faciat? moriatur, inquis. hoc dicis: ne cædat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit: Complecti volo istas manus, optimè de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit: viderit quantum tibi se putet debere Respubl. ego plus me quam illam debere tibi iudico. difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione: Si perseveras si. Ji, fratrem sequar. Videris vtrum patrem cædere malis, an occidere. Hanc controuersiam & ab IVLIO SABINO bene declamari memini, cum describeret tyrannum occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam: nisi post tyrannicidium quoque intelligis, quanto melius frater tuus perierit, quam tu occideris. Illud non probaui, quod multa in te seuera tenuit false dicere. Erat autem vrbaniissimus homo, vt vobis sæpe narraui, vt quicquid illi in eloquentia decrat, vrbaniitate pensaret.

faret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & videret Latinum Kalumniam testem circa coronam iudicij obseruari, & totiens occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet spei: deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset: At mehercules, inquit, timebam, ne vno rhetore plus haberemus, & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset à patre sestertia? dixit quot accepisset. an haberet? negavit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet? Ipse inquit, negligentiam meam nosti: an habeam, nescio: accepisse me scio & in Domitium nobilissimum virum in consulatu cum thermas prospicientes viam sacram ædificasset, cœpisset deinde rhetores circumire, & declamare: Ego, inquit, sciebam hoc te facturum, & mari tuæ quærenti de tua desidia dixerant; *πρωτον ηγουμην, δευτερον δε γελυμιστα*. Duas eius vrbanas res præterire non possum. Secutus erat in provinciam Cretam Oppium Flamam Proconiualem. Græci cœperunt in theatro postulare, vt Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est, barbam capillumque magistratui Cretensium summittere. Surrexit Sabinus, & silentium fecit, deinde ait: Hunc magistratum ego Romæ bis gessi. his causam dixerat. Græci non bene intellexerunt, sed bene precati Cæsari, perébant, vt honorem Sabinus & tertio gereret. Postea deinde ostendit illos tota comitum cohors: oppressi sunt in templo ab omni multitudine, que postulabat, vt Romam Sabinus cum Turdo profisceretur. Erat inter infames maximè & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, vt inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait: Ego ad Cæsarem non sum iturus cum materia. Postea hoc Sabino cum causam diceret, obiectum est. Multa illum diserte dixisse memini. Cum introductus esset ex carcere in senatum, postulatorum vt diaria acciperet, tunc dixit de fame questus: Nihil onerosum à vobis peto, sed vt me aut mori velitis, aut viuere. atque illud dixit: Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum.

Sape qui misereri potuit, misericordiam rogat.

Et cum dixisset Senianus locupletes in carcere esse: Homo, inquit, adhuc indemnatus, vt possim viuere, partici-

das panem rogo. Cum mouisset homines & flebili oratione & diserta, rediit tamen ad sales. rogauit ut in Lautumias transferretur. Non est, inquit, quemquam vestrum decipiat nomen ipsum Lautumia. illa animo meo laures est. Hoc retuli, ut & ipsum hominem ex aliqua parte nossetis; & illud sciretis, quam difficile sit, naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri, ne in declamationibus iocaretur, qui iocabatur in miseris, ac periculis suis; in quibus iocari eum non debuisset, quis nefcit? potuisset, quis credit? MURRHEDIUS non degenerauit in hac controuersia. nam colorem stultissimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris sequi exemplum dum retineo, dum luctor, visus est patrem caecidisse. Vnum ex his quos audiui declamantes; scio MENTONEM vsum non patrono patre, sed aduocato. ipsum tyrannicidam induxit dicentem, & colore vsum est: Non iussim se à patre; quia aiebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno caedi se iussisse: sed initum esse tyrannicidæ consilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius sententia laudata est, cum deseriberet se patri manus afferentem; Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit; Iam tuum factum esse tyrannicidium si me frater non reliquisset. Et illud dixit; Vos ego tunc respexi templa. leges. Resp. nam si me tantum spectassem, facile tyrannum effugissem, illa, quæ frater effugerat.

CONTRÓVERSIA XXVIII.

Priuignus ab auo raptus nouerca.

LEX. DE VI SIT ACTIO. Thema. *Quidam duos filios sub nouerca amisit, dubiis crudelitate & veneni signis. tertium filium maternus auus rapuit, qui ad visendos nepotes egros non fuerat admissus. querenti patri per praonem, dixit apud se esse. accusatur de vi.*

LVNII GALLIONIS. Violentus & impotens senex hominem liberum sinu meo rapui, quod seruare tibi difficile est, auo dona. Quotiens miserum me puer audies? à

nouerca

nouerca quis est, fugiue reductus es. Habui filiam quamuis iste vnus filius superfit, fecundam. Quam indulgenter puerperia diuisit, natus est filius, dixit, Filius hic meus est, natus est alter: dixit, Hic matris est, natus est tertius: dixit, Hic aui est. Cum quæreret filium, erant qui suaderent & dicerent: Tace, meruit excludi. **CÆSTII PII.** Quam causam rapiendi habebat impotens senex? nunquid fratres eius occideram? ignoscite mihi, si tantum filix meæ mandata narro. hanc solam ex meis morientem vidi. habui filiam: de omnibus meis, **HABYI,** dicendum. Habitu vagabatur lugubri, sordidaque prætexta. omnes illius miserebantur, quosdam etiã dicentis audiui: Quid? iste puer matrem non habet? patrem non habet? auium non habet? **ARELLII FVSCI PATRIS.** Tres filios filix meæ debes, vnum mihi: sine apud me nuttiatur. Quid times? ne non admittare, cum veneris? exposuisse hætenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda est. vt vidit me, hæsit complexibus meis, puerum osculabar miser, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo, ne hoc caulam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui, vnicus erat. **VOTIENI MONTANI.** Mittis præconem, adice illi omnia insignia, **HIC PVER MATREM PERDIDIT, FRATRES AMISIT, NOVERCAM HABET.** Affirmo tibi, non indicabit quisquis fuerit. Erras, & vehementer erras, filios quos perdidisti, non quæris: quæ quæris non perdidisti. Vtra tandem iustior querela est? pater ab auo vnum repetit: auus duos à patre. **VIBII RYFI.** Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mihi, ad ianuam steti: plus habeo quod auo, quam quod reo timendum sit. **FVLVII SPARSI.** Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accusas, nunquam nouercam. Facinus indignum: puer ad supplicium in domo aui à patre quæritur. Ad ægrotantes nepotis veni, non sum admissus: hæc vis vera fuit. **ARGENTARIJ.** Pater quos confcios habuit, nescio: domi non fui: amissa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus: sed aiebam, Quid necesse est? quotiens videre volam, in domum veniam: quotiens volam, in domum abducam: agamus tanquam affines. Tres habes filios: diuidamus; & vide quàm non improbam diuisionem desiderem, ex tribus vnum posco.

Vtinam omnes, quos perdidit, quæreret. **BLANDI.** Cum tradere vellem puerum, nescio quis exclamauit: Puer, nunc peristi. nihil vobis subtraham, quidni? præconi quoque omnia indicaui. **MENTONIS.** Rapui nepotem, habeo, redderem si pater quæreret.

DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has quæstiones diuisit, An in re vis sit. Nulla, inquit, vis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus. Quæ turba est? vnus puer, & vnus lenex. Rapuisti, inquit, filium meum, immo nepotem meum sustuli, immo venientem non potui excludere. An si pro illo fuit, fieri vim, quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit. Vis iniuriosa damnatur: solet enim esse & salutaris. Cum latrones aliquid obsiderent, si perfodissem villam armata manu, coniugem, liberos eius rapuissem, accusari possem? Quod viuus puer, beneficium meum est. Et medici alligant, & corporibus nostris, vt medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit rapti. Hoc loco accusatio nouerca, & insectatio patris tam patienter suos perditis. **GALLIO** & illam quæstionem fecit, & prius sumendam quæstionem putauit ex persona, quam ex re: An cum auo nepotis nomine agi possit. Non magis, inquit, quam cum patre filij nomine, non magis quam cum matre. Habet sua iura natura: & hoc inter auum patremque interest, quod auo suos seruare licet, patrietiam occidere. Non potes, inquit, sic mecum agere tanquam cum alieno, vt dicas: Quid tibi cum illo qui est insectari filius? tuus heres futurus sit, quem dementem alligaturus est? quadam iura non lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum auus peccantem aliquid, & inter lasciuos iocos petulantius lasciuientem feriret, num iniuriarum quilibet cum illo ageret? Et vltimam illam **GALLIO** fecit, cum tractasset illa: Licet mihi vt profum facere. deinde, huic profuit. An auo ignoscendum sit, cum pro nepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit, quam indignum esset damnari illum ab hoc. **LATRO** duas vltimas quæstiones aliter posuit, & plus complexus est. Etiam si vim fecit: an tamen damnari non possit, si bono animo fecerit. ait enim, & de animo fieri controuersiam auo, & dicere patrem: Non vt nepo-

tem seruaret, fecit, sed vt infamaret vxorem meam tanquam veneficam, me tanquam veneficæ mancipatum, cui male liberi sui committerentur.

COLOR. Colore ergo hoc **LATRO** eodem vsus est pro patre, vt diceret, ne viua quidem vxore bene sibi cum socio conuenisse: mortuo vero professas inimicitias illum gessisse secum. languente vero puero, illum venisse, cum conuicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auspicantem quicquid accidit: auctores habere amicos se, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, sed ad inuidiam & contumeliam generi venientem, qui ad sanos nepotes nunquam dignatus esset accedere: medicos vero suasisse ne veniret, ne puerum confunderet: & impleret suspicionibus. **SILONIS POMPEII** color fuit, vt Latroni videbatur, qui controuersia repugnaret. dixit enim, venisse auum ad imbecillum puerum, ad ægros non semper proximos admitti: vtique ad eos qui grauiter ægrotant, sæpe & patrem non admissum. Sic auo quoque intempestiue venienti dictum, Nunc non potes: statim cum conuicio abisse, in altero idem fecisse. Latro aiebat hunc colorem optimum esse si recitasset, se recipi non posse quia ponatur, Non est admissus: sub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, Nunc non potes: sed ex toto, Non potes. **GALLIO** vtrumque miscuit, & hoc colore, qui videri non potest alioquin thema euertere, parcius vsus est. Dictum est, inquit, illi. Quiescit puer, paulum commorare. medici vetuerunt quemquam admittis scitis solere dicere illos: Nec si pater venerit. Protinus iste clamare cepit, Testor me non admitti, & tantum non tabellis signatis denunciare. Auum distuleram, accusatorem exclusi, iterum, inquit, venit cum conuicio. Iam vnum occidistis, alterum occiditis. Nihil est miserius, quam vbi alicui ex miseria sua inuidia queritur. Non est admissus, cum diceret, se nepotem suum non videre velle, sed inspicere. Sic egit: Veni, non vt istum accusarem, sed vt me defenderem. **GALLIO** hoc colore vsus est. Non admisi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, vt taperet.

Ex altera parte colorem hunc **CESARIUS** introduxit: Timuisse se de puero, Frustra, inquit, duos occiderat nouer-

ca. & ait: Velle ad vos nocentior venirem reus, velle tres sapere. **ARGENTARIUS** hoc colore vsus est. rogatum à puero auum. **Negabat**, inquit, posse se viuere, si in illa relinquere tur domo. **HISPANVS** hoc colore vsus est, affectu esse ablatum. **Sustuli**, inquit, nepotem meum. **Non potui**, inquit, satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi. nolite mirari: post longum tempus illum videram. **ALBTIVS** hoc colore vsus est, vt diceretur: **Noluisse** illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent: ei qui postea decessit, inter causas morienti casum fratris fuisse. **Et serquait** hunc colorem, ne quid in nouercam, ne quid in patrem diceret: aiebat iustissimum futurum auum, si tantum se defendere voluisset. **Quid ergo?** quare rapuisti amabam. huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo vestra nihil præter ipsam domum timui: Si apud me duo decissent, ex domo mea illum transtulissent. **MARCELLVM MARCIVM** aiebat sic narrasse: Puer me secutus est: non criminor vobis illum. **quicquid est**, potius quam illius periculo fiat, ego rapui. **Vbi est?** inquit. **Viuit**, saluus est: veni, cum voles aspicere. **Redde**, inquit, patri suo. ego asper. **Age** monstrabo si vis, quis ante me tibi filios abstulerit. **VARIVS GEMINVS** eundem sensum dixit: quæ est ista tam fera pietas, tam præpostera? querere tuos à tertio incipis. **MONTANVS VOTIENVS**, homo rarissimi, etiam si non emendatissimi ingenij, vitium suum quod in orationibus non euitabat, in scholasticis quoque euitare non potuit: sed in orationibus, quia laxior est materia, minus eandem annotatur iteratio. In scholasticis si eadem sunt quæ dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla Numisia apud centum viros tirocinium ponere. **Ex vncia** heres erat patris sui Galla. obiciebatur illi veneficium. dixit rem disertissimam, & omnibus sæculis duraturam, quia nescio an quicquam melius in eo genere casurum dictum. **Vnciam nec** filia debet, nec veneficet. **Non** fuit contentus, adiecit: In paternis tabulis filia locus, aut suis debetur, **aut nullus**. etiamnum adiecit: Relinquis nocenti **nimum**, innocenti parum. Ne sic quidem satiare se potuit, adiecit: Non poterit filia tam anguste paternis tabulis adherere, quas aut totas possidere

dere debet, aut totas perdere: & plura multa, quæ mentoria non repeto. Ex iis quædam in orationem contulit, & alia plura quàm dixerat, adiecit, nihil non ex eis bellum est, si solum sit: nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras pater, inquit, & vehementer erras. quos perdidisti, non quæris: quem quæris, non perdidisti. Deinde: Puer iste inuentus perit. Deinde: Quisquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde: Puer nisi auum sequitur, fratres secuturus est. Desine quærere: quem si inueneris, sic perdes, vt inuenire non possis. & deinde: Rapuit istum auus, ne raperet nouerca. Et deinde: Vnum tantum pater ex liberis suis quærit, qui saluus est. GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto: τὸ τοῦ παιδὸς ὄταν ἀπέθῃ, ἕτε ἀπολείπει. Hic puer cum repertus fuerit, peribit. Habet hoc MONTANVS vitium. sententias suas repetendo corrumpit, dum non est contentus vnam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. & propter hoc & alia, quibus orator potest poetæ similis videri. solebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxena esset abducta, vt ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

cinis ipse sepulchri

In genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus esse, adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus adiecit:

Æcidea fecunda fui.

aciebat autem Scaurus rem veram: Non minus magnam virtutem esse, scire desinere, quàm scire dicere.

CONTROVERSIA XXIX.

Filio conscia in veneno priuigni.

LEX VENEFICA TORQUEATUR, DONEC CONSCIOS INDICET. Thema. Quidam mortua uxore, ex

qua filium habebat, duxit aliam: Et ex ea filiam sustulit, decessit adolescens, accusauit maritus nouercam veneficij, damnata cum torqueretur, dixit consciam filiam petitur ad supplicium puella, pater defendit.

PRO FILIA. CESTII PII. Non est quòd putetis has lacrymas aut filia esse, aut me patrem. Non prodesset tibi puella nè hoc quidem, quod te frater amauit, nisi mater odisset. Hoc me odisti nouerca, quod scisti consciam me, eligi pœnæ. Dixit, Ante actam eius vitam executiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier, filia quoque nouerca, ne mori quodam potuit, nisi & occideret. Inter gladiatores victoris quoque conditio pessima est, cum morte pugnantis. Nullum magis aduersarium timeas, quàm qui viuere non potest, occidere potest. VIBI GALLI. Concitatissima in mortem rabies est: desperatione vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis auctorem per vulnera sua ruunt. Abscissa missione gladiator, quem armatus fugerat, nudis insequitur. Præcipitati non quod impulit tantum erahunt, sed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratissimum est commori. VOTIENI MONTANI. Dum filium vindico, vbi grauissimè mihi nocere possit, ostendit. ô mendacium simile veneficio! Sic credibile esse in sorore parricidium creditis? non timeo ne quis hoc in sorore credat, quod ego vix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quasi futuræ pacis obsidem sustuli: aiebam, Dum matris meminit, obliuiscetur nouercæ. at illa dum nouercæ meminit, matris oblita est. Filia, inquit, mihi conscia est. post hanc vocem remissa putares tormenta. similis facta torquentis est. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctari sumus, vt crederetur nouerca priuigno dedisse? Nouerca quod volueras consecuta est, damnasse iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem, Iudices, non nouam; liberos meos à nouerca vindico. Peto, ne quia filium vindicaui, filiam perdam. Nisi succurritis, nouerca vicit, ego victus sum. Duxi, nescio peiorem vxorem, an nouercam. Hoc mihi carior est, quod tam inuisa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conscia esset, neminem expectarem: scitis quemadmodum

dum veneficam oderim. Instabat tormentis : aiebam, Mo-
 rere peius quàm odisti. Non satis mihi ardere ignes vide-
 bantur, non satis insidere verbera. dixi : Si quid adiuce-
 re tormentis tuis possum, puto iubebo filiam afferri. Vo-
 cet huc aliquis matrem. quid expanisti puella? quid ad si-
 nus meos refugisti? quid extrinaxisti tanquam nouercam?
MARILLII. Ne inter supplicia quidem desinit occidere.
 & hanc quisquam putet non potuisse venenum sine con-
 scia dare? Puella, quæ occidisse fratrem dicitur, quid an-
 te peccauit? nouerca quoque ante occidit priuignum
 quàm filiam. & Bonæ spei est, quæritis argumentum? ma-
 tri suæ non placet. **ARELLII FVSCI.** Etiam cineribus
 suis infesta est nouerca: quod vnum potest, persequitur
 forem tuam. Quid adhuc potest nosse, nisi fratrem? pro-
 fis illi apud vos. quòd illam pater laudat, profit quòd ta-
 lis mater accusat. **MENTIONIS.** Non miseris huius? mi-
 serior est quàm frater. Ille habuit sine dubio nouercam
 torqueri. Consecuta es mulier quod voluisti. solus om-
 nium magis sensi nouercam, cum perdidisti. *Porcij Latronis.*
 Habui filium tam bonum, vt illum amare posset etiam
 nouerca: nisi in eam incidisset quæ posset etiam filiam o-
 disse. Huc mea scelera reciderunt, vt parricidium puel-
 lare sit. ætas, si magnitudinem rei non intelligit, non est
 idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia est. Si pa-
 rentes inspiciuntur, cur non potius patri videatur simi-
 lis, cui placet, quàm matri cui displicet? Denique non re-
 cuso, quo minus in illa vel matris exigatur imitatio. illa
 cum huius ætatis erat, nec nouerca erat. nec venefica.
ALBVTII SILLI. Duxi vxorem, nullis adhuc inquina-
 tam fabulis. nec miror, innocentem tunc fuisse: adhuc
 puella erat. **BLANDI.** Vt scelerata sit, nempe matri
 suæ similis est: ante veneficium oportet faciat, quam par-
 ricidium. Filia, inquit, conscia est. Di te perdant. etiam
 cum torqueris, occidisti. Seruus tortus Catonem conscium
 furti dixit. Quid agitis? vtrum plus creditis tormentis,
 an Catoni? **BVTIONIS.** Si conscius à te puella quære-
 tur, nominato patrem. Quod nouerca tam sero, puella
 tam cito? Filia, inquit, conscia est. Male pereat: at ego
 te putabam vnus nouercam. **TRIARI.** Filia, inquit,
 tua conscia est. Videbatur sibi post hanc vocem vicisse,

Amisum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lacrymis suis expressit: itaque illam nouerca peius perire voluit quàm priuignum. Filia, inquit, conscia est. Hoc vltimum fuit nouercæ beneficium. **Q**HATERII. Succurrite quæso, ne cum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos semper effero vnius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ satis est. quemadmodum illi extorquebo lacrymas? afferte mihi imaginem fratris. video subito desiderio fletus concitatos, nunquid talem vultum, cum mater torqueretur, habuit?

PARS ALTERA **T**RIARII. Si odissemus te, pateremur eum eiusmodi filia viuere. Quarumdam ferarum catuli cum rabie nascuntur: venena statim à radicibus pestifera sunt. Quantum illi ad scelera ætatis adiecit, quòd illam nouerca peperit? Quid illa, quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplum, quod & sorori conueniat, & virgini.

DIVISIO. **C**ESTIVS in duas partes coniecturam diuisit, & primum quæsiuit. An conscia illi opus fuerit: deinde, Si opus fuit, an hanc habuerit. Non seruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam voluit videri, vt nulli esset idonea ministerio. Itaque elegantissime deridebat. **M**ONTANVS **V**O TIENVS in hac controuersia ineptias rhetorum, quòd sic declamarent, nunquam hæc quæ nominata est, infans esset: nec intelligerent fatalis esset, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile scelus illud quidem, sed intolerabile esse aiebat. Induxerat Cestius matrem dicentem filia: Da fratri venenum. **T**RIARIVS multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, sed concupiuit: nam excessus sententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem: Da fratri venenum. fecit illam respondentem: Mater & mihi da. quid enim tam absurdum, quàm matrem sic locutam cum puella, Da fratri venenum? Non ferebant nec illam Triarij sententiam, qua aliter **H**A T E R I V S vsus est, cum ad epilogum peruenisset. Hoc loco debebat reus flere: non flet puella. inueniat quemadmodum flet aliquis, hoc est imaginem fratris

fratris. Illa enim si tam puella est, ut dicat, Mater, quid est venenum? non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lacrymas concitet. Tanta autem error est in omnibus studiis, maxime in eloquentia, cuius regula incerta est, ut vitia quidam sua & intelligant, & ament. **CESTIVS** pueriliter se dixisse intelligebat: Mater, quid est venenum? Deridebat enim **MVRRHEDIVM**, qui hanc sententiam imitatus est in epilogo, cum alloqui cœpisset puellam, & diceret; Compose te in periclitantium habitum, profunde lacrymas, manus ad genua demitte, rea es. fecerat respondentem puellam: Pater, quid est rea? Et aiebat **Cestius**; quod si ad deridendum me dixit, homo venustus est. Et ego nunc scio, me ineptam sententiam dicere. multa autem dico, non quia mihi placent, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud **RUFIVIBII** tolerabilius aiebat esse, sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum dixerat in epilogo; Nutrix ream tolle. Illud in **HATERIO**, qui & promisit oratorem, & præstitit, negabat se posse ferre quod dixerat; Hæc rea non mittenda in exilium, sed ferenda est. Cum sciret, inquit, in exilium exportandos locari solere, quid enim intelligi vult hac sententia, nisi ex toto puellam ambulare non posse usque in exilium? verum est, sed nec mater eius potuisset. **SILIO** à parte patris comparisonem fecit inter se matris & filie rotam hac figura declamavit. Non sum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat esse venefica; operam perdam, si cœpero describere, debere esse ætate prouectam, usu exercitam, inuisam viro, quæ possit etiam filiam occidere. Superuacuum est ut pluribus verbis, in hac ipsa causa habemus veneficæ exemplar. Comparemus inter se duas reas, nec est quod quaratis aliquem, qui cognitionem vestram per omnes comparationis parteis ducat, ego vobis dicam, quomodo illam accusauerim. Ego illi obieci antea actam vitam: vos illi potestis obiicere. Et sic omnia circumiit, & comparando defendit illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibusdam, Non illi utique fuisse opus, & conscia sic transeurrit: Aiebat, inquit, tota actione rea hæc, Quam consciam habueram, ego negabam illi opus fuisse, aiebam, In eadem domo eras, venenum norum erat, noueræ occasio facilis coniuuenti, non eras suspecta, nemo te timebat

propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore: Nouercam video venenum dedisse, vt filia sua sola heres esset: eandem illi & consciam fuisse veneficij & causam. Omnes declamatores aiebat voluisse aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam consciam, dixit, inquit **HYBREAS**: *ἡ δὲ ἐψόχετο τῆς ἰδίας θυγατρὸς; ὅσα ἀδελφῆς τῆς ἐμῆς.* Hanc sententiam **FVS CVS ARELLIVS** cum esset ex Asia, non casu dixit, sed transfudit ad verbum quidem: Quid ergo, inquit, mentita est de filia sua? immo de mea. Modestius hanc sententiam vertit **HATERIVS**: Quid ergo? mentita est, quæ nihil lamentabatur de accusatoris sui filia? **CESTIVS** dixit: Nominauit priuigni sui sororem. **ALBVTIVS** dixit: Quid habuit quod dubitaret, an parceret filia eius à quo occidebatur, sorori eius quem occiderat? **TRIARIVS** dixit: Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem nouerca est. **BLANDVS** dixit: Nominabo istam quæ patri affuit, istam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. **SILO POMPEIVS** dixit: Filia, inquit, mihi conscia est. post hoc, eundem vultum eius notauit, quem videram moriente priuigno. **MONTANVS VOTIENVS** Marcellum Marcium amicum suum, cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis disertis, aiebat hanc dixisse sententiam: Inuenit quomodo damnata accusaret, moriens occideret, tota torqueret. non est hoc iudicium, sed alterum nouercæ veneficium. **LATRO** dixerat cum descripsisset tormenta: Instabam super caput non accusator, sed tortor: ipse ignes subiiciebam, ipse ad intendendum eculcum manus admovebam. ego non bibam sanguinem istius, non eruiam oculos? filium mihi eripuit: nisi citius illam oppressissem & filiam abstulisset. **TRIARIVS** dixit: Cum accusarem, obieci veneficium. In vltima parte inter preces meas excitauit puellam ad vltionem fratris sui. Hæc res maximè Iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. **ALBVTIVS** dixit: Postquam nominauit filiam, ad me respexit: videlicet vt sciret, an satis torfisset. **NICATES** egregie dixit in hoc eodem loco. *οὐκ ἔστιν ἐμοί, φησὶν. ἡ θυγάτηρ, ἐξ ἀποδείξεως ἐπιτερος.* Conscia mihi est, inquit, filia, & exinde adiecit. **MONTANVS** cum diceret illum locum quamuis sceleratos parentes, velle tamen innocentes liberos suos esse, dixit:

xit: Potest ista filiam veneficam fingere, si potest facere. difficilius est filios inquinare quàm perdere. & illud: Fauete sæculo, Iudices, cum ingentia sceleta ferat. ne etiam immatura tulerit, fauete. nullum scelus commissum sit, nisi quod solet. fauete, vt potius non desierit nouerca paricidium facere, quàm soror cœperit. Damnare illam potui, effugere non potui. Sero fecisti nouerca. si hoc ante dixisses, potuisti præuaricationem pacisci rectè cum damnareri, animosa eras. rectè nihil potes facere. si qua fides, accusator insidias reæ timui, nusquam à sinu meo dimisi puellam. ipse omnes prægustauit cibos. O incauta futuri mortalitas! postquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia desij.

COLORE. Omnes illo colore vsi sunt, nominatam à nouerca filiam in dolore patris. GALLIO phura dixit: Fortasse, inquit, hanc nominauit, vt veros conscios celaret: fortasse, vt quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis imponeret: fortasse in dolore tormentorum stupefacta nesciuit quid loqueretur. Nouissime dixit, fortasse in hoc, vt quæ pœnas veneficij dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adiecit: Ex meis hoc affectibus æstimo. cum tum ira, tum odio furerem, circumspiciebam omnes vltionis vias, oblitus innocentiae. si prius habuisset liberos nouerca. occidissim. In hanc ipsam quotiens impetum facere volui? sed propter hoc à me tuta erat, quòd à matre non erat.

M. ANNÆI SENECAE
CONTROVERSIARVM

LIBER QVINTVS.

[Aliis decimus.]

SENECA NOVATO, SENECAE
MELÆ filiis salutem.

QVOD vltra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua vultis, & sinite me ab istis iuuenilibus studiis ad senectutem meam reuerti. Fatebor vobis, iam res tædio est. Primo libenter assilui, velut optimam vitæ meę partem mihi redûcturus: deinde iam pudet, quamdiu non seriam rem agam. Scholastica studia leuiter tractata delectant: contrectata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me, semel exhaurire memoriam meam, & admittite vel adactum iureiurando, quod adfirmem dixisse me quæ sciui, quæque audiui, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Liuij declamauerit: quamuis aliquo tempore suum populum habuit, cum illum homines non in ipsius honorẽ laudarent, sed in soceri ferrent: quomodo L. Asprenas, aut Quintilianus senex declamauerit: transeo istos, quorum fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. perginacius ignouerit. Dicebat negligenter sæpe causam in ipsis subselliis: sæpe dum amicitur, dicebat. deinde litiganti similior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam vo-

sem aduersariorum, & in altercatione vires suas nouerat. Nihil erat illo venustius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium grauitas, ipse cultus habitusque corporis, mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus scire posses, non quantum oratorem præstaret Scaurus, sed quantum deterreret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliud quod magni neglectique ingenij vestigium extabat. raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, immo perpetua desidia eo perduxerat, vt nihil curare vellet, nihil posset. Orationes septem edidit, quæ deinde senatusconsulto combustæ sunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius pugnant, multoque dissolutiores ipsis actionibus. Illas enim cum destituerit cura, calor adiuuat: ij caloris minus habent, negligentia non minus. Declamantem audiuius, nouissime quidem cum M. Lepido ita, vt quod difficillimum erat, sibi displiceret. De Labieno interrogatis? Declamauit non quidem populo, sed egregie. Non admittebat populum: & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis. affectabat enim censorium supercilium, cum alius animo esset. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenij, constantibus magis hominibus peruenerat, quam volentibus. Summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esse eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor aliat. quantam vim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat, quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquæ, vigor nouæ. Cultus inter nostrum ac prius sæculum medius, vt illum posset vtraque pars sibi vindicare. Libertas tanta, vt libertatis nomen excederet. vt quia passim ordines hominésque laniabat, Rabienus vocaretur. animus per vitia ingens, & ad similitudinem ingenij sui violentus, & qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hunc primum excogitata est noua pœna. effectum est enim per inimicos, vt omnes eius libri incenderentur. Res noua & insueta, supplicia de studiis sumi, bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa

crudelitas post Ciceronem inuenta est. Quid enim futurum fuit, si ingenium Ciceronis triumphis libuisset proferbere? Sunt dii immortales lenti quidem, sed certi vindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regerunt: vt iustissima patiendi vice, quod quifque alieno excogitauit supplicio, saepe excipiat suo. Quae vos dementissimi homines tanta vecordia agitat? parum videlicet in poenas notae crudelitatis est. conquirit in vosmetipsos noua, quibus peccatis: & si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriamque nominis, inuenite quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala. Facem studiis subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quanta & quam non contenta certa materia saeuit est! Dij melius quod eo seculo ista ingeniorum supplicia coeperunt, quo & ingenia deserunt. Bius qui hanc in scriba Labieni sententiam dixerat, postea viuientis adhuc scripta combusta sunt: iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit, atque ita includi: veritus scilicet, ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finit tantum se ipse, sed etiam sepeliuit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam partem conuoluisset & dixisset: Haec quae transeo, post mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri, hominis Labieno iunctissimi, bellè dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S. C. vrebantur: Nunc me, inquit, viuum vti oportet, qui illos edidici. Monstrabo vobis bellum libellum, quem à Gallieno vestro petatis. Recitauit rescriptum Labieni pro Baryllo Mæcenais, in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum protrouocantis. Puto iam nihil, quod interrogeris, restat. Musa rhetor, quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenij, nihil cordis. Omnia vsque ad vltimum timorem perducta, vt non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferret hominem de siphonibus dicentem, Caelo repluunt de sparsionibus, Odoratos imbres: & in cultum viridium,

Cela

Cælatas silvas : & in pictura, Nemora surgentia? Aut illud
 quod de subitis mortibus memini eum dicentem, cum
 vos me illo perduxissetis: Quicquid autem volitat, quic-
 quid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris
 sepelitur ventribus. Quære nunc, cur subito moriamur:
 mortibus viuimus. Non ergo & si iam manumissus erat,
 debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex iudicibus
 feuerissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Mul-
 ta donanda ingenii puto: sed donanda vitia, non portenta
 sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtraham.
 ne plura videantur, vel subiicietis vos. Osceus non incom-
 mode dixit, sed sibi nocuit: dum nihil sine schemate dice-
 re cupit. oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque
 non inurbane Pacarus rhetor, cum illi Massiliæ manè oc-
 currisset, schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dis-
 scere? Aue Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, na-
 rus ad contumelias omnium ingenii inuendas. Nulli non
 impressit aliquid, quod effugere non posset. Ille Passieno,
 prima eius syllaba in Græcum mutata, obscenum nomen
 imposuit. declamatori subtili, sed arido. ille Sparso dixit,
 scholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu
 potes controuersiam intelligere, qui non intelligis te la-
 terem lauare. Sparsus autem dicebat valenter, sed durè.
 Ad imitationem Latronis se direxerat: non tamen vnquam
 similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Vtebatur suis
 verbis, Latronis sententiis. Cum Basso certamen illi fuit,
 quem vos quoque audistis, homine disertò: cui demptam
 velim quam consecrabatur amaritudinem & simulationem
 actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quàm vbi schola-
 sticus quod non nouit, imitatur. Amabam itaque Capito-
 nem, cuius declamatio est de Popilio hæc quæ meo Latro-
 ni subiicitur. Bona fide Scholasticus erat, in his declama-
 tionibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum
 Terracolon præferendus. Primum Terracolon, quorum fa-
 ciam, quæritis? Latronis, Fusci, Albutij, Gallionis. Hi quo-
 tiens conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes
 Gallionem palma: reliquos, vt vobis videtur, componi-
 re. Ego vobis omnium feci potestatem. hos minus nobiles
 finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium,
 & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad

farietatem vestram me præsiterim, permittite me mihi & aliquos, quos non nostis, ex sinu proferre: quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Gaius Silo: cui Cæsar Augustus, cum frequenter causas agentem in Terracinenſi colonia vidisset, plenum testimonium reddidit. dixit enim: Nunquam audiuit patremfamilias disertioſiorem. Erat qui patremfamilias præferret, oratorem subduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno vobis amore coniunctus est, adoleſcens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere, quantum habet, quam sequi quantum conſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi cum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit virium, quantum valeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſe aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuerſam fecit. Larro nunquam ſolebat diſputare in conuiuiis, at aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quosdam eſſe colores, prima facie duros, aſperos: eos non poſſe, niſi actione probari. Negabat itaque vili placere poſſe, niſi totum noſſent: ſe, & ſuas vires, & illarum fiducia aliis metuenda & prærupta audere. Multa ſe non perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi totum: non quia imbecillus erat, ſed quia circumſpectus: cauſas nemo propoſuit diligentius, nemo reſpondit paratius: & pecuniam itaque & dignitatem quam primum in prouincia Hiſpani habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre ſplendidiffimo, auro D. Iulij hoſpiti: ſed ciuili bello attenuatæ domus nobilis vires excitauit, & ita ad ſummam perduxit dignitatem, vt ſi quid illi deſuſcit, ſcias locum deſuiſſe. Inde filius quoque eius, id eſt, meus (nunquam enim illud à vobis diſtinxit) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere vitæ ſequitur ad ſummam equaſurus iuuenis, niſi modicis contentus eſſet. ideo dignus eſt, cuius, tam modicis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe ſciatis: cum ſententias eorum retulero, aut pa-

aut pares notissimorum auctorum sententiis, aut præferendas.

CONTROVERSA XXX.

Lugens pauperis filius diuitem sequens.

LEX INIURIARVM SIT ACTIO. Thema. *Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occisus in spoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit, si quid suspicaretur, accusaret se. Pauper ait: Accusabo, cum potero: & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues, repulsus est. Accusat iniuriarum pauperem.*

PRO PAUPERE. VIBII GALLI. Gratias diuiti, quod quos odit, reos iam facere contentus est. interdium publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via qua ego. non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam vestem, non flebis inuito me, non tacebis: perietamus si hic magistratus esset. **ALVTII SILI.** Quod sordidatus fui, luctus est: quod fleui, pietas est: quod non accusaui, timor est: quod repulsus est, vestrum est. Non taceam qui adhuc viuo, quod tacei? Nostis populi loquacis suspiciones. Quare iste honores illo viuo nunquam petiit? ego vero omnes quæso, omnes vt me in inquisitionem paternæ mortis adiuuent: & ad tua genera diues venissem, nisi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres: & iampridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec mehercules possum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo. sed vitium me meum sequitur. Taceo: vtinam hoc vitium habuisset & pater! dum libere loquitur, multos offendit: neque te puto solum in ciuitate habuit inimicum. Vt iste ait, causam meam populo probaui. **IULII BASSI.** Quando autem istis diuitibus non sordidati sumus? accusa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius vocaui: Accusa, inquit: reum me perage, peroras quis accusare sic loquentem potest? Cur, inquit me tequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant.

CÆSTII PATRIS. Non essem reus, si accusassem. barba demissa, sordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem: & fortasse iam inveni. Quam subito pater meus in media ciuitate? Quid me intueris? quid obseruas? quid dicam? subductus est? **ARELLII FVSCI PATRIS.** Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ; ista diuitas possunt: satis est, si viuimus. Cum spoliatum cadauer non sit, quis fuerit percussor, nescio. quisquis fuit, quasi diues spolia contempserit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est: diues & pauper per eadem vestigia inaccessimus. **OSCI.** Accusa, inquit, ubi est qui primo coepit? Vellem pater meus quoque à te non discessisset. viuere. Quare, inquit, me reum non facis? quia accusatorem me non times. Mortuo patre meo, metuo enim ne quis iniuriam sibi fieri putet, si dixero occisum. Occisus est pater meus: à quo? si permittis, nescio. **IUNI GALILIONIS.** Quid iste accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus? quod reo licet, ludenti non licet? Quid potui patri meo minus præstare: in honorem eius vestem mutavi. **FVLVII SPARSI.** Sordidatus es, inquit; fies. hoc dicis: Pauperis occisi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est. quis hoc sine lacrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. nihil amplius testari possum, quam hanc vocem meam: Adhuc nescio. Delibero interim, vt induam vestem quam patri meo reliquit percussor. Cur me sequeris? magistratus post terga sua non summovent. **ARGENTARI.** Non vis patrem meum sicam? lacessere nos vltro non solebat. **CLODII TVRRINI PATRIS.** Quare, inquit, sordes sumpsisti? quid igitur? ne lugebo quidem quem vindicare non possum? nulli iniuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo. **PORCII LATRONIS.** Cuius necessarius, ita crudeliter interempti patris dolor est. Nihil fortius est, quam quod gemit. Accusa, inquit, me. vnde tam securus est? inuenisse videris, quis alius occiderit. Non erat prada

præda quam grassator sequeretur, sed erat virtus summa, firmissimum ignoti munimentum, contumax aduersus fastidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico perita sunt spolia. Nescio quomodo miserum esse interdum in miseria iuuat, & plerumque omnis dolor per lacrymas effluit. Nimum funere nostro exultat. Non solebat viuo illo prouocare nos vt reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lacrymas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac dignitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lacrymas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non inuidiosam vestrae misericordiae præmium petimus, vt absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & graciosus, & quod ne ipse quidem negat, diues fuit, & qui nihil vnquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies semper inuicti. quis de nostra interim morte cogitauerit, nescio: quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. Venit iste cum turba clientium & parasitorum, & aduersus pauperem togam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? vix temperabat quin diceret: Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendum eum curavi, qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerumque finitimæ inter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in vltionem satis est, quantum quisque a se maledicendum occupauit. **M. Cicero** qua violentia in absentiam Metelli strepit? **M. Cato** Pulchro obiciente furtozum crimina, audiuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius sæculi, quam aut Pulcher accusator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique victorem fuit qui carmen componeret, vno, vt ait, digito caput scalpente. n. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. **M. Bruti** sacratissimam eloquentiam lacerat, cum quidam eius tituli sanguine non inquinatus solum manus, sed infectas ait: atque

leg. Macc-
rio. i. c.
C. Atinius
Labco, cui
cognomen
fuit Macc-
rioni, Plin.
H. N. lib. 11.
cap. 44.
vid. Rubin.
ad Velleg.
Patruul.
lib. 2, cap. 11.
p. 45.

ille tamen cum tres consulatus, ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esset curauerit. Solus hic est in vestra ciuitate innocentiore Cato, nobilior Metello, fortior Pompeio.

DIVISIO. Latro sic diuisit, An in re iniuria sit. Nulla, inquit, iniuria est. Sordidatus sum, inquam: multi faciunt. Omnia iniuriarum genera comprehensa sunt. pulsare non licet, conuicium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco **SCAVRVS** dixit: Noua formula iniuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fecit. Etiam si in re iniuria est, An si non malo animo fecit, tutus sit: An malo animo faciat. Hoc **LATRO** in duas quaestiones diuisit, An si credidit, ob hoc ipsum patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. Deinde, An credidit. **GALLIO** illam primam fecit quaestionem. An, quod liceat cuiquam facere, si faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare, qua velis, sumere nihil, inquit, ut & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: sed si sordes tuae inuidiam mihi concitant, queror.

COLOR. De colore quaesitum est. Quidam aperte inuesti sunt in diuitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidam secuti sunt mediam viam. Cum praeter haec nihil sit, **LATRO** volebat videri inuenisse quartum genus, ut hoc modo in diuitem diceret: Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari, quia in spoliatus pauper inuentus est. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem, nec accusandi. Nam & dimittere non debet, quem distulit: & accusare propter hoc in ipsum non debet, quia distulit. **ALVTIVS** nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit: Committit iniuriarum, inquit, si quem non postulauit, accusat. Quare, inquit, sequeris me? ut aliquando mei miseraris, ut desinas afflictam domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscae gloriam vindictae mortis. Tu solus potes, si voles, inuenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectum habent. Potes discutere istam suspicionem, quaere quis fecerit, **Ut scias, inquit, te inui-**
diam

diam mihi facere : cum dixissem , Accusa me : non negasti te accusaturum , sed respondisti , Accusabo cum potero . Ignosce mihi , non magis adhuc quemquam accusare possum quam absoluerè . quæro quis fecerit . Hæc leuia argumenta sunt , hæc vana sunt quæ alios tangunt : quod inimicus est , quod ille in spoliatus inuentus est : non est quare accusem , est quare suspicer . **RUFVS VIRBIVS** hoc colore posuit : Sordidatus sum , lugeo : sequor te , vt tutior sim : timeo nescio quem , illum qui patrem meum occidit . scio me , quandiu tecum sum , perire non posse . Dum hunc colorem sequitur **MVRRHEDIVS** , ineptissime dixit : Quare te sequor ? pater meus , quia solus inambulat , occisus est . **OSCI** color non placuit Gallioni . Sequor , inquit , vt inueniam quis fecerit . hoc mecum cogito : Quisquis est ille qui fecit , volet hoc inimico imputare , ad diuitem veniet . Multo , inquit , hoc iniuriosius est , si inquirendi causa facit , si non tantum in conuicium , sed periculum diuitis sequitur . **GALLIO** subtiliter agendum putauit , & ad positionem controuersia: colorem actionis dirigendum , vt diceret : Suspicio à te patrem meum occisum . quis enim illum alius oderat magis ? quis impotens alius est ? vestem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscebat . Dicit aliquis : Quid ergo ? si inimicus est , protinus interfector est ? non . ideo non accuso . **HISPO ROMANVS** palam accusauit , & dixit : Non causam sibi decesse , sed vires . etiam hanc sententiam in proœmio , magno cum assensu hominum dixit : Eum accusatorem habeo , qui se reum non esse miratur . **BASSVS IVLIVS** in hæc controuersia dixit : Quare me sequeris per publicum ? facinus indignum , Iudices , factum est , pauper & diues eandem terram calcamus . Consectari autem solebat res sordidas , & inueniebat qui illas vnice suspiceret . Memini illum declamantem declarasse controuersiam de lenone , qui decem iuuenibus denuntiauit , ne in lupanar accederent , & foueam igne repletam terra superiecta obruit , in quam adolescentibus lapsis & consumptis accusatur Reip. lætæ . Apud illum declamantem Albutius fastidiosus auditor , eos quibus inuidere poterat , admirabatur . Hanc Bassi sententiam non mehercules referrem , &

canem ad ostium alligasset. Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quam fortes. Summa hominum admiratione circumferebatur. Lugent argumenta patres, & ossa liberorum coniecturam diuidunt, & illam, Producta sacerdos tuam, & illam: Super cineres liberorum nostrorum lupanar de quantum est. Ipse utrique laudabat, itaque docuerat. Nam in hac ipsa controversia ne Bassus quidem videbatur aliquid dixisse fordidius. dixit ipse, Itane peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos? **ΕΥΚΤΕΜΟΝ** à filij parte, eum patrem suum narrasset solum sine comite oppressum & occisum, dixit: *Διὰ τὸ τοῦ ἀσφαλισθέντος ἐστὶ πρὸς ἀλλοτρίων ἀπειτυχεῖν.* & idem. *Ἀλλ' ἢ οὐ γὰρ ὁ πατήρ μετ' ἀζών ἀπέθανεν.* **HERMAGORAS** dixit: *κρίσω μὲν ἰδίᾳ ἢ πίνυτος πόλιν, οἱ δ' ἢ πρὸς σίαι: τίδω αὐτῶν.* Illud in narratione: *ἕσπεδον ἴσθ' οὐκ οἶδα.* **ΕΥΚΤΕΜΟΝ** dixit: *ὅταν εἶπω ἐν φορέᾳ, ἔτι δὲ γερῶν κεν. καὶ ποτε θεῖ, αὐτῶν πίνυτα.* Ideo cuiussumque cum diuitibus ambulare. cur taceo? pater meus dicendo perii. **HERMAGORAS** dixit: *Extriuamus priuatum, ὁ inopes, ciuitatem, diuites verò suam.* Illud in narratione: *A quo se blatus sit nescio. habet hostes natura, qua in terram non fluxit, & cui fluxus aqua sit.* **ARTEMON** dixit: *Quando homicidam reperero, tunc rectè accusabo, & quare hoc nunquam oportet, si reperero pauperem.*

CONTROVERSIA XXXI.

Vir fortis non cedens forti patri.

LEX VIR FORTIS QVOD PREMIVM VOLET, OPTET. PLVRES IVDICIO CONTENDANT. **Themá.** Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut sibi cederet. ille non vult. iudicio contendit. vicit patrem. petit pro premio statuum patri. pater ipsum abdicat.

IUNI GALLIONIS. Quem optem huius iudicij euentum nescio, cum crimen meum sit, vicisse. Videtis, quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactat: & in ratur quisquam, si hoc patre natus, gloriæ cupidior est? Faciles habetis partes, viros fortes iungite. Dissidemus,

demus, quia nimium similes sumus. Cum exiremus in aciem, aiebat: Si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. maiorum quoque suorum virtutes referebat, sed omnibus se præferebat. Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum vlllo, quamuis si exemplum tuum sequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidit. Dicam abdicanti, Non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorum non possum promittere. ego verò pugnabo, & fortiter, & fortissime. Vidi patrem iam senem lorica induentem: multum est pugnare cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere possum, seni non possum. Quòd contendi, legis: quòd vici, iudicium; quòd pugnavi, patris est. volui cedere: concurrerunt iuvenes, ætatis causa agebatur. Vici non filium patrem, sed iuuenis senem. Ego vici, sed omnes patri gratulati sunt. parui adolescens, magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Etruscas acies corpore suo summoventem, & Mucium in hostilia arma ruentem: & dum te Deci cogito, qui & ipse noluisti patri cedere. Transibo in subsellia tua, completar inuitum. licet repugnes, fortior sum. **FVLVI SPARSI.** Necessè fuit mihi fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantum, sed patri. Si tu viciisses, diceretur: Patri cessit: abdicationem enim timuit. Solebas enim semper optare, vt contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus nostræ triumphum? **CLODII IRRINI.** Tu Mucio diceres, Non est quòd ostendas istam manum. Tu Scipioni post deletam Carthaginem, Tace. Loquax est virtus, nec ostendit se tantum, sed ingerit. Aiunt etiam nunc quidam, Pater cessit filio, & in hoc abdicat, vt verum videatur fuisse certamen. Opta pater, vt & à nepote vincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris. vnde scio? vulneribus me senem feci. Quis te felicior? tu omnes vicisti, te filius. Quanto honestius modo pater & filius inter se contenderant, honestiorem facturus victum vter vicisset. Dubito quid faciam, taceant? sed silentium videtur confessio. Narrem virtutes meas?

sed illud quoque nouum accidit mihi, quod vni abdicato
meas narrare non concessit. Processi in aciem coram pa-
tre: Fortiter, inquit, pugna. Turpe adolescenti, vinci
à sene. Auidus sum gloriæ: hoc si vitium est, paternum
est. fortis sum: nunquid improbas pater? aut iam abdicabis,
si viro fortissimo sum fortior? dicam tamen auda-
ceter, Fortissimus sum: nec timco in ea ciuitate hoc cri-
men, in qua fortes etiam senes nouimus. IULII BASSI.
Ad te quoque ignominia meæ pars redundat. Pudeat
te pater, si à filio abdicando victus es. ARELLII FVSCI.
Ignosce iuuenis errauit: ambitiosus non ero, cum se-
nex fuero. GAVII SILONIS, vtrum putas vicisse? ego
præmium tantum habeo, tu & præmium, & virum for-
tem. Permittente lege fecit, immo in eadem re & habet
legem, & timet.

DIVISIO ** Contra ait: Si quid fecit quod non licet,
lex vindicabit: sed quicquid licet, non oportet. Pater non
queritur de scelere filij, sed de officio. Deinde vtatur
quisque sua lege tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdi-
care liberos liceat. est aliqua lex, quæ filio patrem præfe-
rat? Si potest abdicari, etiam propter id quod lege per-
mittente fecit: An abdicari etiam propter hoc non possit,
quod præmium accepit. Non potest, inquit, in ea re pri-
uatum puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non
potest præmium dari, & nota denunciari. Cetera iura puto
paterno imperio subiecta esse: hoc ius maius est ceteris,
quod victoria de summa virtute queritur. Non potes pro-
pter hanc legem filium abdicare, propter quam à filio vic-
tus es. Si potes abdicare, An debeat. hoc diuisit: An etiam
si non debeat cum patre contendere, ignoscendum tamen
sit, si adolescens gloriæ cupiditate lapsus est. Deinde,
An contendere debuerit. Tum inquit, & honestam cer-
tamen erat, & tutum. Quid enim est gloriosius quam aut
virum fortem vincere, aut vinci à filio? si non debuisset
contendere, non vicisset. Et potuit fieri, vt si hic tibi cessis-
set, alius quis ad certamen procederet: qui nunc non pro-
cessit: quia sciebat nihil sibi profuturum, si te vicisset, cum
deberet à filio tuo vinci, nulla laus tua fuisset, apparuisset
enim illam victoriam non viri fortis fuisse, sed patris. si-
lentio virtutes nostræ transissent: nunc illustratus es, dum
confe-

conferuntur. **TYRRINVS** hoc loco bellè dixit: Plures tibi inuidere cœperunt, postquàm victus es. Itaque noui generis res accidit, filius vicerat, omnes aiebant: O felicem patrem. Nouissimam fecit quæstionem, An etiam si quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit **GALLIO** illam sententiam, quæ valde excepta est: Cum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facturum putas? ad templum iturum, aut ad deos supplicem? ad tuas statuas confugiam. **SILIO POMPONIUS** tentauit & in hac controuersia illam quæstionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat esse tenendam: An vir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis controuersia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest vincere. Miraris, si patria lege subducitur, qua & comparatur & præfertur?

COLOR. Colorem pro adolescente **GALLIO** illum dixit: Meæ, inquit, iuuenis, ætatis causa agi videbatur, cum dubitaret exaudisse quendam dicentem: Nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. **CÆSTIVS** hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honestius hoc esse, certè domui, laudes vtriusque in foro inspicere. **MONTANVS VOTIENVS** ait: Cognoui non quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, vt nulli cederem. Inuidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua videbatur, cum quæreretur, vitrum pugnasses felicius, an genuisses. Non est quòd putes me visum illis fortiozem: decepti sunt, pater: iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle crediderunt. **ARGENTARIVS** ait: Occasionem beneficij quæstus non concupiui accipere: præmium habet alter, alter percipit. **FVSCVS ARELLIVS** pater ait: Si nauigare imperasses, per hibernos fluctus egissem ratem: si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum, hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci. **BLANDVS** hoc colore narrauit: Pater mihi obiecit, quod illi vna re non cesserim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi quotiens recte faciendum fuit, cessi: semper volui videri frugaliior, videri volui laboriosior. nam cum ad vires ventum erat, etiam ipse cedebat: non ego illum vincebam, sed ætas. **TYRRINVS** hoc colore usus est: Volui, inquit, cedere, sed erant qui discrent nos

licere. hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris videbantur, & dicturis. Non licet inter se cedere fortibus: non ipsorum tantum causa agitur, sed publica. omnium interest scire, quis sit fortissimus. His vocibus hominum missus sum ad id certamen in quo ad istum utraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me visum? falsum est. cum hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare vicerim, quæritis? Visum est ad ruborem totius iuventutis pertinere, neminem pugnasse fortius, quam senem. Et cum dixisset, se præmia in patrem contulisse: dixit, Vici te pater: sed nempe vici tibi. ALBTIVS hoc colore narrauit: Noluit, inquit, videri per collusionem patri titulum fortissimi viri contigisse. Non cessi ante iudicium: vt iudicio cederem: & feci. Nihil aliud quam laudavi patrem, virtutes eius retuli: visus sum propter hoc ipsum præmio dignus. SILO GAVIVS ait: Solebas mihi pater, inter dignorum virorum exempla narrare quædam etiam domestica. aiebas autem: Patrem fortem virum habuisti. vide vt tu sis fortior. processisti tecum in aciem, nec illinc inultus redimus, omnis gloria in vna domo erat. Iubebat Resp. fortes viros recognoscere. O quam ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quam inuenilem! Contendere me vetabat imperio, iubebat exemplo. Ventum est in iudicium, omnium quos ego novi, res inuidiosissima. quærebat de patre meo: vtrum fortior esset, an felicior. OSVS hoc colore narrauit. Erant qui accederent, & dicerent: Roga patrem tuum, cedat tibi. non est vtile Reip. hostium excitare animos. excitabuntur, si scierint neminem in hac ciuitate esse fortiorem quam senem. illi me coegerunt, quasi tunc quoque aliquid præstiturus essem Reip. venire in iudicium: in quo quid habet? ego sum iudicatus iunior. DENTO dixit: Timeo ne ob hoc ipsum patri vilior fiam. ego sciam an vsque gloriosus sit. TRITARIVS hoc colore vsus est: In iudicio volui tibi cedere, vt non imperasse videreris, sed vicisse. & cessi. defunctoriæ causam meam egissem? norum sit illum cedere. quia parum est illi, non putabat. NICETES in hac controuersia dixit: *Εἰ ὁ πῦρ πῦρ καὶ τὸ φῶς φῶς ἀποδοῖται... ἡμεῖν παρὲν τῶν τῶτε δικαστῶν, σὺν αὐτῶν. Ἦς νο μὲν ἡμεῖς ἴδιαι*
902

θεοὶ φίλοι... ἢ διὰ μέγα χεῖρα. οἷτ' ἀντὶς ἀεὶ θεῶν ἔχουσιν, εἶπον... ὅδε πατὴρ ἀμείνων. *An auus ille à natura datus, nobis adfuerit, in eo, quod institutum est, iudicio, non facile dixerit. Qua mihi dies hac cari dij. Profecto plurimum gaudeo, & illi qui de virtute contentionem suscipiunt, dixerunt... num hic patre melior.* SCAVRVS hunc sensum aliter dixit: O si auus meus interesset iudicio, quam libenter spectaret & discordiam nostram! Clamasset mihi, Non est quod cedas, ipse mihi nunquam cessit. LABIENSVS partem patris declamauit, & dixit quod etiam desertoribus licet: Nolo habitare cum aduersario meo, non capit idem contubernium fortem virum & victum. Statuam, inquit, tibi posui. imo ne possem vniquam me victum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

CONTROVERSIA XXXII.

Demens quod mori coegerit filiam.

LEX DEMENTIÆ ACTIO. Thema. Bello ciuili quamdam virum secuta est. cum in diuersa parte haberet patrem, & fratrem, victis partibus suis, & occiso marito, venit ad patrem: non recepta in domum, dixit, Quemadmodum tibi vis satisfaciam? Ille respondit, Morere. suspendit se ante iannam eius. Accusatur pater à filio dementia.

CONTRA PATREM. PORCII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit; excusauit victos, qui restituit. Quoniam reposcis vitam, quam dedisti, accipe. nullum fuit in proscriptione mulieris caput. OSCI. Inquinasti filiaë sanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Cæsar Pompeij caput, fleuit, & hoc illi propter filiam præstitit. ARELLII FVSCI. Quemadmodum tibi vis faciam satis? Hoc ipso satisfacisse debuerat puella. Filiam habuit adeo piam & in maritum & in patrem, vt alterum vsq; in mortem secuta sit, alteri etiam per mortem satisfecerit. quam periculose eum offendo, qui si multa irasci cœpit, nescit ignoscere? CLODII TVRRINI PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, si satisfacere nollet? Nisi occu-

passes foror, fortasse pater tibi satisfacisset. Hoc certum habeo, vnusquisque vestrum suadebat puellæ: Ad iratum patrem venis: in quas potes te componere blanditias: roga, deprecare: si nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignouisti, victor, ad viros pertinet: illi tibi gratias agunt. nam sceminas, ne si irascereris quidem, proscriptisses. **Quare** secuta es virum? Adeo tibi vetera exempla exciderunt bonarum coniugum, quibus filiam solebas sanus hortari? Aliqua spiritum viri redemit suo. aliqua se supra ardentis rogum misit. impendisset se puella viro, nisi seruasset patri. **FVLVII SPARSI.** Filia ante limen paternum in cruore suo volutatur. quid exhorruisti? paterna satisfactio est. Nostis domus nostræ legem: aut dicendum mihi, aut moriendum est. **Qualis** est ista satisfactio, qua filio, exoratum patrem sibi non sentit? **ALBTII SILI.** Vtræ meliores partes essent, soli videbantur iudicare dii posse. Si vis satisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, irascere malo. Si patricidium est, fuisse in diuersis partibus, nunquam defendisset apud Cæsarem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quam leue iudicasti crimen, de quo confessus es! Dona filiam, si misericors es, deprecanti: si hostis, edicto; si pater, naturæ: si iudex, causæ: si iratus es, fratri. **BYTEONIS.** Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari posset, vtrum marito perisset, an patri. vbi studuisti? vbi audisti nego te istuc in bello didicisse: **MARILLII.** Meruerat, inquit, mori, etiamnum accusas? certe iam tibi satisfactum est. O nouum monstrum! irato victore viuendum est: exorato patre moriendum est. **PASSIENI.** Vtinam interuenissem, non satisfacisses sola patri. Furiosum te dicere, si pro genero non rogasses. Secutus est gener diuersas partes, vxor suas. **LABIENO.** Hoc obsequio consequatur denique, vt intra domum moriatur. **M. Cato,** quo viro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit, potuit beneficio Cæsaris viuere, sicut Tullius, si voluisset. Optima ciuilibus belli defensio, obliuio est. **MVSÆ.** Allato ad se capite **Cn. Pompeij,** Cæsar auertisse oculos dicitur, quod tuæ in morte filix quidem fecisti. **CORNELII HISPANI.** Peruagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & vsque ad vltimæ plebis supplicia descendit, nihil in ciuitate

uitatē nostrā immune victoris iræ præter foeminas fuit. Hanc laudem miseræ vrbi seruare licuit. At tu pater, vt victor insanis. **MENTONIS.** Semel repulsa, iterum redit; iterum repulsa, tertio rogat: non fatigatur, scit exorari etiam hosteis. O te crudelem, nisi iam tibi & pro genero satisfactum est. Non ignoro, in quanto periculo sum. nescit placari iratus, & hoc etiam si filiæ excanduit. **TRIARII.** An non exorares victorem pro alio pater? Morere, inquit. Illi quoque quibus animaduertere in damnatōne necesse est, non dicunt, **OCCIDE**, non **MORERE**: sed **AGB LEGE**: crudelitatem imperij verbo mitiore subducunt.

PARS ALTERA. **TURRINVS CLODIVS** bellē dixit: Nolite mirari, si durioribus vtar: non sum processurus vltro verba: minabor, deinde ignoscā. fecit & victor.

DIVISIO. **LATRO** vsus est in hac controuersia illa vulgata quæstione: An possit agi cum patre ob vllam aliam rem, quàm ob dementiam. Impotens sum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Dic, Despis, nihil intelligis. ego sanitatis meæ, si pctuero, argumenta colligam: dicam in senatu non stultē sententiam. Quid tibi videor fecisse dementer? Partes malē egit? damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandum factum potest, an hic possit. Hoc in duo diuisit. An etiam si hoc animo dixit, vt filiam mori veller, damnandus tamen non sit. Hic accusatio filiæ, contrarias parteis à patre sequentis, cum illam ipsa natura publicis excepisset malis. Animaduertit Manlius in filium & victorem: animaduertit Brutus in liberos non factos hosteis, sed futuros. vide an sub iis exemplis patri fortius tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, vt eam mori veller. Dixit, inquit, iratus, cum veller castigare, non occidere. **GALLIO** & illam quæstionem fecit, An non ob id puella perierit, quòd pater illi tam dure responderit. Perit, inquit, propter desiderium viri: alioquin vnus verbi amaritudinem morte pensasset? Immo mulier præceps, temeraria, insano flagrans amore & attonito, quæ viram

patre relicto secuta fuerat, res viri consecuta est. **SILIO POMPEIVS** huic quæstioni præponebat illam, ex qua in hanc transitus sit, An etiam si propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat. nec enim euentus imputari debet cuiusque rei, sed consilium. Si post hoc verbum puella vixisset, nunquid patrem dementiæ damna-re posses? atqui hoc verbo si quid factum est, non à patre, sed à puella factum est. Non oportet autem illius temeritatem, dementiã videri patris. Post hanc quæstionem faciebat illam. An ob hoc perierit.

COLOR: Color à patre accusatoris simplex est: ait patrem durum fuisse, crudelem, bono publico eum fuisse periturum. Dixit dure, inquit, eo vultu, ea affirmatione vt videretur non iubere tantum, sed occidere. Hoc loco dixit **TYRRINVS CLODIVS:** Hoc post bellum, immo post edictum: & adiecit, Nunc intelligit Resp. Imperator, quantum tibi debeat, cui sine sanguine satis factum est. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupsisse, **GALLO** dixit: Nondum mihi videbatur scire quid meruisset, volui illam intelligere crimen suum. **CÆRTIVS** hoc loco: Contumaciter, inquit, rogauit, sic quomodo & perit: non vultu demisso; non summissioribus verbis, nondum tanquam victa: nihil ignoui filia, nihil victa. Primum quare ad me non fratrem suum misit? an etiam fratri irascitur? **ARGENTARIVS.** Nos duces exorauimus, quorum liberi in diuersis partibus fuerant. diximus: ignosce nobis sereris esse, si licerit esse securis. Quid peccaui, quod filiam ex hostium castris venientem non primo verbo recepi? **TYRRINVS CLODIVS** ait: Volui fratrem sorori dare beneficium. eo durius loquar, vt ille me pro sorore sua deprecetur. Primum quare me solum rogat, cum debeat duobus satisfacere? **SILIO GAVIVS** dixit: Volui, inquam, mora torquere: sine inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitissimus quidem victor statim ignouit. **LABIENVS** ait: Non sum statim exoratus: & si vixisset, non essem fractus primis vocibus eius: ne tertio quidem rogatus, aut quarto. At victor cito exoratus est. Noli mirari: facilius est ignoscere bello quàm parricidio. **HIPANVS** de morte eius hoc dixit: Iterum illum nobis vix abduxit. **ALBVTIVS.** Tuto me, ait, putauit loqui fortius.

tius. non dubitavi enim quin frater illi dicturus esset: Non est quod timeas, exorabitur: si difficilior erit, illum ego rogabo. & si rogasses, adolescens, fecissem, non magis tibi ego, quam sorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENS DIXIT: Non est quod putes illam cecidisse ira patris: cui vixerat, periit: illa se cui addixit, impendit. Et eundem sensum in argumentis, cum dixit non propter patrem illam periisse. Quid ergo, inquis? propter quem? Scis illam virum habuisse, pro quo mori posset.

CONTROVERSIA XXXIII.

Debilitans expositos.

LEX. REIP. LESÆ SIT ACTIO. Thema. *Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reip. lesæ accusatur.*

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. PORCII LATRONIS. Æstimate, quale sit scelus istius quo factum est ne læsi patres liberos suos aut agnoscant aut recipiant. etiam confessas iniurias tacent. Vestigialis istius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter istum misericordes sumus. Mendicantes, nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut nouo more nihil esset miserius expositis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoscere. CASSII SEVERI. Huic cæci innitentes baculis vagantur; huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa crura, illius, inuiolatis pedibus cruribusque, scemina contudit: aliter in quemque scruens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium. Sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt: &, si nemo obftet naturæ, proceritas micabit. ita frangatur, ut humo se

alleuare non possit, sed pedum crurumque resolutis ve-
tebris reptet: huic extirpentur radici us. huic speciosa fa-
cies est. potest formosus mendicus esse. reliqua membra
inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sa-
uientes magis hominum animos peruellat. Sine satelliti-
bus tyrannus calamitates humanas dispenset. **VIBII GAL-
LI.** Intuemini debilia infelicium membra nescio qua tabe
consumpta: illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi con-
tractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Tot
membra franguntur, vt vnum ventrem impleant: & 6
nouum monstrum, integer aliter debiles alunt. **ALBVTII
SILI.** Perissent, inquit. ita non sic infelicius supersunt,
quàm perituri fuerant? Perissent, inquit, interroga pa-
tres. vtrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, hu-
ius præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quan-
ti tyrannicidæ? quanti futuri sacerdotes? Nec puto incre-
dibile. in hac fortuna loquor, certè ex hac turba origo
Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acce-
ptum crudelitati, quàm expensum misericordiæ refert.
TRIARI. Perissent, inquit. Puto, experieris nos non
esse crudeles. tamen nemo non nostrum, cum istis stupem
porrigeret, mortem precatus est. Surge tu debilis: co-
natur & corruit. Surge tu mute: sed quid excitaris? rogare
non potes. Surge tu cæce: sed ad quorum eās genua, ne-
scis. O te inter omnes debiles ante hoc iudicium felicis-
simum, quodd istum dominum non videbas: in hoc iudi-
cio infelicissimum, quodd istum reum non vides. Expositos
aluerunt etiam fœæ, satis futuræ mites si præterissent.
CORNELII HISPANI. Ergo si illis temporibus iste carni-
fex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Ti-
meo ne hoc profit reo, quod nemo ex his quenquam vide-
ri vult suum. **IVNII BASSI.** Intuemini vtramque par-
tem, & ei succurrite, quæ miserabilior est. liceat videre
mercenarios tuos. hic cæcus est, hic debilis, hic mutus.
His tu mori non permittis? Vis in te indices more tuo
misericordes sint? tuo exemplo? **ARGENTARI.** Quo-
rum cum vbique audiantur preces, in sua tantum causa
cessant. Adiciamus aliquid ad quæstum. deme huic ocu-
los, illi manus. **ARRELLI FVSCI PATRIS.** Præcidatur in-
quit, lingua. genus est rogandi, rogare non posse. Misere-
mini

mini horum omnium, Iudices, quorum misereri etiam singulorum soletis. **CESTII PII.** Ut hanc causam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago. quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, quam quod natus est? **CLODII TYRRINI PATRIS.** Age, si quis agnouerit suum, petes alimenta, tanquam alueris? non est quod timeas, nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat; o miserum si negat. Ita nos istis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimum, crudelis cum sit, misericordia publica alitur. Venite miseri, & hodie primum vobis rogare. **MENTONIS.** Errant miseri circa parentum suorum domos; & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? vi assequi poterat, ut non rogares, ut non acciperes: spiritum tibi non relinquerem, nisi crudelior futurus essem te relinquendo. Tibi captura quotidiana non respondet. apparet te nondum hominibus satis miserum videri. **GAVII SILONIS.** Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis, tu ad limen accedes: & crudelis, miserum parentum domos demonstrat. Hic non facile stipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur. **LYNII GALLIONIS.** Serua oculos, ut videat quem roget: serua manus, ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, factis publicis auspicia feralia. Feriatis maxime ac sollempnibus & hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges oberrant. à te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad deos. **FVLVII SPARSI.** Scio, Iudices, variis quemque causis ad accusandum solere compelli, quosdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit: alios odia & similitates protraxerunt, non dubito fuisse quosdam qui præmium peterent; ego omnibus ceteros impellentibus causis yaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ similitates, ut non eas quoque contraxisse pudeat? aut quod præmium, cum stimulant ij, qui se alere non possunt? Non is est qui rogare nesciat, etiam docere solet. Quos affectus vestros optare debeam, nescio: si misericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis ostendam si verum fuerit. At reum hunc nos publice pascimus,

Exigitur à te talio. non habes totidem membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut foetibus suis prebuisse vbera fertur. Sic lupa venit ad infantes: expectatus hominem. Gratulor tibi Roma, quòd in conditores tuos homo nõ incidit. Ergo cum de publica misericordia cogitares, tã crudelis esse poruisti? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit: faciendus est huic similis alter. hic satis retulit: fiat & alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quaerite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato. Tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quisque quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogantur: miseriore, qui sic rogantur. Ecce, nescio quis. Meus, inquit, filius si viveret, huic fortassis similis esset. Num, inquit, ego meum transeo? Alius, inquit: Potuit meus in eundem incidere dominum. quid si incidit? omnes omnibus conferunt, dum vnusquisque timet ne suo neget.

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI. Debilitasti, inquit, plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. LATRO sic diuisit, An læsa sit Resp. Primum quod reipub. crimen constare oportet. deinde tunc reum quaeri. An læsa sit Respub. non solet argumentis probari. Manifesta statim Reip. damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si vestigalia deminuta. hoc damnum quod tu obiicis, non videbar. Dic mihi, quando rempub. læsa? cum vnum expositum debilitauit. atqui etiam qui occidit vnum, non tamen Reipub. læsa tenetur reus, sed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, vt læsa videatur Respub. Duo debilitantur, nondum Respub. Infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri. potuerunt etiam sacrilegi esse & homicida: potuerunt & perire. At tamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ: & leno qui cogit inuitas pati stuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui. noceat hoc illi cum honores petit. Potest aliquis & non esse homo honestus, & esse innocens reus. Deinde an si læsa sit Respub. ab hoc læsa sit. Non à me, inquit, sed à parentibus qui proiecerunt. Hic crudelis, vt multum illis abstulit, iactat, vitam reddidit. Contra ait. Illi singulos exponunt, tu omne;

omnes debilitas : illi spem , tu instrumenta viuendi detrahis. Deinde , An teneatur Reip. læsæ , si fecit quod ei facere licet. Non potuit , inquit , vlla res lege damnari , quæ legi innitur. Si domum meam diruam , nunquid dices me Rempub. lædere ? Et poteras describere , quam inhumanum sit , illos parietes maiorum in nostram vsque perductos memoriam , in hostilem modum deiici. In agris meis arbusta succidere velim. Deinde , An hoc licuerit illi facere. licuit , inquit. Expositi , inquit , in nullo numero sunt : serui sunt : hoc legumlatori visum est. denique si non licet , habent legem talionis. agere singuli iniuriam possunt. Reip. quidem læsæ non potest agi eorum nomine , qui extra Rempublicam sunt. Non potest pro omnibus agi , pro quibus singulis non potest. Scio quosdam putare quæstionem esse , An possit à priuato homine lædi Respublica. SPARSVM certè ita declamare memini. Quod si quisquam recipit , & illam recipiet : An à muliere possit , an à sene , an à paupere possit : quorum nihil vnquam quæritur. Sed dicit tamen solet , quomodo cum illa quæstio tractatur : An respublica læsa sit , totiens reus in argumenta non læsæ Reipublicæ non dicit : ne potuit quidem lædi à priuato , à paupere , ab ægro , ab infante. GALLIO fecit illam quæstionem , An in expositis lædi possit Respublica. Non potest , inquit. An lædi possit in aliqua sui parte : hæc nulla Reipublicæ pars est. non in censu illos inuenies , non in testamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit , An respublica læsa sit. dicitur enim : Ne lædi quidem potuit in eis , quos non habebat.

COLOR. Pro illo qui debilitat expositos , pauci admodum dixerunt. Dixit GALLIO , & hoc colore vsus est : Egentem hominem , & qui ne se quidem alere , nedum alios posset , sustulisse eos qui iam relictæ sine spe vix spiritum traherent : quibus non iniuria fieret si aliquid detraheretur : sed beneficio cederet , si vita seruaretur. Faciunt inuidiam , alicubi oculos deesse , alicui manus. dicant illos per hunc tam misere viuere , dum fateantur per hunc viuere , GALLIO illud quoque in argumentis tentauit : Adeo , inquit , hæc res non nocuit Reip. vt possit videri etiam profuisse. Pauciores erunt , qui exponunt filios. TYRRA-

NVS CLODIVS hoc colore vsus est: Multos patres exponere solitos inuites partus. Nascuntur, inquit, quidam statum aliqua parte corporis mutilari, infirmi, & in nullam spem idonei: quos parentes sui proiciunt magis, quam exponunt; aliqui etiam vernulas, aut omine infausto editos, aut corpore inualidos abiiciunt. Ex his aliquos hic sustulit, & eas partes quæ cuique possent miserabiliores esse, miseratus abstulit: stipem rogant, & vnus misericordia viuunt, omnium aluntur. At res fœda est, mendicos habere, a mendicis alii, inter debiles versari. Age non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, à quo dicatis læsam Rempub. ? & sic descendit ad argumenta, vt diceret: Quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore vsus est: Misericordem hunc fuisse, voluisse vitam dare, sed non potuisse alere; itaque eo compulsus, vt vnusquisque aliquam partem corporis pro toto dependeret. LABIENS tam disertè declamauit partem eius, qui debilitabat expositos, quam nemo alteram partem: cum illam omnes disertissimi viri, vel ad experimenta suarum virium dixerint. Illum autem locum vehementissimè dixit. Vacare homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam diuitias suas exercent; excisorum greges habent, exoletos suos, vt ad longiorem patientiam impudicitie idonei sint, amputant. & quia ipsos pudet viros esse, id agunt, vt quam paucissimi sint. His nemo succurrit delicatis & formosis debilibus. Curatis qui ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis, quòd isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis excolunt; non curatis, quòd iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maximè idoneum castris in Iudum coniiciunt. In mentem vobis venit misereri horum, quòd membra non habeant? quid illorum, quòd frustra habent? Hoc genere infectatus sæculi vitia, egregia figura, inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos controuersia est. Multa ab illis pulchre dicta sunt à quibus non abstinerunt nostri manus; multa corruptè, quibus non cesserunt. NICETES dixit, Τὸ ἡμίονο; & ἑὺτρεῖς τροφὰς εἶρεται ἔς μὴν δέσφαι, ἀσέβης ἐστίν. Quid peius? & hos alimenta poscis,

pofcis, quos non alere impium est. Hunc dixit sensum P.
 ASPRENAS, eodem modo vno verbo proprio vus:
 Hunc alunt qui alimenta pofcunt, quibus crudelis est qui
 negat. Circa hunc sensum est & ille à QVINTILIANO
 dictus. Nescio vtrumne vos miserabiliores dicant, quòd
 alimenta accipitis, an quòd huic datis. Accipitis enim,
 quia debiles estis. Et datis per quem debiles estis. AD-
 DEVS rhetor; Κλαύου μητέρες ἠρώων, εἰ μὴ ἔμμε λιγυροί,
 ἔμμε εἰ ἢ ἀλλοτρίοι. Ὁ δὲ τὸν ἔμμε ἀλλοί. Lamentantes matres
 stipem corrobabant, si quidem meus, dicentes meum: sin a-
 lienus, & meum alij. Hunc sensum quidam Latini dixe-
 runt: sed sic, vt putem, illos non mutuatos hanc senten-
 tiam, sed imitatos. BLANDVS dixit: Porrigit aliqua men-
 dico rogata stipem. Vtique si peperit, exposuit. ò quam
 misera cogitatio porrigentis est! hic fortasse meus est. OS-
 CVS dixit: Qui iam portexit plurimis stipem, suo negat.
 ARELLIVS FVSCVS dixit: Alit rogata filium mater: mi-
 sera, si scit suum esse: misera, si nescit. ARTEMON dixit:
 πὰ μὲ ἀλλῶν ἔρωτ' ἄν δ' εἰ γ' ἔως τρέφει, ἀλλ' ἤμ' ἔρωτ' αἰσῶν
 τρέφει. De aliorum rebus quarere oportet, dum decet, sed no-
 stra nutriunt mutila. Hanc sententiam LATRO PORCIVS
 virilius dixit, qui non potest furto suspectus esse. Græcos
 enim & contemnebat & ignorabat. cùm descripsisset debi-
 les artus omnium, & alios incurfantes, alios repentes, ad-
 iecit; Pro dij boni, ab his aliquis alitur integer? ΔΑΜΑΣ
 ΣΟΝΒΡΟΣ dixit: πάλαι μὲ ἐμμετὸς κίνδυνος ἦν τὸ πρι-
 φώου, νῦν δὲ τὸ τε φώου. Olim quidem expositos periculum
 erat abiici, nunc verò nutiri. Hunc sensum CESTIVS
 transtulit. Effecisti, inquit, vt maius periculum esset edu-
 cari, quàm exponit. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit: Illa
 adhuc in miseræ sortis infantia timebantur, fera, serpen-
 tesque, & inimicus teneris artubus rigor, & inopia; inter
 expositorum pericula non numerabamus educatorem,
 GLYCON corruptam dixit sententiam; Κερατόω τις πτω-
 χόου τὸν ἐχόντων πωρεταζάρι τις. Et illam: Ἄγε, σὺ δὲ κλαίω
 σὺ δὲ ἰπλῶεις, ὡ κακῶν ἀσυμφόνων; Pulsato quis hostium, rerum
 huic pertinentium aliquid adducat quispiam. Age, tu plora,
 tu lamentare, ò mala dissona. Sed nostri quoque bene in-
 ganierunt. MYRRHEDIVS dixit: Producitur miserorum
 longus ordo, maior pars se sine se trahit. Et LICINIVS

NEPOS: Vt soluendo sis in pœnas, quotiens tibi renascendum est: Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus. Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest videri læsisse rem publicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem non multos esse, si plura habet membra, quàm debilitatis reliquit. Et illud æquè ab illo aiebat corruptè dictum: Prò dij, eunt plures mendici, quàm membra. Græcas sententias in hæc refero, vt possitis estimare, primum quàm facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum transitus sit. & quàm omne, quod bene potest dici, commune omnibus gentibus sit: deinde vt ingenia ingenii conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI sententiam separaui, quia locuti de illa homines erant. Sed vbi quotidianum diurnum & mendicantium quæ tus recognoscit, tu hodie minus attulisti, cedo lora. gaudeo me non omnes emancasse. Quid fies? quid rogas? plus retulisses, si sic rogasses. Dixerat & illam sententiam: Date miseris, quod vnum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum videat, aliquis audiat. *εὐτὴν μὲν, ἢ οὐκ ἔστιν.* Glycon dixit: *τοῖς πάλαι ποτὶ οἰκίᾳ ἡρώδης κερταλὴ λειπταί.* Miseria istis gaudium relictum est. VINICIVS summus amator Quidij, hunc aiebat sensum disertissimè apud Nasonem Ouidium esse positum, quem ad fingendas similes sententias aiebat esse memoria tenendum. Occiso Achille hoc epiphonema apponit:

XII. Metamorph.

Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit—

CASSIUS SEVERVS dixerat: Ostende nobis captiuos!
IVLIVS BASSVS dixerat: Ostende nobis mercenarios
euos. LABIENVS commodius videbatur dixisse: Ostendè
nobis alumnos tuos. P. ASPRENAS dixit, cum induxisset
stipem porrigentem mendico, O infelicem patrem: & hoc
qui dicit, fortasse pater est.

CON-

CONTROVERSIÆ XXXIV.

Parthasij Prometheus.

LEX. LÆSÆ REIP. SIT ACTIO. Thema. *Parthasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios venderet, emit unum ex his senem. perduxit Athenas, tortus: & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Minerua posuit. accusatur reip. laesa.*

CONTRA PARRHASIVM. GAVII SILONIS. Infelix senex vidit iacentis diuulsæ patriæ ruinas: abstractus à coniuge super exustæ Olynthi cinerem stetit iam ad figurandum Promethea. satis tristis est. Prò Iupiter! (quem enim melius inuocem aduersus Parthasium, quàm quem imitatus est?) Olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Num quis vt naufragium pingeret, hominem merfit? cæditur: parum est. inuritur: etiamnum parum est. laniatur: hoc inquit in irato Philippo satis est, sed nondum in irato Ioue. IULII BASSI. Producitor. Superuacuum est, inquit: nondum quantum satis Prometheo, potest gemere. Ultima Olynthij deprecatio est: Atheniensis redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Mineruæ tanquam castra Macedonum fugiunt. CLODII TURRINI. Parum, inquit, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est, nisi qui Atheniensem dominum sortitus est? Dabo tibi, Parrasi, maiora tormenta. dum illum ad iacentem Olynthum, duc illo, vbi liberos, vbi domum perdidit: scis certe quàm tristem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præclusimus. Ergo nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. Torqueatur. hoc nec sub Philippo factum est. Moriatur. hoc nec sub Ioue. ARGENTARIÆ. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est? tantum porrò Olynthius possit, Parthasius quid? non & oculos nostros torquet? ibi ponit tabulam vbi fortasse nos tabulam fœderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus: Sic incendite, sic istum quem fecit, cum maximè vultum seruate, sit sibi ipsi exemplar. CESTII PII. Emi, inquit, immo si Atheniensis,

es, redemisti. si nescis Parrhasi, in isto templo pro Olynthiis dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ cænisifex, istum tamen nihil amplius quàm vendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, reductis introfus oculis, tam tristis, quasi iam tortus esset. vt admoueri sibi cathenas vidit: Superuacua, inquit, sunt: si ad alium domum peruenissem, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lathenem emeris. **TRIARTI.** Corrupti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcunque præco flentem viderat, sciebat te emptorem: miserabantur omnes. Te fortasse, omne Philippus reduci iussisset, si Atheniensem vidisset, & emptore quod ego fabulosum esse non dubito. Sed vtrum vult Parrhasius, eligat parum piè, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste: nondum satis tristis es; nondum satis, inquam, adiecisti ad priorem vultum. talis in auctione Philippus. **MVSÆ.** Narratus sum Olynthi: senis igneis, verbera, tormenta. aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deaque te perdant, misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est; si nobis, iratum Philippum vicit. Pinge Philippum crudelem: oculo effosso, iaculo perfracto, per tot damna à diis immortalibus totum, **CORNELII HISPANI.** Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi, quid agis? non seruas propositum. hoc supra Promethea est. Tantum patiendum est, pingente Parrhasio, quantum irato Ioue. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Pinge Promethea, sed homines facientem, sed igneis diuidentem; pinge, sed inter munera potius quàm inter tormenta. Inter altaria, Olynthij senis crucem posuit. Miserime senex, fortè ex seruis tuis aliquis felicius seruit. utique felicior est, quisquis Macedoni seruit. **FVLVII SPARSI.** Si ad succurrendum profectus es, queror quòd vnum emisisti; si ad terquendum, queror quòd vllum. Vtinam Philippe his auctiorem cum exceptione fecisses; Ne quis Atheniensis emeret. Non vidit Phidias Iouem; fecit tamen velut tonantem; nec sterit ante oculos eius Minerua; dignus tamen illa arte animus & conceperit deos & exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum volueris pingere? diuersas virorum statuemus acies, & in mutua vulnera armabimus manus, victi sequentur, victores cruci reuer-

reuertentur? Ne Parrhasij manus ludat temerè coloribus, internecioni humanæ timendum est. Si necesse est aliquem torqueri, eme nocentem seruum; vt eodem tempore ex eo exemplum sumas & supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculcis. Ista aut videntem, aut expellantem, Parrhasi, parum tristem putas? Dicebat miser: Non prodidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite: si merui, red dite Philippo. Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat, an sæuiat. Torque, verbera. sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis videtur, quem Philippus vendidit. emit Parrhasius: Etiamnum torque, etiamnum bene habet, sic tene. Iste vultus esse debuit lacerati, hic morientis. **PORCII LATRONIS.** Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthiis miserius seruit, quàm qui Atheniensem dominum sortitus est? Miser vbicunque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga, inquit. Aiebat. Solutus apud Philippum fui. **ALBVT II SILI.** Expecta dum Euthyrates aut Lasthenes capiatur. Phintias omnia Parrhasio tortore digna fecit. Philippus quoque vendidisse contentus est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam: placuit isti vultus infelix. habuit aliquid Promethei simile, etiam ante tormenta. Diligenter agit causam, vt Philippus. Olynthio non est: ego pecuniam perdidi, redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus distortus. propter Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur: Liceat Olynthiis viuere. Parrhasius aliter rogatur, Olynthiis mori liceat. Tristem volo facere. nemo faciet, si Philippus non fecit.

DIVISIO Hanc controuersiam magna pars declamatorum sic dixit, vt non controuersiam diuideret, sed accusationem; quomodo solent ordinare actionem suam in foro, qui primo loco accusant. In scholastica, quia non duobus dicitur locis, semper non dicendum tantum, sed respondendum est. obiiciunt quòd hominem torserit, quod Olynthium, quod deorum supplicia imitatus sit, quod tabulam in templo Mineræ posuerit. Si Parrhasius respondurus non est, satis bene diuidunt. Nihil est autem turpius, quàm aut eam controuersiam declamare, in qua

nihil ab altera parte responderi poterit: aut non refelle-
re, si responderi potest. GALLIO fere similem diuisio-
nem in Parrhasio habuit ei, quam habuerat in illa con-
trouersia, cuius mentio est in hoc ipso libro. Debilita-
bat expositos, detractis quibusdam. Diuisit autem sic: An
læsa sit Respublica. quid perdidit, inquit? nihil. Nondum
de iure controuersiam facio. Perdidit unum senem O-
lynthus: fac Atheniensem, non ages mecum reipublicæ
læse, si Atheniensem senatorem occidero, sed credis. Ita
verum Atheniensium corrumpitur opinio. misericordia
semper censi sumus. Nunquam vnus factio publica fa-
ma corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium, quam
vt labefactari tormentis captiui possit. Læsa est, inquit,
Respublica. Si quis Olynthij depositum negauerit, vide-
bitur, vt existimo, non rempublicam, sed hominem læsi-
se. Olynthiis hoc tribuisti, vt eodem loco essent, quo A-
thenienses. Læstisti, inquit, rempublicam, quod hanc pi-
cturam in templo posuisti. lædunt rempublicam qui ali-
quid illi auferunt, non qui adiungunt: qui diruunt templa,
non qui ornant. Peccauerunt ergo & sacerdotes, qui tabu-
lam receperunt. quare tamen non recipent? Deorum a-
dulteria picta sunt, posite sunt picturæ Herculis liberos
occidentis. Deinde, An ob id accusari possit læsæ Respu-
blicæ quod ei facere licuit. Ea lege persequere, que non
licuit. dicis mihi; Hoc facere non oportet, huic rei æsti-
matio immensa est, itaque nulla vindicta est. & id tantum
punitur, quod non licet. satis abundeque est, si opifex te-
rum imperitus ad legem innocens est. An hoc ei facere
licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud
Atheniensem, etiam antequam fieret decretum. Seruus,
inquit, est meus, quem ego emi belli iure. vobis, Athe-
nienses, expedit: alioquin imperium vestrum in antiquos
fines redigitur, quicquid est bello partum. Et est contra.
At ille seruus alij emptori esse potest, Atheniensi non.
Quid enim si Atheniensem à Philippo emisset? Atqui
sciebas Olynthios nobis coniunctos esse fœdere. Vt scias,
inquit, seruos fuisse, decretum postea factum est Athe-
niensium, quo iuberentur & liberi & ciues esse. quare hoc
illis ius, si iam habebant, dabatur? Deinde, an decreto
hoc non contineatur, liberi vt fiant, sed vt esse liberi iu-
dicen-

dicentur. Hoc censuimus, Olynthios ciues nostros esse. ita & ille ciuis noster fuit. Non, inquit: nam decretum in futurum factum est, non in prateritum. Vis hoc scire? Non quisquis Olynthium seruum habuit, accusabitur, quod ciuem in sua seruitute tenuerit. Si quis tunc inter necessaria seruilium officiorum ministeria percussit, aut caecidit, iniuriarum accusabitur? atqui quantum ad ius attinet, nihil interest, occiderit, an caeciderit: nam aut nec caedere licuit, aut & occidere.

COLOR. A parte Parthasij fecit hunc colorem, emptum esse à Parthasio senem, inutilem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, sed deficientis & alioquin expirantis, morte vsus est. Torfit, inquit, tamen: si lucri causa, obiice: nempe crudelitatis pretium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum semper artibus licuisset: medicos, ut vim ignoratam morbi cognoscerent, viscera rescidisse. hodie cadaverum artus rescindi, ut neruorum articulorumque positio cognosci possit. **ALBVTIVS** hoc colore: Calamitosum fuisse, orbum palam mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidisset, nisi putasset illi pœnam esse viuere. **SILIO POMPEIVS** putabat commodius esse, si hoc animo isset Parthasius ad auctionem, ut aliquem in hunc vsum emeret. poterit enim videri, elegisse vilissimum & maximè inutile. * **FVSCO ARELLIO** placebat, emptum quidem illum in alios vsus: sed cum deficeret, & mori vellet, ad id quod vnum ex caduere artifex poterat, impensum. **GALLIO** ad neutrum se alligauit, nec dixit, quo animo emisisset. **GALLIONIS** color intolerabilis est: dixit etiam, senem ex noxiis Olynthiis emisse. Quod si licet illi fingere, non video quare non eadem operam dicat, & conscium prodicionis Latheni fuisse, & se pœnæ causa torfisse. **HISPO ROMANVS** ignorantiam illam excusauit. Pictor, inquam, intra officinam suam clausus, qui hæc tantum vulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia, inquit, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis seruus fuerit? Audes, inquit, seruum dicere Olynthium? etiam, post bellum, & ante decretum. Alioquin quod vos

illis dedistis beneficium, nisi quod iam illos nec torquere licet, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere; omnes illum accusauerunt, in eisdem sensus incurrerunt. GLYCON dixit, Πῦρ καὶ ἀνθρώπος ἀεμνηστέον τί σὺ σε δῶκε βουλεύσει. Ignis est homo, ò Prometheu tua te dona torquent. TRIARIVS hoc ex aliqua parte cùm surripere, inflexit. Hoc aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc faceret, similes sibi videri furibus; alienis poculis ansas murantibus. Multi sunt, qui detracto verbo, aut mutato, aut adiecto, putant se alienas sententias lucrificisse. TRIARIVS autem sic vertit, Corruptisse duo maxima Promethei muna, ignem & hominem. sed egregiè illam surripuerunt, EVCENON qui dixit, Προμηθεὺς ἐπὶ σέ τις πῦρ καὶ ἀνθρώπου. Prometheu post te aliquis ignem est hominem. sanius quàm GLYCON: Προμηθεὺς μὲ τις γράφον ἀνθρώπου ἀφούλει. Prometheu me aliquis hominem pingens extinguit. DAMVS corruptissimè; Εἰσπίως, ὃ Προμηθεὺς. Ἀλλ' ἔτι πῦρ ἐκλεπίεις ἀνθρώπου; Merito, Prometheu, quare ignem homini clepsisti? hic est CRATON venustissimus homo, & pro homo & professus. ASINIVS, qui bellum cum omnib' Atticis gerebat, cùm donaret illi Cæsar talentum, in quo xiiii. sestertia sunt Atheniensium more, Ἡ ἀεθάρεις, φησὶν, ἢ ἀφελεί, ἵνα μὴ ἀπίως ᾖ. Vel appone, inquit, vel aufer, ne Atticus sis. hic Cæsari, quòd illum nunquam nisi mense Decembri audiret, dixit, & cùm commendaretur à Cæsare Passieno, nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam, ἡλὶς παρόντος λύχνου ἐκ ἀπίω. Sole presente lucernam non accendo. Sæpe solebat apud Cæsarem cum r imagine configere homine acidæ linguæ, & qui nimis liber erat: puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticiarius, ex lecticario vsque ad amicitiam Cæsaris felix, vsque eo vtramque fortunam contempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, vt cùm illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum; quasi & ipse illi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa improbè, sed venustè dicta, ne modum excedam, excuto, & ad Parrhasium reuertor. NICETES dixit; Εἰ τίνακι. Ἀλλ' ἄρα ζώρα φέρονται... πύραυνοι. Si in tabula ignita pinguntur, tyrannide vexantur. HISPO ROMANVS dixit; Ignes, ferrum, tormèta, pictoris ista an Philippi

lippi officina est? SPARSUS sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti: vbi cunq; sanguine opus est, humano vtitur: dixit enim quod fieri nõ potest. Illum locum omnes tentauerunt: Quid si volueris bellum pingere? Quid si incendium? Quid si parricidium? A Græcis DORON furiosè dixit; Τὸς Οἰδίπῳ ἐστὶν... πῆς Ἀτρεΐδης ἢ γράφει, μὴ μύθῳ ἴδῃς. Quis sit Oedipus, quis Atreus non pingis... ne fabulas videas. Sed nihil est quod minus ferri possit, quàm quod à METRODORO dictum est; Μὴ μοι τρεῖς ἄσας, μὲν δὲ Νιόβῳ. Ἢτίθες τὰ πῦρ ἐκ τρωάδων Πρωμηθεΐα. Non mihi Troades, neque Niobem, appone igni extensum Promethea. TRIARIUS dixit: Nondum dignum irato Ioue gemuisti. HATERIUS dixit sanius: Nondum vultus ad fabulam conuenit. & illud: Parrhasi, vt omnia fiant ad exemplum, viuat qui tortus est. Sed si vultis audire, supra quod non possit procedere insania. LICINIUS NEPOS ait: Si vultis dignè punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus stultè ÆMILIANVS quidam Græcus rhetor: quod genus stultorum amabilissimum est. HEXARIDA fatuus dixit. Αποκτείναντε Παρράσιον, μὴ θελήσας γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον ὄψιν. Pausanias dixit: Διὰ σε Παρράσιε ἀσεβὲς ἐμποδοῦμαι ἢ ἕϊαν νεῦς ἀφαιρῶσάυτες. Occidite Parrhasium, ne cupiens pingere, & nobis exemplar inueniat. Pausanias dixit: Propter te Parrhasi urbanum ingredimur filiorum templum, cùm consecrassemus. OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, in hoc colore derisus est; Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthij, volui pingere iratum proditori suo Iouem. GARGIVS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset. Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium auctorem? LATRONIS illa celebris sententia est, quam SPARSVS quoque subtractis quibusdam verbis dixit in descriptione mortuorum: Parrhasi, e-morior, sic tene. hanc sententiam aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixisse non eodem modo. ἀπίς ὃ ἢ ἐπαρρησία πρὸς τὸ ἀρῖστον εἶδος. ἰβόα, ἦες, Infida res est fastus, ad gratiam formam: clamabat, mane. HISPO rideon honestè. ROMANVS fecit: multo enim vehementius insanit, quam nostri fanatici. Voluit videri voltorios ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus. Traditur enim Zeuxia, vt puto, pinxisse puerum,

quam tenentem : & cum tanta esset similitudo vuae , etiam aues aduolarent operi , quendam ex presentibus dixisse , aues male existimare de tabula : non fuisse enim aduolaturas , si puer similis esset. Ζεϋξιν αιυτ οβλευισσε υυαμ , & seruasse illud , quod melius erat in tabula , non quod similis SPIRIDION æquè familiariter in templum volutrios subire putauit , quam passeret aut columbas. Dixit enim : σαρκεσ φάρα σσ υήτε ρεαφη , & τὸ ζωα. *Carniuora sunt tua & pictura & animalia.* Sed nolo Romanos in illa re vinci. Restituet aciem MYRRHEDIUS , qui dixit : Πίγο Τριπτολεμυ , qui iunctis draconibus fulcauit auras. Inter illos , qui de Prometheo corruptè aliquid dixerant , & APATVRIUS locum sibi vindicat. dixit enim : Ω τὸ τὸ πύρ εἰσ θεῶσ παρει κλαπῶυ. *Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas aderat.*

CONTROVERSA . XXXV.

Fur accusator proditoris.

LEX. INIURIARVM SIT ACTIO. LEX. FUR CONCIONE PROHIBEATUR. *Thema. Quidam cum diuitem postulasset proditoris , noctu parietem domus eius perfodit , & scrinium , in quo missa erant ab hostibus litera , sustulit. Damnarus est diues. Concionari cum vellet accusator à magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.*

PRO FURE. PORCILATRONS. Id solū sustuli , quod fur reliquisset. nihil tam fur timuit , quàm ne dominus furtum nollet agnoscere. Fac mihi iniuriam : prodidi furtum meum. Ago magistratui isti gratias : cum ad illum furtum meum detulissem , furem sum moueri non iussit. Rueatem ciuitatis statum vnius parietis ruina reposui. OS CI. Sollicitus erat , ne quod perdidit , quaeretur. Indicium profiteor , multos furti confcios habeo. furti mei ciuitas conscia est. At illud tuto illi ostendi. hoc furtum non solus habeo. Furtum est , quod timet dominus agnoscere ? potui non esse pauper , habui quod magno venderem. Teneo , ecce epistolas , in quibus manifesta proditoris argumenta sunt , in quibus hostium consilia. Te interrogo , si furtum est , repono. MVS A. Furtum vocas , quod qui prodiderat , negabat suum ? furtum feci , sed ex hostibus. CLODII TVRRI NI. Furtum vocas , quod qui perdidit , supplicium tulit : qui surripuerat , præmium ? Vxi permisissetis loqui , si eo

tem-

tempore fur venisset & dominus? potui Remp. magno vendere vel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium duces furto Troiam cepistis. si bene futo euertuntur vrbes, quanto melius seruantur? Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. VIBII RVFI. Cuius ego si potuissem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummaui officium: non est tam angusta Respublica, vt ab vno opprimi possit. CESTII PI. Nolite à me omnia exigere quæ scio. multa sunt: quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos vestros docete. Rogo vos, iudices, per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur? Ecce altera iniuria. Non tu, inquit, perfodisti domum? Tace, ego noui ista melius. Narrare soleo, non negare quæ scio.

Cetera desunt. Quæ sequuntur, ex Epitoma sumpta sunt.
In forum veni. narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoues ante accusationem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopiebant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hostium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur Remp. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

PARS ALTERA. PRO MAGISTRATV. Quale illud, dij, spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna Reip. furem, & proditorem vt vidit inutile furtum suum, prodidit, vt nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori posset imponere. Consilium videri vult felicitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem occidit, quoquo modo iubet, non de damnato, sed de fure loquitur. Odit hoc vitium: nec immerito. non multum abest à proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitem complicare mallet, quàm damnare. Effrenit domum manu suspensa, elusit illum. non tunc primum fecit. Sustulit, non quod voluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inuentus.